

Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille

Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja
Konserni
68/2015

TYÖ- JA ELINKEINOMINISTERIÖ
ARBETS- OCH NÄRINGSMINISTERIET
MINISTRY OF EMPLOYMENT AND THE ECONOMY

KATI TURTIAINEN – JOHANNA HIITOLA

Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille

Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia

Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja

Konserni

68/2015

Tekijät Författare Authors Kati Turtiainen ja Johanna Hiitola (tilaaja TEM:stä Anne Alitolppa-Niitamo)	Julkaisu-aika Publiceringstid Date Marraskuu 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille – Ammattilaisten ja perheiden kokemuksia	
Tiivistelmä Referat Abstract Selvityksessä vastataan kysymykseen, miten peruspalvelut pystyvät vastaamaan Suomeen muuttavien perheiden tarpeisiin. Erityisen tarkastelun kohteeksi on otettu neuvolan, varhaiskasvatuksen sekä koulun tarjoamat palvelut. Nämä palvelut tarjoavat perheille kiinnikepinnan, joka parhaimmillaan voi edesauttaa kiinnittymistä osaksi suomalaista yhteiskuntaa ja sen sosiaalisia verkostoja. Selvityksessä tarkastellaan neuvolan, varhaiskasvatuksen sekä koulun palveluita näiden alojen ammattilaisten sekä palveluita käyttävien vanhempien näkökulmasta. Selvityksen aineistona on 53 perheammattilaisen (neuvolat, varhaiskasvatus, koulu) ja 24 vanhemman haastattelut sekä kahden maahanmuuttajayhteisöjen kanssa työskentelevän asiantuntijan haastattelut. Haastattelut on tehty viidellä paikkakunnalla: Vantaalla, Jyväskylässä, Kokkolassa, Vaasassa ja Pietarsaaressa. Peruspalvelut vastaavat perheiden tarpeisiin pääosin hyvin. Palvelujärjestelmän katveisiin voi kuitenkin jäädä eri syistä Suomeen tulleita perheitä: Perheet, jotka tulevat Suomeen toisen vanhemman työn vuoksi, eivät automaattisesti näytä tulevan neuvolapalveluiden piiriin. Myös turvapaikanhakijaperheet ovat haavoittuvassa asemassa sen takia, että heidän mahdollisuutensa jäädä Suomeen on epävarmaa. Lapsenoikeudet eivät aina ammattilaisten mukaan toteutuneet näissä perheissä. Vanhemmat kokevat lastensa monikielisuuden resurssina. Monet ammattilaiset yhtyvät tähän käsitykseen, mutta osa ammattilaisista näkee lasten kuitenkin ongelmana sen, että lasten kotikieli on muu kuin suomi tai ruotsi. Monikielisuuden tukeminen olisi tämän selvityksen mukaan tärkeää saada monikulttuurisen työn keskiöön. Ammattilaiset ovat kehittäneet monia luovia ratkaisuja perheiden ja lasten kanssa työskentelyyn. Työ on vaativaa, mutta siitä selvitettiin pääasiallisesti hyvin. Työn rakenteissa oli kuitenkin joillain alueilla puutteita: palkkaus koettiin epäoikeudenmukaiseksi eikä suomen- tai ruotsinkielitä osaamattomien lasten perehdytyksiin tai vanhempien vastaanottoon esimerkiksi neuvolassa koettu olevan riittävästi aikaa. Vanhemmat kokevat ammattilaisten kohtaamisissa tärkeimpänä arvostavan asenteen ja sen, että heitä ei kohdattu ennakkoletusten pohjalta. Vanhemmat myös toivovat avointa ja suoraa kommunikaatiota, että esimerkiksi erilaisista ongelmista puhuttaisiin suoraan. Myös ammattilaiset korostivat asiakkaan kuuntelemisen ja yksilöllisen kohtaamisen tärkeyttä. Joillain ammattilaisilla on myös ongelmakeskeisiä tapoja kuvailla asiakkaitaan. Tällainen lähestymistapa oli yhteydessä palveluita kehittävän ilmapiirin puuttumiseen. Tämän osalta selvityksessä havaittiin olevan tarvetta ammattilaisten koulutukselle. Monikulttuurinen työ on yhteisen käsityksen rakentamista vanhemmuudesta, kasvatuksesta ja arjesta. Jotta palvelut tukisivat lapsia ja perheitä parhaalla mahdollisella tavalla, pitää vanhempien ja ammattilaisten välille muodostua luottamuksellinen suhde. Luottamus muodostuu kohtaamisissa, joissa tietoa jaetaan ja yhteistä ymmärrystä kehitetään tasa-arvoisesti ja toinen toistaan arvostaen Ammattilaisten asenteita ja osaamista kohtaamiseen voidaan kehittää, mutta myös heidän työnsä rakenteiden on oltava kunnossa. TEM:n yhdyshenkilö: Työllisyys- ja yrittäjyysosasto/Anne Alitolppa-Niitamo, puh. 029 504 7688	
Asiasanat Nyckelord Key words kotoutuminen, perheet, palvelut, neuvola, varhaiskasvatus, koulu, ammattilaiset, vanhemmat	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554 ISBN 978-952-327-062-6	Verkkopublication Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562 ISBN 978-952-327-063-3
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 113	Kieli Språk Language Hinta Pris Price Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Lönnerberg Print & Promo

Esipuhe

Valtion kotouttamisohjelman (2016–2019) oheen työ- ja elinkeinoministeriö rakentaa Kotouttamisen kumppanuusohjelmaa. Ohjelman tavoitteena on nivoa yhteen ja tehdä näkyväksi niitä monia toimijoita, jotka omalta osaltaan edistävät maahan muuttaneiden kotoutumista.

'Perheammattilaiset', eli neuvolatoiminnan, varhaiskasvatuksen ja koulun ammattilaiset, ovat tärkeitä kotouttavan työn kumppaneita. Itse asiassa he luovat perustaa koko suomalaisen yhteiskunnan monikulttuuriselle tulevaisuudelle.

Tästä syystä on ollut tärkeää selvittää, miten he kokevat oman työnsä ja mahdollisuutensa toimia maahan muuttaneiden lasten ja vanhempien hyväksi. Selvitys kuvaa myös sitä, miten muutokseen ja työn uusiin haasteisiin suhtaudutaan, ja millaisia uusia ja luovia ratkaisuja ammattilaiset ovat kehittäneet.

Selvityksessä kysytään lisäksi maahanmuuttajataustaisilta vanhemmilta heidän kokemuksiaan ja odotuksiaan näistä palveluista. Selvitys piirtääkin vivahteikkaan ja monipuolisen kuvan neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun roolista perheiden arjessa.

Vaikka perheiden elämäntilanteet saattavat olla äärimmäisen monimutkaisia ja 'perheammattilaisten' työ tämän seurauksena vaativaa, paras ohje monikulttuuriin työhön on kuitenkin yksinkertainen: kuunteleminen ja asiakkaan kohtaaminen yksilönä, ilman ennako-oletuksia. Kirjoittajat viisaasti tiivistävätkin selvityksen keskeisen viestin seuraavasti: 'Monikulttuuriset palvelut edellyttävät arkirutiinien uudelleen ajattelua. Monikulttuurinen työ on yhteisen käsityksen rakentamista vanhemmuudesta, kasvatuksesta ja arjesta.' Selvitys lisääkin hienolla tavalla ymmärrystämme ja antaa ideoita ja suosituksia ammattilaisten työhön.

Työ- ja elinkeinoministeriön lämmin kiitos Jyväskylän yliopiston, Kokkolan yliopistokeskus Chydeniuksen tutkijoille, YTT Kati Turtiaiselle ja YTT Johanna Hiitolalle, tärkeän ja käytännönläheisen tiedon tuottamisesta. Tälle tiedolle on varmasti käyttöä pitkälle tulevana vuosina!

Selvitys ei olisi ollut mahdollista monien näkemyksellisten haastateltujen henkilöiden panosta. Sekä työ- ja elinkeinoministeriö että selvityksen tekijät haluavatkin esittää suuret kiitokset haastatteluihin osallistuneille vanhemmille ja ammattilaisille. Kiitokset myös Hakunilan kansainväliselle yhdistykselle ja Jyväskylän Settlementti Jyvälän Avaimet Onnistumiseen -projektille. Kiitos ulottuvat myös Vantaan, Jyväskylän, Vaasan, Pietarsaaren ja Kokkolan kaupungeille tutkimusmyönteisyydestä ja yhteistyöhalusta. – Kiitos!

Sisältö

Esipuhe.....	5
1 Johdanto.....	9
2 Käsitteellistä ja teoreettista taustaa.....	11
2.1 Käsitteistä.....	11
2.2 Yksilöllisyys ja moninaisuus.....	12
2.3. Aikakulttuurin muuttaminen.....	12
2.4 Kulttuuristamisesta ja universalismista kuuntelemiseen.....	13
2.5 Ammatillinen osaaminen ja luottamuksen luominen.....	14
2.6 Tulkin käyttö.....	15
2.7 Monikielisyys resurssina.....	16
2.8 Käyttäjänäkökulma peruspalveluihin.....	17
2.9 Tasa-arvon harha.....	19
3 Aineisto ja menetelmät.....	20
3.1 Aineisto ja sen keruu.....	20
3.2 Haastattelut.....	21
3.3 Aineiston analyysi.....	22
4 Perheiden kokemukset varhaisen tuen palveluista ja tarpeesta.....	24
4.1 Elämä vanhempana Suomessa.....	24
4.2 Perheiden kokonaisvaltainen arki.....	27
4.3 Lasten kasvatusta.....	29
4.4 Tieto perheiden palveluista.....	32
4.5 Varhaisen tuen mahdollisuuksia.....	36
4.6 Yhteenveto vanhempien kokemuksista.....	40
5 Ammattilaisten tulkinnat maahanmuuttajataustaisten perheiden varhaisen tuen tarpeesta.....	43
5.1 Perheiden tarpeiden nimeäminen peruspalveluissa.....	43
5.2 Perheiden tarpeisiin vastaaminen.....	48
5.3 Monikielisyyden tukeminen.....	52
5.4 Tulkkaus ja kääntäminen.....	56
5.5 Viranomaisyhteistyö.....	61
5.6 Ongelmapuhe ja luova työote.....	66
5.7 Yhteenveto ammattilaisten tulkinnoista.....	70
6 Vanhempien ja ammattilaisten ehdotukset palvelujärjestelmän kehittämiseksi.....	74
6.1 Vanhempien kehittämissuhteet.....	74
6.2 Ammattilaisten esiintuomat kehittämistarpeet.....	79

6.3	Yhteenveto vanhempien ja ammattilaisten kehittämis ehdotuksista	88
7	Johtopäätökset	91
8	Suositukset	99
8.1	Rakenteelliset kysymykset:.....	99
8.2	Asiakastyö	101
	Lähteet.....	107
Liite 1	Tutkimusluvut	
Liite 2	Haastattelujen teemat	

1 Johdanto

Maahanmuutosta keskustellaan tällä hetkellä kiihkeästi, kun Eurooppaan saapuu joka kuukausi satojatuhansia siirtolaisia ja turvapaikanhakijoista. Ihmiset ovat läheneet sankoin joukoin liikkeelle pakoon inhimillisesti vaikeita olosuhteita. Muuttoliikkeen yhteydessä keskustellaan myös kiivaasti siitä, mikä on Suomen vastuu humanitaarisessa maahanmuutossa. Vastakkain keskustelussa on laitettu taloudelliset kysymykset ja eettis-moraaliset velvollisuudet.

Tässä selvityksessä tarkastellaan yhtä usein näissä keskusteluissa sivuun jäävää kysymystä Suomeen asettuvista maahanmuuttajista. Kysymme, kuinka peruspalvelut pystyvät vastaamaan Suomeen muuttavien perheiden tarpeisiin. Erityisen tarkastelun kohteeksi on otettu perheiden tarvitsemat palvelut, sillä juuri perheillä on mahdollisuus kiinnittyä palvelujärjestelmän kautta osaksi suomalaista yhteiskuntaa. Tässä selvityksessä tarkastellaan neuvolan, varhaiskasvatuksen sekä koulun palveluja ja vanhempien kokemuksia näistä palveluista. Kysymme myös varhaisen tuen ammattilaisilta heidän näkemyksiään maahanmuuttajataustaisten perheiden palveluiden tarpeesta ja saatavuudesta.

Selvityksen lähtökohta perustuu kansalaisten yhdenvertaisuuden toteutumisen tärkeään kriteeriin, eli siihen, että kaikilla on oikeus saada yhteiskunnan tarjoamia palveluita tarpeidensa mukaisesti. Myös laki kotoutumisen edistämisestä korostaa perheiden kotoutumisen tärkeyttä. Perheelle voidaan laatia yhteinen kotoutumissuunnitelma ja sen keskiössä on lapsen tai nuoren kehitystä tukevan ja ohjaavan vanhemmuuden edellytysten turvaaminen sekä vanhempien tuen ja koulutuksen tarpeet. Perheen kotoutumissuunnitelma laaditaan yhdessä perheen kanssa työskentelevien palveluiden kanssa. (Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010, 16 §.) Näitä keskeisiä palveluita voivat olla esimerkiksi koulu, varhaiskasvatus ja neuvola.

Vuonna 2015 uudistettu sosiaalihuoltolaki korostaa lasten ja nuorten hyvinvoinnin seuraamista ja edistämistä. Vaikka selvityksemme kohteena olevat palvelut eivät kuulu koulun sosiaalityötä lukuun ottamatta sosiaalihuoltolain piiriin, painotetaan laissa sitä, että kunnallisten viranomaisten on yhteistyössä seurattava ja edistettävä lasten ja nuorten hyvinvointia sekä poistettava kasvuolojen epäkohtia ja ehkäistävä niiden syntymistä. Laki korostaa myös kunnan eri palveluiden välistä yhteistyötä palvelujen kehittämiseksi ja kasvatuksen tukemiseksi. Lain mukaan lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitetuissa palveluissa on huolehdittava siitä, että nämä palvelut tukevat lasten kasvatuksesta vastuussa olevia vanhempia ja eri tahoja lasten kasvatuksessa. Lisäksi on tärkeä selvittää lasten, nuorten ja lapsiperheiden erityisen tuen tarve. (Sosiaalihuoltolaki 1301/2014.) Tämä selvitys tuottaa tietoa maahanmuuttajaperheille suunnatuista palveluista ja ehdotuksia palveluiden parantamiseksi.

Konkreettisena tavoitteena tässä selvityksessä on saada koottua tietoa varhaisen tuen työmenetelmien toimivuudesta ja etenkin niiden kehittämistarpeista.

Selvityksen tulokset ovat hyödynnettävissä suoraan perheiden varhaisen tuen, kuten neuvolatoiminnan, varhaiskasvatuksen ja oppilashuollon, kehittämiseen maahanmuuttajaperheiden tarpeiden näkökulmasta. Saatua tietoa voidaan käyttää muun muassa perheille annettavan tiedon kehittämiseen, luottamuksen rakentamiseen, varhaisen puuttumisen tarpeen tunnistamisen kehittämiseen, sekä ennaltaehkäisevien työmuotojen kehittämiseen.

2 Käsitteellistä ja teoreettista taustaa

2.1 Käsitteistä

Lukijan avuksi on syytä ensin määritellä muutamia käsitteitä, joita tässä raportissa käytetään. Kuvaamme neuvoloissa, päiväkodeissa ja kouluissa lasten ja perheiden kanssa työskenteleviä ammattilaisia *perheammattilaisina*. Tämä nimitys juontaa juurensa perhetutkimuksen suuntauksista, jossa erilaisia tietynlaisen psykososiaalisen tiedon omaavia ammattilaisia on kutsuttu kokoavalla nimityksellä (ks. Vuori 2001; Keskinen 2005; Nätkin & Vuori 2007; Hiitola 2015).

Maahanmuuttajalla tarkoitamme ihmisiä, joita yhdistää kokemus Suomeen muuttamisesta. Tätä ryhmää ei kuitenkaan pidä käsittää yhtenäisenä, vaan pikemminkin on kyse valtavan moninaisesta joukosta muuttajia. Puhumme välillä myös *monikulttuurisesta* perheestä. Tällä viittaamme siihen, että joko perheen sisällä tai perheen ja yhteiskunnan välillä tai molemmissa on erilaisia kulttuurisia vaikutteita, jotka johtavat neuvotteluihin hyvän elämän ja hyvän yhteiskunnan periaatteista (ks. Keskinen & Vuori 2012). Tällainen neuvotteluasema ei kuitenkaan välttämättä eroa Suomessa syntyneiden vanhempien keskinäisistä tai perheiden ja yhteiskunnan välisistä neuvotteluista. On hyvä muistaa, että jokainen perhe joutuu jossain määrin pohtimaan, kuinka sovittaa omat käsityksensä vanhemmuudesta kulttuurisiin vaatimuksiin ja käsityksiin.

Raportissa sitoudutaan myös ajatukseen, että *monikielisyys* voi toimia lasten ja perheiden sosiaalisena resurssina. Tämä tarkoittaa sitä, että kielillä voi viestiä muun muassa erilaisia osia omasta identiteetistä tai tuottaa kuulumista johonkin ryhmään. Monikielisyyttä ei näin ollen nähdä lasten kehityksen kannalta negatiivisena asiana. (ks. Lehtonen 2015.)

Tämän raportin lähtökohtana on niin sanottu intersektionaalinen ymmärrys, jolla tarkoitamme sitä, että jokaisen vanhemman asema yhteiskunnassa määrittyy erilaisten eroavaisuuksien vaikutuksesta (Hiitola 2015; Keskinen 2014). Muun muassa sukupuoli, ikä, terveydentila, yhteiskunnallinen asema, koulutus, uskonto, kielitaito ja tietysti myös kokemus muuttajuudesta määrittävät kaikki perheen mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnan toimintaan. Tämä mahdollisuuksien määrittäminen ei kuitenkaan ole yksinkertainen prosessi, vaan erilaiset eroavaisuudet muodostavat moninaisia mahdollisuuksia neuvotella omasta asemastaan tai joissain tapauksissa ne saattavat vaikeuttaa neuvotteluasemaa.

2.2 Yksilöllisyys ja moninaisuus

Raportissa kuvaillaan maahan monenlaisista syistä muuttaneiden vanhempien ja varhaisen tuen palveluiden eli neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun kohtaamisia. Haastateltuja vanhempia yhdistää kokemus muuttamisesta, mutta muut perheiden elämänpiirit tai kokemukset eivät ole valikoituneet tähän tutkimukseen minikään yksittäisen kriteerin kautta. Haastatellut vanhemmat ovat pakolaisina maahan tulleita, työn vuoksi muuttaneita, oman perheensä kanssa nuorena muuttaneita tai avioliiton myötä Suomeen muuttaneita.

Myös haastattelemamme julkisen sektorin palveluntarjoajat kuvailevat monenlaisista syistä muuttaneita perheitä. On tietysti haastavaa tuoda yhteen näin isoa ilmiötä ja kuvailla sitä perusteellisesti. Onkin syytä huomauttaa, että esiin nostamamme teemat ovat sellaisia, jotka tietyissä kaupungeissa olivat nousseet keskeisiksi tai joita tietyt haastattelemamme vanhemmat toivat esille. Näin ollen tämä raportti on pikemminkin kurkistus monikulttuurisille perheille tarjottavien varhaisen tuen palveluiden maailmaan.

Sen lisäksi, että maahanmuuttajuus ei ole yhtenäinen kategoria, joka kertoisi ihmisen asemasta, myös erilaiset maahanmuuttajien yhteisöt ovat usein hyvin heterogeenisiä. Esimerkiksi iranilaisyhteisöä tutkinut Juntunen (2012) on havainnut, että viranomaisten toimintaa ohjasi ajatus iranilaisyhteisön yhtenäisyydestä, vaikka yhteisö on erittäin moninainen. Päiväkodissa tämä näkyi siten, että vanhempia kannustettiin jatkuvasti tuomaan esille omaa kulttuuriaan ikään kuin he olisivat edustaneet jonkinlaista yleistä iranilaista "kulttuuria", vaikka eroavaisuudet ja jännitteet ryhmän sisällä olivat suuria. Myös se, millaista kulttuuria oli sopivaa tuoda esiin, oli rajattu. Erityisesti uskonnollisuuden esiintuomista iranilaisyhteisöissä kartettiin.

Paavolan (2007) tutkimuksessa havaittiin, että päiväkodit käsittivät monikulttuurisuuskasvatuksen lähinnä maahanmuuttajalasten kasvatuksena eivätkä kaikkien lasten opetukseen soveltuvana menetelmänä. Myös tämä tulos näyttäisi tukevan havaintoa siitä, että maahan muuttaneet lapset ja perheet käsitetään edelleen erityiskysymyksenä ja kenties, kuten Juntusen (2012) tutkimuksessa kävi ilmi, myös kysymyksenä, joka on otettavissa haltuun "kulttuurien esittelyn" kautta. Empiiriset tutkimukset eivät tue näkemystä siitä, että perheiden moninaisuutta käsiteltäisiin lasten ja perheiden palveluissa laajemmassa kehyksessä

2.3. Akkulturaatio muuttaa perhettä

Haastattelemamme vanhemmat ovat eri vaiheissa maahantulon ja uuteen maahan akkulturoitumisen suhteen. Akkulturaatiolla tarkoitetaan kahden ryhmän tai yksikön kulttuurien kohtaamista ja tämän kohtaamisen aiheuttamaa muutosta ryhmien ja yksilöiden elämässä (mm. Berry 2007). John Berry (2007, 27) korostaa, että perhe tulisi nostaa kotouttamispolitiikassa ja akkulturaatiotutkimuksessa tähänastisen yksilön kotoutumisen rinnalle.

Akkulturaation liikkeelle laittamat prosessit vaikuttavat vanhemmuuteen ja lasten ja nuorten hyvinvointiin ja kehitykseen. Akkulturaatioprosesseihin vaikuttavat muun muassa vastaanottavan maan kotouttamispolitiikka, valtaväestön asenteet ja tulijoiden inhimillinen, sosiaalinen ja taloudellinen pääoma. Lisäksi perheiden akkulturaatioprosesseihin vaikuttavat perherakenne, perheroolit ja kasvatushanteet. Perherakenteella voidaan tarkoittaa esimerkiksi ydinperhettä, laajempaa käsitystä perheestä tai transnationaalia eli ylijarajasta perhettä. (mm. Alitolppa-Niitamo 2004; 2010.)

Alejandro Portes (1997) korostaa perheenjäsenten eritahtista akkulturaatioto eli niin kutsuttua akkulturaatiokuilua perheen lasten ja vanhempien välillä. Alitolppa-Niitamon (2010, 59) mukaan keskeistä perheiden akkulturaatiossa on se, että kotoutumisvaihetta läpikäyvät vanhemmat pystyvät säilyttämään vanhemmuutensa ja tarjoamaan lapsilleen tarpeenmukaista tukea. Mikäli lapset toteavat, että vanhempien elämän hallinta uudessa yhteiskunnassa on puutteellista, eivät he välttämättä käänny vanhempien puoleen, mikäli tarvitsisivat apua ja tukea heiltä.

2.4 Kulttuuristamisesta ja universalismista kuuntelemiseen

Palvelujen saavutettavuudelle voi olla kolmenlaisia esteitä. Ensiksikään palveluista ei välttämättä saada tietoa tai tarjottu tieto ei tule ymmärretyksi. Toiseksi palveluita ei välttämättä haluta ottaa vastaan, jos ne koetaan häpeällisiksi tai viranomaisia kohtaan tunnetaan epäluottamusta. Kolmanneksi palvelujärjestelmässä ei välttämättä tunnisteta asiakkaan tarpeita tai ne tulkitaan väärin esimerkiksi siten, että lapsen ongelmat nähdään automaattisesti "kulttuurista" johtuvina eikä perheen tilannetta selvitetä tarkemmin. (Alitolppa-Niitamo, Moallin ja Novitsky 2005)

Ongelmista viimeisin on liitetty aiemmissa tutkimuksissa perheammattilaisten ja muiden monikulttuurista työtä tekevien ammattilaisten toimintaan (Anis 2008; Hiitola 2015; Keskinen 2011, 2012, 2014). Tällainen *kulttuuristaminen* tarkoittaa sitä, että ongelmien nähdään ilmaantuneen ikään kuin mukana kannettuna reppuna selässä jostain oletetusta "kulttuurista". Yksi tällainen oletus on se, että maahanmuuttajaperheiden isät ovat automaattisesti väkivaltaisia (tai väkivaltaisempia kuin suomalaiset). Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisiksi tulkittujen nuorten tyttöjen on havaittu joutuvan usein vastaamaan tällaisiin oletuksiin (Honkasalo 2011). Jatkuva selittely ja oman perheen puolustaminen ennakkoluuloja vastaan voi olla raskasta niin lapsille kuin vanhemmillekin. Tässä selvityksessä tällaiseen kulttuurista-vaan näkökulmaan suhtaudutaan kriittisesti.

Tuori (2012) ehdottaa ratkaisuksi niin yksinkertaista asiaa kuin kuunteleminen. Käsitykset muista kulttuureista ovat harvoin tietoisia, vaan niitä pidetään yksinkertaisesti asioiden tilana. Ne kuitenkin vaikuttavat siihen miten kuunnellaan ja mitä kuullaan. Kuunteleminen ilman "häiriöääniä" (ennakko-oletuksia tietyn kulttuurin edustajista) on aitoa kiinnostusta asiakkaan elämäntilanteesta ja taustoista.

Maahanmuuttajanaisille suunnattua työllisyysprojektia tutkinut Tuori toteaa, että tärkeää on niin kuunteleminen kuin kysyminenkin.

Valtaväestöön kuuluvan on tärkeää ottaa riskejä ja kysyä, sillä jos pelkää liikaa ”väärin sanomista”, on hankala haastaa omia käsityksiään. Kuuntelemisen politiikka tarkoittaakin Tuorin (2012) mukaan riittävän turvallisen tilan luomista dialogin mahdollistamiseksi. Taidokas kuuntelu tarkoittaa sitä, ettei ihmisiä kutisteta heidän edustamiinsa hierarkioita luoviin eroavaisuuksiin. Sinänsä tämä ajatus ei eroa sosi-aali-terveysalan asiakaslähtöisistä työmenetelmistä, joiden keskiössä on asiakkaan kohtaaminen (esim. Mönkkönen 2007; Arnkil & Seikkula 2014).

Toisaalta myös eroavaisuudet ohittava ”universalismi” voi haitata perheiden kanssa työskentelyä. Varsinkin suomalaisessa yhteiskunnassa sukupuolen ja etnisyyden kaltaiset erot saatetaan ohittaa kokonaan, sillä niistä puhuminen voidaan nähdä tasa-arvon ideaalien vastaisena (Magnusson ym. 2008, Keskinen 2011). Tällöin on kyse samankaltaisesta perheiden yksilöllisen kuulemisen ohittamisesta kuin kulttuuristamisenkin kohdalla. Ei ole syytä kieltää sitä, että perheiden erilaiset taustat ja mahdolliset erilaiset kasvatuskulttuurit tekevät muutosta perheille vaativan prosessin. Juuri tässä muutoksessa peruspalveluiden, kuten neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun tuki on merkittävä.

Kamali (2002) esittää kulttuuristamisen ja universalismin lisäksi vielä kolmannen näkökulman. Kamalin mukaan ”kulttuuriset” tekijät määrittävät niin kutsutun normaaliuden, josta seuraa se, että palveluiden kehyksenä on valtakulttuurin ehdoilla määritelty viitekehys. Sen kautta, mikä nähdään olevan ’normaalia’, määritellään myös se, mikä nähdään olevan ’ongelma’.

Ammattilaisen työskentelyn taustalla on myös monikulttuurisuuspolitiikka ja maahanmuuttajapolitiikka, joka kyseisessä yhteiskunnassa on vallalla. Työntekijän ja asiakkaan valta-asema on monimutkainen, koska asiakas voi kyseenalaistaa työntekijän auktoriteettiaseman esimerkiksi tämän uskonnon tai maailmankuvan takia. Turtiaisen (2011) mukaan työntekijän auktoriteettiasema voidaan kyseenalaistaa myös siksi, ettei tähän luoteta ja siksi myöskään hänen antamaansa tietoa tai apua ei oteta vastaan.

2.5 Ammatillinen osaaminen ja luottamuksen luominen

Kirsti Sainola-Rodriguez (2009) on tutkinut terveydenhuoltohenkilöstön transnationaalisen osaamisen osa-alueita. Hänen mukaansa ammattilaisen osaaminen monikulttuurisissa kohtaamisissa koostuu seuraavista osa-alueista:

- analyyttinen osaaminen - kykyä ymmärtää tiedon merkitys asiakas kohtaamisissa
- emotionaalinen osaaminen - kykyä olla aidosti kiinnostunut asiakkaan tilanteesta
- luova osaaminen - kykyä soveltaa tietoa ja käytäntöjä

- viestinnällinen osaaminen - taito käyttää tulkkeja ja kyky luoda huolien ja ideoiden esiintuomiseen kannustava keskusteluilmapiiri
- toiminnallinen osaaminen - henkilökohtaisten ominaisuuksien, motivaation, luovuuden, vuorovaikutuksellisuuden sekä teknisten taitojen ja tietojen yhdistelmä

Yhtenä syynä maahanmuuttajaperheiden tarpeiden ja palveluiden kohtaamattomuuteen on viranomaisten ja maahanmuuttajien, erityisesti pakolaisten, välisen luottamuksen muodostamisen monimutkaisuus. Turtiainen (2012) toteaa, että luottamus palvelujärjestelmään on keskeinen maahanmuuttajien kotoutumisen edellytys. Lisäksi luottamus yhteiskunnan tuottamiin palveluihin on tärkeää koko yhteiskunnan eheyden ylläpitämisessä. Luottamuksen puuttumisen takia perheet eivät välttämättä hakeudu aktiivisesti palveluiden piiriin (Turtiainen 2011).

Pakolaistaustaisen väestön osalta lisäksi luottamuksen rakentumista hankaloittaa se, että he ovat usein joutuneet lähtemään maistaan viranomaisten taholta tulleen vainon takia. Turtiaisen (2012) mukaan luottamuksen synnyttämiseksi tarvitaan kokemuksia siitä, että viranomaiset ja järjestelmä tukevat omaa hyvinvointia. Myös Lillrank (2015) on tutkinut pakolaisäitien ja neuvolan työntekijöiden välisen luottamuksen muodostumista. Lillrank toteaa tutkimuksensa pohjalta, että luottamuksen muodostaminen vaatii kohtaamisia, joissa äidit kohdataan yksilöinä ilman ennako-oletuksia.

Camilla Nordberg (2015) on tutkinut vasta maahan muuttaneita kotiäitejä ja erityisesti heidän asemaansa varhaisen tuen palveluissa. Nordberg toteaa, että vaikka äideillä on periaatteessa samat mahdollisuudet tukipalveluihin kuin suomalaisilla äideillä, työntekijät eivät tarjoa heille tietoa ja mahdollisuuksia esimerkiksi päivähoidon, kun lapset ovat pieniä. Vasta maahan muuttaneita äitejä ei nähdä samalla tavoin aktiivisina kansalaisina kuin suomalaisia ja tueta esimerkiksi työelämään. Sen sijaan äitien oletetaan hoitavan lapsia kotonaan ainakin kahteen ikävuoteen saakka. Äitejä ei Nordbergin mukaan myöskään kuunnella eikä heidän turhautumistaan oteta vakavasti.

Kotiäitejä ovat tutkineet myös Minna Intke-Hernandez ja Gunilla Holm (2015), jotka toteavat, että äitejä pyritään kielenopetuksessa ohjaamaan juuri oikeanlaisiksi suomalaisiksi eikä heidän omia taustojaan oteta opetuksessa huomioon. Äidit kuitenkin asettuvat usein itse vastustamaan tätä lähestymistapaa ja pakottavat ohjaajat näkemään asioita myös heidän kannaltaan.

2.6 Tulkin käyttö

Perheammattilaisten monikulttuuriseen työhön kuuluu olennaisena osana erilaisien kielivähemmistöjen kohtaaminen ja sitä myötä tulkkipalvelujen käyttö. Vuori (2013) on tutkinut asioimistulkkien työtä ja tuonut esiin huolestuneisuutta siitä, että tulkkien työtä koskeva yhteiskunnallinen keskustelu on vaisua ja koulutus edelleen

puutteellista, vaikka työ on monin tavoin viranomaisten ja asiakkaiden kohtaamisen keskiössä.

Myös asiantuntijoiden tulkeilta vaadittavat roolit olivat usein ristiriitaisia. Tulkkien toivotaan muun muassa toimivan myös ”kulttuuritulkkeina” eli heidän katsotaan tuntevan asiakkaiden oletettua kulttuuria ja pääsevän siksi parempaan keskusteluyhteyteen asiakkaiden kanssa kuin ammattilaiset itse. Tähän tulkit kuitenkin suhtautuvat hyvin epäillen, sillä he olivat tietoisia asiakaskuntansa kulttuurisesta, etnisestä ja sukupuoleen tai sosiaaliseen asemaan liittyvästä moninaisuudesta. Ennen kaikkea ammattilaiset, jotka kohtasivat maahanmuuttajataustaisia asiakkaita harvemmin, odottivat usein tulkeilta tällaista kulttuurin selittämistä. Tulkeilla voi olla tällaista tietoa ja se voi auttaa asiakkaiden kohtaamisissa muun muassa siten, että erilaisten viranomaisten rooleja voi selittää asiakkaan lähtömaan järjestelmään verratien. Tulkkien työnkuvaan tällainen tieto ei virallisesti kuitenkaan kuulu. (Vuori 2013.)

Myös Bredström ja Gruber (2015) ovat tutkineet tulkkausta Ruotsissa, jossa sitä järjestetään hyvin samaan tapaan kuin Suomessa: joko kasvokkaisena tai puhelin-tulkkauksena. Neuvoloiden työntekijät eivät olleet saaneet minkäänlaista koulutusta tai ohjeistusta tulkkien käyttöön osana työtään. Yhtäältä tulkkauksen nähtiin olevan tärkeä osa työtä, mutta sitä ei käytetty systemaattisesti. Esimerkiksi asiakkaille soittamista ei tulkattu eivätkä työntekijät tienneet, ymmärsivätkö asiakkaat heidän puheluitaan. Rutiinitoimenpiteisiin, kuten verikokeiden ottamiseen tai muihin rutiinitutkimuksiin, ei käytetty tulkkeja. Tutkijat päätyvätkin kriittisesti toteamaan, että tulkkaus näyttöytyi usein enemmän instituution kuin asiakkaan tarpeen täyttämisenä. Samassa tutkimuksessa myös huomattiin, että vieraskieliset asiakkaat näyttöytyivät ongelmina, eikä monikielisyttä nähty osana työtä. (Bredström & Gruber 2015.) Tulkkien käytön kysymyksiä nostivat tässä tutkimuksessa esiin niin vanhemmat kuin perheammattilaisetkin.

Simo Määttä, Tuija Kinnunen ja Veera Rautavuoma (2014) pohtivat sitä, kenen toimijuutta tulkkaustilanteessa edistetään. Toimijuus tarkoittaa tässä yhteydessä väljästi toimintamahdollisuuksia ja toimintahalukkuutta. He korostavat, että toimijuus on myös ideologinen valinta. Toisin sanoen, tulkki halutaan nähdä aktiivisena toimijana, joka ammentaa laajasta toimintamallien varannosta ja tekee tietoisia ratkaisuja tulkkaustilanteessa. Toimijuus voisi tarkoittaa sitä, että tulkki tarkastelee yhteistä työtilannetta ja tuo muille työtilanteen osapuolille esiin oman näkökulmansa ymmärrettävästi ja perustellusti. Merkittävä seikka tulkkauksessa on se, että kenen toimijuutta tulkkaustilanteessa edistetään. Määttä ym. (2014) mukaan kysymys onkin pohjimmiltaan siitä, ajatellaanko tulkin tehtäväksi viranomaisten toimijuuden takaaminen vai maahanmuuttajien toimijuuden edistäminen.

2.7 Monikielisyys resurssina

Monikielisyyden vahvistaminen on myös yksi tässä selvityksessä tarkasteltava yksityiskohta. Sirkku Latomaa ja Minna Suni (2010) ovat analysoineet

kielikoulutuspoliittisia ohjelmia ja demografisia tilastoja sekä kokemusperäistä tietoa tarkastellessaan toisen sukupolven maahanmuuttajien kielellisiä valintoja. Heidän mukaansa olisikin syytä pohtia, miten koulutusjärjestelmä ja kielikoulutuspolitiikka voisivat paremmin ottaa huomioon kaksi- ja monikielisyyskehittymisen elinikäisen oppimisen näkökulmasta.

Toinen sukupolvi muodostaa haasteen sekä käsite- että koulutusjärjestelmälle eikä sinänsä edistyksellinen suomalainen kielipolitiikka näyttäisi tunnistavan heidän tarpeitaan. Monet näistä nuorista elävät sekä kotona että kouluissa hyvin erilaisissa tilanteissa kuin heidän vanhempansa tai valtaväestö. Tutkijoiden mukaan toisen sukupolven maahanmuuttajien valinnanmahdollisuudet vaihtelevat ja he ”luovivat eteenpäin ympäristön vaihtelevien asenteiden ja heidän oman muutoksille alttiin kielellisen repertuaarinsa varassa”. (Latomaa & Suni 2010, 169.)

Myös Tatjana Rynkänen ja Sari Pöyhönen (2010, 189) toteavat venäjänkielisistä nuorista, että heidän venäjänkielensä ylläpitäminen on hyvin paljon nuorten itsensä ja perheiden aktiivisuuden varassa. Heini Lehtonen (2015) tarkastelee tutkimuksessaan nuorten asenteita liittyen monikielisyyteen ja suomen kielen osaamiseen. Nuorten puheessa sellaiset kategorisoinnit kuten ”suomalaiset” ja ”ulkomaalaiset” saattavat paikallisesti tarkoittaa jotakin muuta kuin julkisessa keskustelussa. Lehtisen mukaan nuorilla kieli, etnisyys, sukupuoli ja tyylit kietoutuvat toisiinsa niin, että samaistuminen johonkin paikalliseen tyyliin saattaa vaikuttaa kieleen enemmän kuin etninen tausta. Kaikkiaan kielen tai kielten merkitys nuorten identiteetin kehittymisen kannalta on tutkimusten mukaan suuri (Lehtonen 2015).

2.8 Käyttäjänäkökulma peruspalveluihin

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan vanhempien omia käsityksiä neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun palveluista. Suomessa maahanmuuttajataustaisten perheiden kokemuksia on tutkittu jonkin verran. Muun muassa Tiainen (2013) ja Pöllänen (2013) ovat tutkineet venäläisiä perheitä. Tiainen (2013) on todennut, että venäläiset isoäidit (babushkat) osallistuvat laajasti perheiden elämään yli rajojen ja erilaisten viestimien sekä vierailujen kautta. Perheen rajat siis ylittävät sekä valtioiden että vanhempien ja lasten muodostaman ydinperheen rajat. Pöllänen (2013) taas toteaa, että venäläisten naisten hoivavastuut ovat moninaisia ja kohdistuvat Suomessa ja Venäjällä asuviin lapsiin, Venäjällä asuviin vanhempiin ja muihin sukulaisiin sekä Suomessa asuviin appivanhempiin. Keskeinen venäläisten naisten antama hoivan muoto on Pölläsen mukaan taloudellisen avun antaminen Venäjällä asuville sukulaisille. Monet Suomessa asuvat venäläisnaiset myös järjestävät ja organisoivat Venäjällä asuvien sukulaistensa hoivaa Suomesta käsin. Nämä tutkimukset alleviivaavat perheiden yksilöllisten tilanteiden huomioimisen tärkeyttä ja muistuttavat myös laajemman (ylirajaisen) perheen olemassaolosta monien maahanmuuttajien arjessa.

Jäppisen (2007) mukaan venäläistaustaiset perheet olivat osittain pettyneitä palvelujärjestelmään ja he kokivat myös syrjintää. Vanhemmat toivoivat tulevansa

kohdelluiksi yksilöinä sen sijaan, että heidät niputettaisiin ”maahanmuuttajiksi” tai ”venäläisiksi”. Myös vanhemmat siis näkevät kulttuuristamisen varsin ongelmallisenä käytäntönä.

Keskinen (2014) on tutkinut Suomeen muuttaneiden naisten kokemuksia perheissä esiintyvistä väkivallasta. Monikulttuurisissa parisuhteissa, joissa nainen oli Suomeen muuttanut osapuoli, valtasuhde saattoi olla epätasainen ja suomalainen mies saattoi käyttää vallitsevia syrjiviä puhetapoja naisen alistamisen keinona. Suhteissa, joissa molemmat puolisoista olivat muuttaneet Suomeen, laajennetun suvun käsitykset väkivallasta vaikuttivat siihen, millaista tukea väkivaltaa kokenut nainen sai. Sekä lähellä asuvat että ylijäiset sukulaisverkostot olivat yhtäältä naisille tukena, mutta toisaalta ne saattoivat myös toimia henkisen väkivallan tekijöinä tai oikeuttaa naisen kokemaan väkivaltaa. Suomalaisten miesten kanssa avioituneiden naisten edellisistä suhteista olevien lasten elämästä tuli usein riitaa ja miehet kohtelivat lapsia halventavasti. Keskinen painottaakin, että vaikka uhriutumisen kokemuksilla on paljon yhtäläisyyksiä, on väkivaltaa silti käsiteltävä monin tavoin erilaisena jokaisessa tilanteessa. Keskinen esittää intersektionaalista tulkintaa väkivaltatilanteista, joka osoittaa väkivallan kokemusten rakentuvan ”erojen ja valtasuhteiden kentällä”. (Keskinen 2014.)

Venäläistaustaisia perheitä tutkineet Eveliina Heino ja Minna Veistilä (2015) toteavat, että vanhempien sosiaalinen tuki muodostuu niin läheisistä kuin viranomaisistakin. Suomalaiset puoliset toimivat usein venäläisnaisten tukena kielenoppimisessa, mutta monikulttuurisessa parisuhteessa on myös jännitteitä muun muassa valtasuhteissa. Samalla tavoin kuin Keskinen (2014) tutkimuksessa, Heino ja Veistilän tutkimat venäläisnaiset kokivat usein valtasuhteen epätasa-arvoiseksi suomalaisen miehen kanssa. Venäläistaustaiset perheet olivat kokeneet myös viranomaisten syrjintää ja heidän ongelmiansa vähättelyä. Tutkijat toteavatkin, että rasmin kokemukset ovat suurin este yhteiskuntaan kuulumiselle.

Marja Peltola (2014) on tutkinut maahanmuuttajataustaisten perheiden yhteiskunnallista asemaa ja todennut, että vaikka perhe asettuukin heikokseen asemaan suhteessa suomalaiseen yhteiskuntaan, vanhemmat ja lapset itse kuitenkin neuvottelevat näistä asemista ja saattavat käsittää itsensä lähtömaassaan kokemansa sosiaalisen aseman kautta. Peltolan tutkimus on ainoa Suomessa, jossa tarkastellaan pääosin keskiluokkaisista taustoista Suomeen muuttaneita perheitä. Siinä tuodaan esille, että perheet ottavat etäisyyttä tunnistamastaan ongelmakeskeisen maahanmuuttajan asemasta. Näin vanhemmat ja lapset korostavat muun muassa työmarkkinakansalaisuuttaan ja tasa-arvoa. Peltolan mukaan sukupolvien ja sukupuolten välisen suhteiden järjestäminen tapahtuu neuvotellen ja tilannekohtaisten vaatimusten muokkaamalla tavalla.

Saara Oksanen (2010, 253) on tutkinut nuoria somalinaisia, joiden puheessa itsenäisyys ja toisaalta yhteisöön sitoutuminen ovat oleellisia elementtejä. Oksanen mukaan nuoret somalinaiset haluavat suunnata kohti suurempaa itsenäisyyttä kodin ulkopuolisessa elämässä, mutta pyrkivät toisaalta välttämään sitä liiallista

vapautta, jota suomalaisten nähdään toteuttavan. Oksanen korostaa, että nuorten naisten puheessa on halukkuus muuttaa naisen roolia, ja esille tuodaan myös sukupolvien väliset erot, jotka voivat olla merkittäviä. Kaiken kaikkiaan somalainien puheessa korostuu aktiivinen rooli oman paikan määrittelyssä ja oman toimijuuden esilletuomisessa.

2.9 Tasa-arvon harha

Lopuksi on syytä vielä avata suomalaisen yhteiskunnan suhdetta ihmisten välisiin eroavaisuuksiin. Suomessa, kuten muissakin Pohjoismaisissa hyvinvointivaltioissa, on pitkään pidetty yllä ajatusta toteutuneesta tasa-arvosta. Tällä viitataan yleensä sukupuolten väliseen tasa-arvoon, joka toki onkin kansainvälisissä vertailuissa hyvällä tasolla muun muassa toimivan palvelujärjestelmän vuoksi. Tämä vahva käsitys toteutuneesta tasa-arvosta voi kuitenkin myös peittää alleen yhteiskunnallisia eriarvoisuuksia, kuten etnisyyteen tai ”rotuun” perustuvaa syrjintää (Magnusson ym. 2008; Mulinari ym. 2009).

Suomessa voi edelleen käydä esimerkiksi niin, että lakritsipatukan rasistisen logon säilyttämisen tueksi kasvaa kansanliike (Rossi 2009). Tällainen etäännyneisyys syrjivistä rakenteista on tutkijoiden mukaan mahdollista, koska suomalaiset eivät koe olevansa osa kolonialismin ja sarron historiaa. Eroja suomalaisten ja ulkopuolisten välillä tehdään muun muassa tasa-arvoon vedoten siten, että suomalainen määritellään tasa-arvoiseksi ja ”maahanmuuttajan” nähdään vastustavan tasa-arvon ideaalia. Tällaista näkökulmaa on kutsuttu tutkimuksessa hyvinvointivaltionationalismiksi. Ei ole syytä olettaa, etteivätkö myös perheammattilaiset ja vanhemmat tunnustaisi näitä ajatuksia ja peilaisi kokemuksiaan niiden kautta tai niihin vedoten.

3 Aineisto ja menetelmät

3.1 Aineisto ja sen keruu

Tutkimuksen aineisto kerättiin kevään ja alkusyksyn 2015 aikana. Aineisto koostuu 53 perheammattilaisen ja 24 maahanmuuttajataustaisen vanhemman ryhmä- ja yksilöhaastatteluista. Asiantuntijahaastatteluja tehtiin 15 ja vanhempien haastatteluja 9. Vanhempien haastatteluista kolme toteutettiin yksilöhaastatteluina.

Haastattelut tehtiin Vantaalla, Jyväskylässä, Kokkolassa, Vaasassa ja Pietarsaareissa. Kaupunkien koot vaihtelevat Vantaan yli 200 000 asukkaasta Pietarsaaren vajaaseen 20 000 asukkaaseen. Myös maahanmuuttajien määrät ovat kaupungeissa erilaisia. Vantaalla, Pietarsaareissa ja Vaasassa on väkilukuun suhteutettuna Suomen mittakaavassa paljon maahanmuuttajia, vaihdellen kahdeksasta prosentista kahteentoista (Tilastokeskus 2013a)¹.

Kaikki selvityksessä mukana olleet kunnat ovat kuitenkin vastaanottaneet pakolaisia aina 1990-luvun alusta saakka. Vaasa ja Pietarsaari ovat vastaanottaneet ensisijaisesti turvapaikan saaneita vastaanottokeskusten läheisyyden vuoksi, kun taas Jyväskylässä, Vantaalla ja Kokkolassa on enemmän kiintiöpakolaisia. Lisäksi kaikissa näissä kunnissa on työn, perhesuhteiden ja opiskelun takia maahan muuttaneita. Pietarsaareissa enemmistö asukkaista puhuu ruotsia (Tilastokeskus 2013b).

Tutkimus alkoi tutkimuslupien hakemisella. Lupia haettiin perheasiantuntijoiden haastatteluihin, sillä niissä yhteydenotto ja haastattelu tapahtuivat institutionaalissa kontekstissa eli neuvolassa, päivähoidossa tai koulussa. Tutkimuslupia myönnettiin yhteensä 15. Käytännössä lupia siis haettiin kolme (neuvola, päivähoito ja koulu) jokaiselta paikkakunnalta (ks. liite 1). Yhdellä paikkakunnalla ei kuitenkaan saatu järjestymään haastattelua koulun työntekijöiden kanssa. Myös yhteen vanhemman haastatteluun haettiin tutkimuslupaa yhdestä kaupungista, sillä vanhemman saatiin kontakti sosiaalityöstä. Kaikki muut vanhemmat rekrytoitiin haastatteluihin joko monikulttuuristen yhdistysten tai tutkijoiden omien verkostojen kautta, kuten seuraavasta taulukosta käy ilmi.

¹ On huomioitava, että tilastoinnin määritelmiä on useita. Tässä määritelmänä on käytetty henkilön synnyinmaata.

Taulukko 1. Aineisto

Kaupunki	Perheammattilaisten haastattelut	Vanhempien haastattelut
Vantaa	<ul style="list-style-type: none"> • neuvola: 4 työntekijää • varhaiskasvatus: 3 työntekijää • koulu: 4 työntekijää 	<ul style="list-style-type: none"> • ryhmä 1: 4 äitiä yhdistyksen kautta • ryhmä 2: 3 äitiä yhdistyksen kautta
Jyväskylä	<ul style="list-style-type: none"> • neuvola: 2 ryhmää: 8 työntekijää • varhaiskasvatus: 6 työntekijää • koulu: 2 työntekijää 	<ul style="list-style-type: none"> • 2 yksilöhaastattelua (yksi isä, yksi äiti) • ryhmä 1: 2 isää ja 2 äitiä projektin kautta • ryhmä 2: 5 äitiä projektin kautta
Kokkola	<ul style="list-style-type: none"> • neuvola: 3 työntekijää • varhaiskasvatus: 3 työntekijää • koulu: 3 työntekijää 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 äiti yhdistyksen kautta
Vaasa	<ul style="list-style-type: none"> • neuvola: 5 työntekijää • varhaiskasvatus: 3 työntekijää 	<ul style="list-style-type: none"> • ryhmä: 4 äitiä omien verkostojen kautta
Pietarsaari	<ul style="list-style-type: none"> • neuvola: 2 työntekijää • varhaiskasvatus: 2 työntekijää • koulu: 5 työntekijää (valmistavan luokan opettajia ja henkilökuntaa) 	<ul style="list-style-type: none"> • 1 äiti sosiaalityön kautta
Yhteensä	15 haastattelua: <ul style="list-style-type: none"> • neuvola: 22 työntekijää • varhaiskasvatus: 17 työntekijää • koulu: 14 työntekijää Yhteensä 53 perheammattilaista	9 haastattelua: Yhteensä 24 vanhempaa

3.2 Haastattelut

Suurin osa haastatteluista toteutettiin ryhmissä siten, että kaikki perheammattilaisten haastattelut tehtiin ryhmähaastatteluina, kuten suurin osa vanhempienkin haastatteluista. Muutamia vanhempien haastatteluja toteutettiin kuitenkin tilanteen sitä vaatiessa yksilöhaastatteluina.

Perheammattilaiset edustivat joko neuvolaa, päiväkotia tai koulua, mutta haastattavien tarkempiin työnkuviin ei tässä selvityksessä kiinnitetä huomiota. Esimerkiksi neuvolaryhmissä saattoi olla työntekijöitä niin lasten kuin perheneuvolastakin ja koulun haastatteluihin tuli myös valmistavan luokan opettajia ja muuta henkilökuntaa, joka toimi tiiviisti lasten opetuksessa ja perheiden tukemisessa. Mukana oli myös yhden koulun rehtori. Selvityksen alkuperäisenä ajatuksena oli tutkia erityisesti oppilashuoltoa, mutta tässä kohtaa kävi ilmi, etteivät oppilashuollon työntekijät välttämättä olleet niitä, jotka työskentelivät eniten maahanmuuttajaperheiden ja -lasten kanssa. Sen sijaan kontakteina olivat usein valmistavan luokan opettajat tai yleisesti vain luokanopettajat niissä kouluissa, joissa monikulttuurisia oppilaita oli runsaasti. Päädyimme siis kutsumaan tätä ammattilaisryhmää yksinkertaisesti ”koulu” -nimityksellä.

Haastateltavat vanhemmat olivat syntyneet Turkissa, Kiinassa, Virossa, Venäjällä, Armeniassa, Thaimaassa, Afganistanissa, Kongon demokraattisessa tasavallassa ja Somaliasta².

Haastattelimme myös kahta ammattilaista, jotka ovat tehneet työtä maahanmuuttajaperheiden ja yhteisöjen kanssa. Molemmat näistä haastateltavista suosivat siihen, että heidän nimensä mainitaan julkaisussa. He puhuvat ammattiasemansa lisäksi myös isinä. Toinen haastateltava oli projektityöntekijä Emmanuel Sibomana, joka toimii tällä hetkellä Keski-Suomen Yhteisöjen Tuki ry:n hallinnossa Mä oon mukana! -hankkeessa. Hankkeen tavoitteena on tukea nuorten ja perheiden voimaantumista ja kiinnittymistä suomalaiseen yhteiskuntaan. Emmanuel Sibomana aloitti myös vuosia sitten Keskustellaan kasvatuksesta -illat, joissa maahanmuuttajavanhemmat ja perheammattilaiset keskustelivat vanhemmuudesta uudessa yhteiskunnassa.

Toinen asiantuntijahaastattelu toteutettiin nuorisotyön ohjaajana toimivan Ismael Sheik Mussen kanssa. Hän on Jyväskylän kaupungin nuoriso-ohjaaja, joka toimii tällä hetkellä koulutuksellisen tasa-arvon hankkeessa. Työssään hän käyttää kansainvälisen harrasteohjelman Avarttin toimintamalleja osana perusopetusta. Hän on työskennellyt pari vuosikymmentä maahanmuuttajanuorten ja heidän perheidensä parissa.

3.3 Aineiston analyysi

Aineisto analysoitiin teemoittelemalla (ks. Kääriäinen 2003; Tuomi & Sarajärvi 2009). Koska tavoitteena oli kerätä tietoa palvelujärjestelmän toimivuudesta, haastateltavien kertomaan suhtauduttiin asiantuntijatietona. Haastateltavien tuottamia merkityksiä ei laajemmin tässä selvityksessä analysoida.

Tutkittavien anonymiteetin säilyttämiseen on kiinnitetty huomiota tekstikatkelmien valinnassa. Katkelmista ei käy ilmi, minkä tutkimuskaupungin yksiköstä ammattilaisten haastatteluissa on kyse tai, missä kaupungissa vanhemmat asuvat. Kaikki yksilöivät tiedot on muutettu haastateltavien anonymiteetin suojaamiseksi.

Joidenkin haastattelujen kohdalla päädyimme tutkijoina reflektoimaan omaa asemaamme ongelmien määrittelyssä ja ihmisryhmien nimeämisessä. Haastattelut toteutettiin löyhää haastattelurunkoa mukailleen, jossa huomiota kiinnitettiin erityisesti niihin haasteisiin, joita maahanmuuttajaperheet joko itse kohtasivat tai joita perheammattilaiset kohtasivat työssään maahanmuuttajaperheiden kanssa (ks. liite 2).

Yksi kysymyksistä koski ”riskejä”, joita työntekijät kenties tunnistavat. Onkin tärkeää pohtia tämän tyyppisen kysymisen seurauksia. Tulimmeko tutkijoina vahvistaneeksi ennakkoluuloisia käsityksiä Suomeen muuttaneista perheistä? Joissain ammattilaisten haastatteluissa ”riskejä” ideoitiin varsin laajasti ja puhe kääntyi

2 Kaksi haastateltavaa kertoi olevansa kotoisin Afrikasta, mutta he eivät täsmentäneet maata.

välillä jopa ennakkoluulojen sävyttämäksi. Pohdimme haastattelujen jälkeen, vaikutimme me haastattelijoina kysymystemme myötä tällaisten tulkintojen synty-miseen. Täysin päinvastoin tuon ilmiön kanssa, yhdessä koulun työntekijöiden haas-tattelussa kuitenkin myös kyseenalaistettiin koko kysymisen tapaa. Ammatil-laiset näkivät, ettei heidän työssään maahanmuuttajaperheiden kanssa ollut eroa sii-hen, miten he suhtautuivat tai työskentelivät muidenkaan perheiden kanssa. Myös yhdessä vanhempien ryhmähaastattelussa puhuttiin maahanmuuttajaksi määritte-lyä vastaan. Erityisesti nuorena Suomeen muuttaneet inkerinsuomalaiset ja venä-läiset vanhemmat eivät kokeneet itseään ”maahanmuuttajiksi”.

On tärkeää tuoda esiin tällaisia kyseenalaistavia puheenvuoroja erityisesti ammat-tilaisille suunnatuissa oppaissa ja selvityksissä. Kuten kyselyrungostamme selvisi, emme myöskään me tutkijat ole vapaita määrittelyistä ja yleistyksistä. Yksi tällai-nen kyseenalaistamisen paikka on ylipäänsä sanan maahanmuuttaja käyttö. Kuten muun muassa Peltola (2014) toteaa, maahanmuuttajaksi nimeäminen on arkikie-lessä irronnut käyttötarkoituksestaan ja saanut monia kielteisiä merkityksiä. Maa-hanmuuttajuuteen liitetään usein monenlaisia ulkonäköön, kulttuuriin ja uskontoon liittyviä käsityksiä poikkeavuudesta ja marginaalisuudesta. Tämä tehdään yleensä kyseenalaistamatta näitä oletuksia.

Olemme kuitenkin valinneet maahanmuuttaja-käsitteen käyttämisen tässä selvi-tyksessä, sillä se on edelleen käsite, jonka varassa muun muassa ammatilaiskenttä toimii (ks. myös Anis 2008; Keskinen 2012). On kuitenkin syytä liittää käsitteeseen varoitus sen yleistettävyydestä ja kysyä myös, kuinka käsite kuvaa niitä lapsia, joi-den vanhemmat ovat muuttaneet Suomeen, mutta jotka itse ovat syntyneet Suo-messa. Käsitteiden uudelleenmäärittely onkin tulevaisuudessa välttämätöntä.

4 Perheiden kokemukset varhaisen tuen palveluista ja tarpeesta

4.1 Elämä vanhempana Suomessa

Yksinäisyys

Kysyimme vanhemmilta, miten he näkevät vanhemmuuden muutokset ja erot lähtömaidensa ja suomalaisen yhteiskunnan välillä. Vanhemmat kertoivat hyvin erilaisista asioista materiaalisesta hyvinvoinnista kasvatushaasteisiin ja yksinäisyyteen vanhempana. Merkittävin ero lähtömaiden ja Suomessa tapahtuvan kasvatusvastuun välillä oli, että Suomessa vanhemmat hoitavat lasten kasvattamisen, kodin hoitamisen ja ennen kaikkea asioista päättämisen yksin. Tämä näyttäytyi isona erona yhteisöllisyyteen tottuneille vanhemmille. Vanhemmat kuvasivat, että apua halutaan ja tarvitaan lasten kasvattamisessa. Toisaalta haastateltujen vanhempien joukossa oli niitäkin vanhempia, jotka kokevat, että yksin tekeminen toi itseluottamusta ja vahvuutta.

V: No mun mielestä kun äitinä olen täällä Suomessa, semmonen olo (että) pitää kaikki tehdä ite, naisesta, siis kaikki pitää hoitaa, vaikka lasten asioita ja joskus voi auttaa miehen, joskus vois auttaa, mutta kumminkin täällä kaikkia on ite aina toiminta.

vanhemman yksilöhaastattelu

Yksi yleisin vanhempien esiintuoma ongelma oli yksinäisyys Suomessa. Viranomaiset saattoivat olla ainoa perheen ulkopuolinen verkosto. Seuraava ryhmäkeskustelu on tyypillinen kokemus perheiden ja äitien yksinäisyydestä. Äiti on ottanut vastuun vauvan hoidosta ja isä on väsynyt tullessaan kotiin. Tarina on varsin tuttu monelle suomalaisellekin äidille, mutta maahanmuuttajataustaisten äitien kokemuksissa se vertautuu erilaiseen lähtömaan yhteisöllisempään perhetilanteeseen.

V1: Tunnistetaan vain itemme että me ollaan raskaana ja lapset kasvaa meidän mahassa, ja sillon kun me synnytimme että kaikki sukulaiset (ovat tukena).

V2: (Sukulaiset ja perheet) ja kaikki kasvattaa yhdessä tämä lapsi, ei äiti tunne yksinäisyyttä.

V1: Yksinäisyyttä mutta kun täällä mä koen kun sä tiedät että sä oot raskaana, sä heti neuvolaan. Neuvola kertoo että mitä (tehdä). (Lähtömaassa...) meil ei ole neuvolaa eikä mitään mutta tuntui hypältä (kun oli sukulaiset)...

vanhempien ryhmäkeskustelu

Esimerkissä ovat äänessä äidit, jotka kokevat, että äitiys on Suomessa yksinäisempää kuin maassa, jossa he ovat syntyneet. Vaikka lähtömaassa ei ole ollut neuvola- palveluita, on äitiys siellä kuitenkin tuntunut helpommalta, sillä ympärillä on ollut runsaasti ystäviä ja sukulaisia.

Muuttuvat sukupuoliroolit

Isyyden ja äitiyden paikka vaihtelee paljon kun puhutaan kotikasvatuksesta. Perinteiset roolit muuttuvat ja uusia rooleja haetaan. Isä on hoitanut perheen lähtömaassa perheen asioita, mutta nyt uusissa olosuhteissa nämä roolit ovat muutoksessa. Seuraavat esimerkit kuvaavat sitä, kuinka perheet ja niiden sisäiset työnjaot ja roolit muuntuvat Suomeen muuttamisen seurauksena. Kun aiemmin isä on hankkinut perheelle elantoa, ei hän välttämättä Suomessa saakaan töitä. Ristiriitoja syntyy, jos roolit ja vastuut eivät muutu tilanteiden muuttuessa. Äidit saattavat tehdä kaksinkertaisen määrän töitä huolehtiessaan sekä lapsista että isistä Suomessa. Selvityksen perusteella äidit pohtivat ja kyseenalaistavat erilaisia sukupuolirooleja laajasti. Roolit nähdäänkin pikemminkin arkeen sitoutuneina joustavina käytäntöinä kuin pakottavina sukupuolenmukaisina toimintatapoina.

V1:... mutta meidän kulttuurissa kyllä isä omalla tavalla tukee perheen, mutta semmoisia asioita tulee, äidin ja isän ristiriita, kun isä ei saa työpaikkaa ja äiti ei ole koulutusta eikä työtä. Isä on ystävien kanssa ulkona, äiti on kotona, koko ajan riitaa. Raha ei riitä, tulo ei riitä perheelle, monet sairastuu, se tosi ongelma.

vanhempien ryhmähaastattelu

V1: Se on niin se elämäntilanne.

V2: Joo mä mietin, että se ei ole tässä ja nyt, se on että missä se toinen on hyvä ja missä se toinen on hyvä. Mut jos sä olet työn takia ulkopuolella, sä et voi sanoa, tää on sun tehtävä ja tää on sun tehtävä, jos sä oot perheessä, mut jos se on ulkopuolella, sä voit olla enemmän mukana.

vanhempien ryhmähaastattelu

Elämää niukoissa olosuhteissa

Vanhemmat pohtivat myös köyhyyteen ja vaurauteen liittyviä kysymyksiä. Yksi vanhemmista oli tullut Suomeen jo nuorena ja reflektoi haastattelussa omaa lapsuuttaan niukemmissa oloissa. Seuraavan esimerkin äiti pohtii oman lapsuutensa niukempia oloja hyvin samalla tavoin kuin suomalaisetkin vanhemmat saattavat muistella synnyinkotejaan. Eroavaisuudet eivät välttämättä liitykään kulttuuriin, vaan muun muassa elintason muutoksiin.

V1: Minä tulin ihan nuorena Suomeen. Ja meidän lapsen aikana on enemmän rikas (kuin olin itse lapsena). Esimerkiksi minä olen syntynyt (kaupungissa), mutta (silloin ei ollut) tavaroita. Ei oo mitä sanoo äitille ja isälle minä haluan tätä tätä tätä, joo, mutta ei ole.

Nyt on vähän erilaista, televisiossa näky, kaupassa näky, iso marketti, näky pieni kauppa... Erilaista (nyt).

vanhempien ryhmähaastattelu

Perheiden arjen haasteet ovat hyvin samanlaisia maahanmuuttajataustaisilla vanhemmilla kuin Suomessa syntyneilläkin. Vanhemmat pohtivat esimerkiksi lasten rajoittamista, tavaroiden hankkimista ja lasten ja nuorten keskinäistä viestintää toistensa kanssa. Vaikka lähdimme selvityksessä tarkastelemaan nimenomaan eroavaisuuksia perheiden elämässä ennen Suomeen muuttoa ja sen jälkeen, päädyimme kuitenkin toteamaan, että koko kysymys oli kenties tarpeeton. Vaikka muutammat vanhemmat korostivat muuttamisen merkitystä ja eroavaisuuksia yhteisöllisyydessä, jäi haastatteluista kuitenkin päällimmäisenä käsitys siitä, että maahanmuuttajataustaiset vanhemmat pohtivat monin tavoin kysymyksiä lastenkasvatuksessa kuin valtaväestöönkin kuuluvat vanhemmat.

V1: Kun minulta kysyy mikä sinun ajatusta esimerkiksi lapsi kasvatusta ja... Lapsi saada mitä haluaa, pitää (olla lapselle) rajoja: hän haluaa nyt tämä sama tabletti ja huomenna hän haluaa iPhone five (...)

V2: Joo, joka perhe, äiti uusi puhelimen ostaa lapsille, ja sitten ei oo toisella ja hän kuka ostaa lapsille ja sanoo, miksi sinun äiti ei osta sinulle iPhone, tosi vaikea, miksi on sama (...) On äidillä tai isällä rahaa, mutta ei oo pakko ostaa lapsille heti uus.

vanhempien ryhmähaastattelu

V1: Chattaa ja chattaa ja chattaa

V2: Ja sitten ne osaa tämmösiä juttuja, viime viikolla oikeesti isovelji soitti isälle ja sitten sanoi että ootsä niinku Instagrammissa vai? Mitä, Instagrammissa? Mä en tiä suurin piirtein mitä se on... No (sanoo lapsen nimen) oli puoli tuntia ennen sitä kysynyt sen sähköpostiosoite ja sitten sen sen puhelinnumero, ja sit se loggas sen. Ja se on kaheksan vee! Ja se ei halua lukee, se ei halua tehdä mitään, mutta se pystyy loggaamaan sen isän tuonne. Se osas siis luoda sen isälle tunnuksen Instagrammissa.

vanhempien ryhmähaastattelu

Lasten kokemus muutosta

Vähemmän tutkittuja ovat lasten kokemukset muutosta. Alitolppa-Niitamo ja Leinonen (2013) toteavat, että muutto voi olla lapselle raskas kokemus, jonka käsittelyä vaikeuttaa se, että uuteen maahan kotoutuminen vaatii myös vanhemmilta paljon. Lapsi voi siis jäädä yksin vaikeiden tunteiden kanssa. Esimerkissä nuorena Suomeen muuttanut nainen kertoo, kuinka hän masentui muuton jälkeen. Suomen pimeä ja kylmä talvi tuntuivat myös ylitsepääsemättömän vaikeilta.

V: Ikävä mulla oli, tosi ikävä. Kaks vuotta mä ajattelin pärjäänkö mä, tai menenkö mä takaisin kotiin. No mulla itse asiassahan oli masennus sillon ku mä muutin tänne, koska mä en halunnut muuttaa. Mun äiti halus, että mä muutan hänen kanssa. Niin sen takia se mun, tavallaan se muutto se ei ollut mitään ruusuilla tanssimista, vaan mä oikeesti vihasin sitä, että me muutimme Suomeen. Mä muistan kun me tulimme laivalla tonne Helsingin satamaan. Ja mä sanoin äitille sitten, että et sit se seuraava paatilla kyllä suoraan kotiin ja asia on sillä siisti, että mä en haluu täällä asua sun kanssas. Joo, oikeasti vihasin Suomea ensimmäisen vuoden aikana. Mut mä en tiedä, se on just se, että jos ei tuu tänne omasta vapaasta tahdosta, tai halusta. Sekin vaikka sä tuut tänne omasta vapaasta tahdosta ja halusta, niin saattaa olla et se ei oo niin hyvä mitä sä olit ajateltu. Toiseks mä muutin joulukuussa, joulukuun alussa. Talvella ei sais muuttaa Suomeen. (...) Se pitäis olla lailla kielletty jossain, että Suomeen ei sais muuttaa talvella!

vanhempien ryhmähaastattelu

4.2 Perheiden kokonaisvaltainen arki

Elämä kodin ulkopuolella kiinnittää yhteiskuntaan ja vahvistaa vanhempia

Haastateltavat kuvaavat vanhemmuutta omien pyrkimystensä toteutumisen tai toteutumatta jäämisen kautta. He kokevat, että vanhempien koulutus ja työssäkäynti antavat lapsille positiivisia roolimalleja. Myös kurssien ja koulutuksen merkitys tietoa kartuttavana nähdään merkittävänä. Erityisesti naiset korostavat sitä, että kodin ulkopuolinen elämä vahvistaa heitä ihmisinä ja äiteinä. Kotia ja kodin ulkopuolista elämää, kuten perheen elättämistä omalla palkalla, ei erotettu toisistaan.

V: Mutta on hyvä, että tuetaan sillä tavalla että äiti, vaikka hänellä on kymmenen lasta, myös oppii myöhemmin elämää millä tavalla rakennetaan. Jos äiti on töissä tai äidillä on koulutus, lapsi myös tulee hyvä lapsi: hän tietää, että raha ei revitä puuta, että työ tekemällä, työ saadaan koulutuksen kautta, koulutus saadaan kielen kautta, silleen ensin pitää oppia kieli ja pitää etsiä koulutusta.

vanhempien ryhmähaastattelu

Yllä äiti toteaa haastattelussa, että äidin koulutus ja työnteko auttavat myös lasta kasvamaan ”hyväksi” eli kunnolliseksi kansalaiseksi. Tähän kunnolliseksi kansalaiseksi kasvamiseen liitetään vahvasti opiskelu ja työnteko.

Myös seuraavassa haastattelukatkelmassa kuvataan vanhempien omaa paikkaa ja toiveita suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä. Äitien keskustelussa näyttäytyi halu rakentaa uutta identiteettiä suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä. Äidit kokivat, että opiskelupaikkoihin ja työhön oli vaikea päästä. Yhtäältä Suomessa syntyneiden nähtiin työllistyvän helpommin kuin ensimmäisen polven maahanmuuttajan. Toisaalta myös toisen polven maahanmuuttajilla nähtiin olevan ongelmia. Äitien lukiosta valmistuneet lapset eivät päässeet kiinni jatko-opintoihin tai työelämään.

Työelämään kiinni pääsyn vaikeudet olivat myös saaneet äitejä pohtimaan yhteiskunnallisia kysymyksiä. Heidän mielestään pelkkä taloudellinen tuki oli riittämätöntä ja he toivoivat tukea työllistymisen mahdollistamiseen.

V: Itse asiassa olisi minusta hyvä (jos olisi) enemmän koulutuksia, kielikursseja, ammatteja, työtutustumisen. Kun osaa jotenkin kieltä, että tekemällä oppii myös, että ihmisille tarjotaan, silleen että ensin työkokemus.(...) Oppiminen, se oppii työn kautta. Sitten ei tarvi edes hakea ammattia, hän maksaa veroja ja itse elättää. Suomessa vaikee pääsee työhön, vaikee pääsee ammattiin, korkeakouluun, ei mitään. Kaikki on jotenkin rajotettua. Muut maat on helpompia, myös on helpompaa, jos lapset on syntynyt Suomessa. (...) Asennetta riippuu, koska monet ulkomaalaiset myös ei halua työtä, mutta minusta, jos olisin päättäjä,(...) Että päättäjät täytyy tietää, että hyvinvointia ihmiselle on, kaikki mitä hän tarvitsee (on) työ, koulutus. Myöskin valtio mieltii, että hyvinvointivaltio tarkoittaa, että valtio elättää ihmisiä. Silleen on hyvä, mutta myös pitää työntää eteenpäin, että ihmiset tekee jotain, opiskelee, tekee työtä.

vanhempien ryhmähaastattelu

Koulutuksen ja työn arvostus

Koulutuksesta puhuttiin kaikissa vanhempien haastatteluissa, vaikka kaikki vanhemmat eivät nähneetkään koulutusta yleisenä menestyksen mittarina. Koulutus ja työelämään pääsy liittyivät haastatteluissa kuitenkin vahvasti siihen, kuinka vanhemmuus suomalaisessa yhteiskunnassa käsitettiin. Näiltä osin selvityksen tulokset vastaavat Peltolan (2014) tutkimustuloksia, joiden mukaan Suomeen muuttaneet perheet asemoivat itsensä kunnollisiksi usein juuri opiskelun ja työn kautta. Peltolan tutkimukseen osallistui pääosin keskiluokkaisista taustoista muuttaneita perheitä, mutta tämän selvityksen perusteella koulutuksen ja työnteon merkitys korostuu riippumatta vanhempien sosioekonomisista taustoista lähtömassaan. Haastateltavat näkevät koko perheen hyvinvoinnin olevan sidottu koulutukseen ja työelämään.

Vahva koulutuksen ja työn korostaminen voi liittyä myös siihen, että hyvinvoinnin yksi osatekijä on sosiaalinen arvostus. Vanhemmat ovat päätyneet uudenlaisiin asemiin uudessa maassa ja esimerkiksi kotiäitiyttä ei välttämättä arvostetakaan yhtä korkealle uudessa kotimaassa. Näin vanhempien valtasuhteet muuttuvat ja viimeinenkin sosiaalisen arvostuksen kanava vanhempana voi olla vaarassa (Turtainen 2012). Vanhemmat tunnistavat myös merkityksiä, joita heille annetaan mediassa ja julkisessa keskustelussa. Työttömän maahanmuuttajaperheen hahmo on jotain sellaista, josta halutaan erottautua. Seuraavassa esimerkissä haastateltu äiti myös kyseenalaistaa haastattelijan yleistävän tulkinnan siitä, että hän automaattisesti arvostaa koulutusta.

V: Yhteiskunta tavallaan elää semmosta aikaa missä mä luulen, että Suomessa myös ollaan arvostettu ja kyllä arvostetaan edelleenkin sitä koulutusta ja niin pois päin. Mutta on myös nähty just sitä, että ku ollaan siirrytty tähän kapitalistiseen yhteiskuntaan,

nii se koulutus ei välttämättä takaa sulle sitä menestystä, koska kuka vaan voi menestyä kapitalistisessa yhteiskunnassa, koska se perustuu siihen suorittamiseen. Mitä sä osaat, ei siitä mitä sulle on tuputettu koulussa, mistä sä et olis ehkä kiinnostunut, jos sulla ei oo matikkapää. Jos sä oot esimerkiksi kirjailija, ni kyllä sä voit olla menestynyt kirjailija, vaikka sä et oo edes lopettanut sitä koulua.

vanhempien ryhmähaastattelu

4.3 Lasten kasvat

Yleismaailmallinen vanhemmuuden arki

Haastatteluissa puhuttiin runsaasti lasten kasvatuksesta. Vanhemmat painottivat sekä perustarpeista huolehtimisen, rakkauden että läsnäolon tärkeyttä lasten kasvatuksessa. Vanhemmuuden haasteet olivat hyvin samanlaisia haastateltujen vanhempien kertomuksissa kuin missä tahansa suomalaisessa perheessä. Erona ”suomalaiseksi” tulkittuun vanhemmuuteen esitettiin joissain haastatteluissa tiukempi kuri. Oman uskonnon ja kulttuurin opetuksen kautta pyrittiin ohjaamaan lapsia moraalikysymyksissä. Uskonnon opetuksessa ja harjoittamisessa pyrittiin kuitenkin välttämään fanaattisia tulkintoja.

Seuraavassa lainauksessa yksi vanhemmista kuvaa näkemyksiään lasten tarpeista eri ikävaiheissa. Pienen vauvan hoidossa tärkeimpänä näyttäytyvät perustarpeet, mutta isomman lapsen kasvatuksessa on tärkeää myös olla läsnä ja kohdata lapsi.

V: Lapsi on tärkeä ja lapsi kun on pieni pitää hoitaa, ei (vasta) kun lapsi kasvanut. Esimerkiksi kun meillä oli pieni (lapsi), ei vanhemmat huomioi tää asia mitä pieni lapsi haluaa. Pieni lapsi haluaa ruoka, suihku ja leikki, mutta tarvi (vielä) enemmän. Tarvi enemmän, kun hän on pieni. Tarvii (että) joku koko ajan puhuu, koko ajan puhuu. Ja hän on (kuin) tyhjä tietokone ja pitää (toimia niin että) tämä tulee täynnä, ja (että) aivo kasvattaa. (...) Lapsi tarvii joku on mukana ainakin, koulun jälkeen.

vanhempien ryhmähaastattelu

Vanhemmuuden kokemukset näyttäytyvät yleismaailmallisina. Yksinhuoltajaäidin arki on taiteilua jaksamisen rajojen ja vahvuuden välillä.

V: Olen yksinhuoltaja, tiedätkö, se ei ole helppoa. Joo, (minulla on) kuusi pojat ja kaksi tytöt. Ei ole helppoja nuo pojat. Mä puhun (heille) koko ajan: 'sinä tehdä näin ja näin, ja sinä olet näin ja näin'. (Se on) pakko. Kello neljän jälkeen mä lähden vasta töistä. Mä puhun (kotona) koko ajan, koko ajan, koko ajan. Sen jälkeen mä nukun kello yhdeksältä. Väsyttää, ihan väsyttää.

H: Kyllä, ja täytyy olla nuorten poikien kanssa lujana.

V: Ne on vahvoja, tiedätkö. Kaikki (he) lukee netistä ja tietää enemmän kuin minä. Ja he opiskelee puolitoista vuotta suomenkieli ja he sanoo, että 'Ei äiti, ei näin ja näin'. Mutta mä olen vahva nainen aina: joskus mä olen mies ja joskus mä olen äiti. Kaikilla

on harrastus, mä laittanut ja vien kaikki harrastuksiin.En haluisi, (että) joku menee ulkopuolelle.

vanhempien ryhmähaastattelu

Kuri ja auktoriteetit

Vaikka suurin osa kuvaillusta vanhemmuudesta näyttäytyi hyvin yleismaailmallisena, oli lähtömaan vanhemmuudessa myös joitain eroja. Vanhempien kokemusten mukaan keskeisin ero lasten kasvatuksessa liittyi kurin vaatimukseen. Vanhemmat kokivat, että suomalainen vanhemmuus oli enemmän neuvottelua.

Esimerkissä eräs haastateltu vanhempi kokee, että Venäjällä vanhemmat ovat käskyttäneet lapsiaan enemmän kuin Suomessa. Yhtäältä vanhempi esittää tämän kurin vaatimuksen erona ”suomalaiseen” vanhemmuuteen, mutta toisaalta hän myös pohtii, kuinka hän itse on ollut ensimmäisen lapsen synnyttyä erilaisessa tilanteessa kuin nyt. Äiti toteaa myös, että oleellinen ero vanhemmuudessa liittyy siihen, että nyt vanhemmalla on enemmän aikaa kuunnella lastaan.

V: No iso ero esimerkiksi jos ajatellaan vanhempien ja lasten suhteita, että...venäläisiä vanhempia enemmän määrää lapsia. Mun poika on kasvatettu niin, et mä sanon, että 'Sä teet se!'... ilman keskustelua. Se keskustelu loppu siinä, että käsky on enemmän käsky. No sit tietenkin mä olin liian nuori silloin, mulla ei ollut aikaa kuunnella. Nyt mulla on aikaa, mä haluan osallistua. Pehmeempää kaikki, se on ero (nyt). Sit jos ajatellaan koulua, että meillä enemmän kunnioitettu opettajat. Meillä opettajat sama kuin vanhemmat: opettaja sanoo 'Shh, hiljaa, tai sit sä menet ulos luokalta'. Mm, se ero, kuri.

vanhempien ryhmähaastattelu

Lasten ja vanhempien välistä dynamiikkaa

Vanhemmat saattavat olla hämmentyneitä lasten käyttäytymisestä esimerkiksi koulussa. Tämän takia he pohtivat aikaisempien olosuhteiden, käyttäytymiskulttuurin sekä kotoutumisen merkitystä. Pienet perusasiat, kuten jonottaminen tai luvan kysyminen, saattavat olla lapsille hankalia ja lapsista tulee valituksia koulusta.

Seuraavan esimerkin äiti toivoisi, että koulussa suhtauduttaisiin lapsen käyttökseen ymmärtäväisemmin. Äiti kokee, että kukaan ei auta lasta selittämällä yhteisiä pelisääntöjä. Äiti onkin lopulta päätenyt menemään itse välitunneiksi kouluun valvomaan lapsensa käytöstä. Vanhempien ja lasten välejä voi kiristää myös se, että lapset ajattelevat ”suomalaisen vanhemmuuden” tarkoittavan periksi antamista. Lapset saattavat käyttää näitä käsityksiä myös hyväkseen saadakseen vanhemmilta periksi.

V: Esimerkiksi jalkapallo, kun lapsi pelaa jalkapalloa ulkona, ei kukaan kysy lupaa saanko minä tulla mukaan tai mitään meidän maassa. (Jos) lapsi muuttanut arabimaasta ja Turkki maasta (ja) lähtee jalkapalloon ja heti kun lapsi pelaa jalkapallo ja pallo kulkee hän vieressä, hän ottaa heti ja pelaa. Hän ei kysy kenellekään ja kaikki suomalaiset lapset itkee. (...) ja mun mielestä tulee paljon valituksia...(että) sun poika tekee

näin ja näin. Kun hän menee ulkona välitunnille, esimerkiksi, hän menee näin, ei jonossa tiedätkö. Tää, meidän kulttuuri on näin. Ei kukaan (sano) että mä haluisin (että) jonottaa. Kun lapsi muuttanut, hän haluisi enemmän kotoutua. Mutta tulee aina valituksia ja minä menen hulluks oikeasti. Mä olen (nyt) välitunnilla koulussa.

vanhempien ryhmähaastattelu

V1: Kun lapsilla on väärä kuva suomalaisesta kulttuurista, sama mistä maasta hän, se on hyvä, että joku muu tukee sillä tavalla, että sun vanhemmat haluaa parastasi näin. Mutta monet lapset luulee, että suomalaiset äidit ja isät elättää lapsi ihan löllönä, että sille annetaan kaikki. Mutta kun hän menee lastensuojelun kautta lastenkotiin, se näkee totuus: ei kukaan anna joka päivä rahaa, ei kukaan anna mitään armoa, totta kai ei lyödä, mutta tiukkoja sääntöjä.

V2: Mä kuulin jotkut äidit, jotka sano, että heidän lapset, kun ne oli ykstoist tai kaksitoist sanoi että 'Minä lähden pois tästä (perheestä)'. Sitten äiti huolehtii niin paljon, koska äidillä ennakkoluuloja.

vanhempien ryhmähaastattelu

Haastattelemamme koulun nuorisonohjaaja ja isä Ismail Sheik Musse kuvaa vanhemmuuden muuntumista uudessa kulttuurissa vanhempien ja lasten keskinäisiin valtasuhteisiin liittyvänä kysymyksenä samaan tapaan kuin yllä olevat vanhemmat. Sheik Mussen mukaan esimerkiksi Somaliassa vallitsevana kasvatusideologiana on, että vanhemmat päättävät asioista ja lapset tottelevat kyseenalaistamatta. Suomessa vanhemmuus saattaakin näyttäytyä jäsentymättömänä ja vanhempien voi olla vaikea sovittaa aiempia käsityksiään uuden maansa vanhemmuuskäytäntöihin. Sheik Musse korostaa, että vanhempien kanssa tulisi puhua juuri näistä ristiriidoista. Kuten vanhempien haastatteluista kävi ilmi, lapset oppivat usein kotoutumisen alkuvaiheessa uuden kielen vanhempien nopeammin ja se saattaa muodostua ongelmaksi vanhempien ja lasten valtasuhteissa.

Sheik Mussen mukaan vanhemmat pitävät lasten mielipiteitä ja ”omapäisyyttä” lasten vikana ja ongelmana. Näitä lasten ominaisuuksiksi tulkittuja yksityiskohdita peitetään myös viranomaisilta lastensuojelun pelossa. Sheik Musse toteaa, että vanhemmista tulee hyvin varovaisia kun he puhuvat omista ongelmistaan lastensa kanssa. Toisaalta esimerkiksi lastensuojelun avoimuuden toimenpiteitä otetaan vastaan, mutta kodin sisällä tapahtuva työ koetaan pelottavana. Vanhempien on helppompaa ottaa apua vastaan esimerkiksi puistoissa tai lasten harrastusten merkeissä.

Uskonnon ja kulttuurin siirtäminen

Vanhemmat näkivät uskonnon opettamisen tärkeänä omien juurien ymmärtämiseksi ja yksilöllisen sekä yhteisöllisen moraalien oppimisessa. Ääriuskonnollisuudesta haluttiin kuitenkin irrottautua ja uskonnonopetukseen toivottiin mukaan myös ”kulttuurin” opetusta. Vanhempien toivomus ”kulttuurin” opetuksesta on ymmärrettävä, mutta kenties vaikeasti toteutettavissa. Kuten Juntunen (2012) toteaa, yhden

uskontokunnan sisällä voi olla toisistaan hyvin paljonkin eriäviä näkemyksiä tavoista tai ”kulttuurista”. Näin ollen jonkin yhtenäisen ”kulttuurin” opetus on kenties mahdotonta. Vanhemmat kokevat myös, että suomalainen opetus on onnistunutta.

V: Nii, mutta sitten se, huomaat että, että kaikki sillee muuttuu, totta kai ei tarvi opettaa lapsi mitään Isis-juttuja tai semmosia huonoja asioita, mutta on hyvä, että lapsi oppii (siitä) juuresta (josta on) kasvanut tai lähtenyt sieltä. Opettaa pohjan sille, ei tarvitse opettaa tiettyjä Koraanin juttuja, vaan sillee myös kulttuurisesti.

vanhempien ryhmähaastattelu

V: Joo, mutta kaikki mahdollista täällä, ja metsäretki, ja kirkkokäytiin, se on minusta tosi mukavaa. Alussa (tuntui) että täällä ei mitään opeteta, (että) lapset ei opi paljon. Mutta kun huomasi sen nyt, vain yksi vuosi, tyttö oppii todella paljon. Hän saa tosi, siis, me koko ajan keskustellaan siellä opettajan kanssa, ja he sano, tyttö ei tarvita huolehtia, hän on tosi mahtava. Siis he sano, (että) pitää siis (olla) ylpeä hänestä, koska hän osaa lukea ja osaa kirjoittaa. Hän sanoi, että muille suomalaisille, ei kaikki osaa kirjoittaa.

vanhemman yksilöhaastattelu

Monikielisyys

Erittelimme kappaleessa neljä sitä, kuinka perheammattilaiset käsittivät monikielisuuden joissain yksiköissä rikkautena ja toisissa hankaluutena. Seuraavassa esimerkissä vanhemmat pohtivat lasten monikielisyyttä. Vanhemmat itse näkivät haastattelujen perusteella monikielisuuden positiivisesti. Jos huolia kieleen liittyen eriteltiin, ne koskivat suomen kielen oppimista tai heikkoon kielitaitoon liittyvää syrjintää. Seuraavaassa vanhemman esimerkissä toivotaan molemman kielen yhtäaikaista opettamista kaksikielisillä paikkakunnilla.

V: Meillä melkein kaikki lapset puhuu kolme kieltä, jopa neljä kieltä. Mun mielestä suomalaiset jostakin syystä että pelkää antaa alusta esimerkiksi pari vuotta ensimmäinen päiväkotitruotsinkielinen päiväkotitruotsinkielinen päiväkotitruotsinkielinen koulu. Jotenkin niin ihan tabu siitä ruotsinkielisestä (että samalla voi oppia suomea), mutta mun mielestä ulkomaalaiset tosi helppo miks se kieli, tai meille sitten ne vaan alottanu tuo poika hän on kuusi, se puhuu kolme kieltä, ihan alusta ja se on, se on mun mielestä se on lahjakas, se loistava... siitä mutta siellä siis on tuolla vanhempia riippuu miten se jaksaa”

vanhempien ryhmähaastattelu

4.4 Tieto perheiden palveluista

Tiedon puute

Vanhempien kokemusten mukaan tiedon saamisen kanavat peruspalveluista uudessa maassa olivat erittäin heterogeenistä. Haastateltavien niukka tieto

suomalaisen yhteiskunnan palveluista oli suorastaan yllättävää. Yleisesti ottaen vanhemmat puhuivat uutta yhteiskuntaa koskevasta tiedosta laajemmin, eivätkä eritelleet eri palveluja.

Hyvin selkeä ero yhteiskunnan rakenteiden ja palveluiden ymmärryksessä määrytyi sen mukaan, mistä syystä Suomeen oli tultu. Humanitaarisista syistä muuttaneilla oli parhaimmat tiedot, koska heitä oli perehdytetty joko vastaanottokeskuksissa tai kuntien maahanmuuttajille suunnatuissa palveluissa. Avioliiton vuoksi Suomeen muuttaneet olivat varsinkin maahan muuton alkuaikoina riippuvaisia siitä, miten puoliso tai puolison perhe perehdyttää heitä palveluiden käyttöön ja mitä tietoa he saavat palveluista.

Vastaanottokeskuksissa luodaan perusta

Seuraavat esimerkit ovat haastatteluista, joissa kuvataan perehdytystä vastaanottokeskuksissa. Kun vanhemmat olivat saapuneet Suomeen vastaanottokeskusten kautta, yhteys viranomaisiin oli olemassa jo tulohetkellä. Vastaanottokeskuksen järjestävät asukkaille myös välttämättömän terveydenhuollon, joten Suomen terveydenhoitojärjestelmää ei tarvinnut opetella heti aluksi.

V1: Esimerkiksi kun mä tulin tänne, mä olin välillä myös vastaanottokeskuksessa. Siellä kerrottiin, että miten sä voit tehdä asiat, missä elät täällä. Se on ihan erilainen kun meidän maassa, täällä.

V2: Perusasiat siel ohjataan, miten hän odottaa oleskelulupa, ja mistä hän saa talossa, ja mitä ne tukee, ja kaikki perusvaiheet sillee. Millon oleskelulupa tulee ja, kaikki. Tutkii tämmöstä terveysttä ja lähetetään lääkäriille ja... ihminen saa hänen terveydestä myös tietoa, että hän on terve ihminen. Ja se, riippuu mistä lähtökohta ollut, mutta enemmistö (tulee) vastaanottokeskus kautta, kun ne ovat turvapaikanhakijoita. Sen jälkeen perhe tukee eteenpäin, tai ystävät myöhemmin.

vanhempien ryhmähaastattelu

V: Mieheni auttanut mutta mä olin pakolainen ja tulen vastaanottokeskusta. Ja kun mä olin neljätoista päivää Suomessa, mä aloittanut opiskelemaan suomen kielellä ja kuusi kuukautta mä olin opiskellut. Ja sen jälkeen aloittanut töitä ja mä sain (töitä) kaikki vastaanottokeskusta ja Punainen Ristiä ja eri, poliisiasemalta ja...

vanhempien ryhmähaastattelu

Työn takia muuttaneet perheet jäävät ilman tietoa

Vaikka turvapaikanhakijoiden asema ennen turvapaikan saamista on vaikea, ne vanhemmat, jotka lopulta saavat turvapaikan, ovat kuitenkin heti alussa hyvin perehdytettyjä ja tietoisia eri palveluista. Tältä osin kotoutuminen on tämän selvityksen perusteella alkanut hyvin. Ongelmia palveluiden saavutettavuudessa olikin lähinnä niillä vanhemmilla, jotka olivat muuttaneet Suomeen joko avioliiton vuoksi tai työpaikan johdosta. Seuraavissa esimerkeissä kaksi miehensä

työn vuoksi Suomeen muuttanutta äitiä kuvaavat sitä, kuinka ovat saaneet tietoa palveluista.

H: Kun te tulitte Suomeen, niin miten te saitte tietoa eri palveluista, neuvolasta? Tiesittekö, kertoiko joku ... eri koulusta, saitteko tietoa ja mistä, miten, kuka voi auttaa, tietoa, kerrottiinko teille?

V1: Tulee on minun mies ja sitten yks (kansallisuus) mies auttaa hänelle. (Miehen) vaimo suomalainen, hän sanoo on neuvola tai koulu tai näitä kaikki paikkaa järjestää.

vanhempien ryhmähaastattelu

V: Minun mies on, tulee töihin. Ja minä hänen perässään. Sellanen systeemi, että (on) vain vieras. Ei oo samaan aikaan, ei oo kurssi, ei oo työpaikka. Ensin on miehen kanssa lupa, ja sitten minä (maa) kautta, että se lupa on työvoimatoimistossa. Hän töissä ja (minä) vaimo, ja minun vanhin poika tulee hänen mukana yksi vuotta, eri systeemi.

vanhempien ryhmähaastattelu

Naiset vaikuttavat olevan hyvin riippuvaisia puolisoistaan, jotka hekin ovat muuttaneet uuteen maahan eivätkä tunne järjestelmää. Väärää tietoa ja mielikuvia voi olla liikkeellä, eikä omista oikeuksista välttämättä osata edes kysyä. Myös perheammattilaiset yhdessä kaupungissa olivat todenneet saman ilmiön (ks. "Ammattilaisten tulkinnat"). Erityisesti neuvolassa oltiin huolestuneita äideistä, jotka muuttivat Suomeen isän opiskelun tai työpaikan vuoksi. Joskus kodeista oli löytnyt jopa useampia Suomessa syntyneitä lapsia, jotka eivät olleet käyneet neuvolassa.

Seuraavassa haastattelussa naiset miettivät sitä, miten hankalaa tiedon saaminen on ollut esimerkiksi neuvolan palveluista. Terveyskeskuksessa saatetaan olettaa, että naiset tietävät enemmän paikallisesta neuvolajärjestelmästä. Varsinkin jo useita vuosia Suomessa asuneet naiset saattavat puhua jo suomea ja siksi tietämättömyyttä ei välttämättä arvata.

H: Mistä te saitte tietää, että on neuvola?

V1: Varmaan silloin, kun mä kävin labrassa ja mulle sanottiin että (...)

V2: (Sanottiin) että sä voit sitten ilmottaa, ilmoittautua sinne.

V1: Sitä mä muistan, että mä kyllä ihmettelin, että kun mä soitin sitten. Mä olin meidän kaveripiiristä ensimmäinen (joka) synnyttää Suomessa. Kukaan ei tiennyt, kukaan ei osannut mitään sanoa. Nii mä sitten soitin.

H: Mihin sää soitit?

V1: Siis sinne terveystakeskukseen. Sit ne sano, että ensimmäinen käynti sitten siinä kymmenen viikon paikkeilla. Mä olin silleen, sitten mä niinku ihmettelin, tässä pitää sit odottaa vielä niin kauan, että kymmenen viikkoa että sit mä pääsen. Mutta toisella ja kolmannella niin mä olin silleen, (että) no pitäskö jo mennä.

vanhempien ryhmähaastattelu

Haastattelun naiset olivat kaikki olleet verrattain keskiluokkaisessa asemassa lähtömaassaan ja muuttaneet Suomeen nuorena itse tai avioliiton kautta. Heillä oli käytettävissään resursseja selvittää tietoa palveluista ja he olivat tehneetkin niin. Soittamalla terveyskeskukseen oli saatu tietää neuvolajärjestelmästä. Selvityksen perusteella heräsi kuitenkin huoli niistä perheistä, joilla ei tällaisia resursseja ole. Perheammattilaiset kertoivat perheistä, jotka ovat muuttaneet Suomeen maataloustöihin ja joilla ei ollut minkäänlaista linkkiä peruspalveluihin. Jos yhteyttä palveluihin tai tietoa palveluista ei ole, eivät vanhemmat myöskään tiedä, mistä pyytää apua.

Seuraavassa esimerkissä haastateltava äiti kuvaa, kuinka hän kertoo ongelmistaan ainoastaan lähtömaassa oleville sukulaisilleen, mutta ei pyydä apua paikallisilta ammattilaisilta. Tällaiset ylijärjestykset eli transnationaalit verkostot saattavat olla merkittäviä, tai jopa vanhempien ainoa, mahdollinen tuki, ja näin vanhempien jaksaminen voi olla pelkästään näiden verkostojen varassa.

V: Meillä paljon siis vaikeuksia tai semmonen, no väsynyt, semmonen olo tai huono. Tuntuu vähän, en jaksa, joskus. Eei mitään työtä ei oo, vaan puhua miehen kanssa, tai jos netissä vanhemmat, mun vanhemmat. (Minä) kerron heille joskus tilanteesta, että ei täällä siis ystäviä tai (ei voi) käydä jossakin.

H: Tai vaikka neuvolassa tai?

V: Ei, ei, joo ei mitään.

H: Koska siellä heille voi myös puhua ja pyytää apua jos tarvitsee, mutta että ei oo semmosta.

V: Mutta ei ole, ei, oikeesti meillä ei ole semmosia, ei mene, ei täällä, mutta yleensä (puhutaan) perheen kanssa.

H: Perheen kanssa puhutaan näistä.

V: Joo, joo, jos tuntuu tosi vaikea, tai jos ajatuksia, semmonen (puhutaan) aina perheen kanssa. Kun mä aattelen, et suomalainen yhteiskunta on rakennettu, että täällä on paljon perheille apua ja tukea, niin tuntus vaikealta ajatella, et pyytäisit apua. En tiedä ja en mene, en tiedä (edes) missä se paikka on.

vanhemman yksilöhaastattelu

Tiedon kanavat

Oma aktiivisuus on avainasemassa siinä, miten tietoa saadaan. Erityisesti puolisoina Suomeen tulleet maahanmuuttajat toivoisivat tietoa palveluista sellaisissa paikoissa, joissa vanhemmat käyvät joka tapauksessa päivittäin. Tällaisia paikkoja voivat olla esimerkiksi kauppojen ilmoitustaulut, joissa voisi olla erikielistä materiaalia. Myös erilaisten maahanmuuttajille suunnatut kohtaamispaikat ja monikulttuurisuuskeskukset koetaan erittäin hyväksi sekä informaation saamisen että kaikenlaisen verkostoitumisen kannalta. Suomen tai ruotsin kieltä osaavat maahanmuuttajat seuraavat myös tiedotusvälineitä, joista saadaan myös tietoa palveluista.

H: Mistä olet saanut tietoa palveluista yleensä? Kuka on kertonut tietoja suomalaisista palveluista?

V: No, ei kenenkään. Joskus nykyään minä yrittää ite netissä tai lehdissä. Ei ketään keneltä saa tietoa. Nykyään enemmän ymmärtää ja oppii enemmän suomea, osaa lukea ja sitten minä jos netissä tai lehdissä ja tarkistaa tai katso tietoja. Mutta ennen minä en ymmärtää, ei tiedä, en tiedä keneltä saa neuvoa, en tiedä oikeesti missä tai kuka voi auttaa, kenestä saa. (...) No enemmän tietoa, ja sitten ajattelen jos semmonen paikka (mainitsee kohtaamispaikan nimen) esimerkiks siellä talo. Semmonen paikka joskus voi neuvoa. Jos vaikka joskus kaupan ilmoitustaululla ilmoitettaisiin enemmän, siis kaikki kaupat, niin äidit käy käy paljon (kaupassa), sitten tulee ilmoituksia.

vanhemman yksilöhaastattelu

4.5 Varhaisen tuen mahdollisuuksia

Palvelut toimivat kun niistä tiedetään

Monissa vanhempien haastattelussa viranomaisten tuen koetaan vastaavan omiin tarpeisiin. Tällöin luottamus palveluihin on jo olemassa ja palvelut tunnetaan. Tässä osiossa eritellään näitä erilaisia vanhempien mielestä hyvin toimineita käytäntöjä sekä vanhempien ajatuksia siitä, millaista hyvä tuki voisi olla.

Seuraavassa keskustelussa on esimerkki siitä, kuinka maahanmuuttajaperhe pyytää itse apua päivähoidosta ja asiat menevät hyvin eteenpäin. Apu löytyy lapsen kielellisen kehityksen pulmiin. Tällöin on ylitetty monta kynnystä: ensinnäkin tunnistetaan, että lapsella saattaisi olla avun tarve, sitten apua osataan hakea ja tarvittava verkosto aktivoituu ja lopulta perheen kanssa tehdään yhteistyötä.

V: Ite ajattelin, että (lapsella) voi olla joku vika. Kun mä pyysin apuu sieltä päivähoitajalta (ja se sanoi): 'Okei, neuvolaan, käydään siellä'. Käytiin neuvolassa, molemmat vanhemmat oli siellä ja ne kysy, että mitä tämä, voitko kokeilla ite. Niin (he) teki jotakin harjoituksia, hoitaja ja poika. Sitten tuli myös lääkärin aika ja sitten käytiin lääkäri vielä. Sen jälkeen saimme lähetteen myös, kun oli myös se harjoitus näitä puheen ja kaikkiin semmisiin (...) No ni puheterapia vielä. Ja sitte me saimme vinkkejä kaikki näiltä tahon kautta, että mitä pitää harjoitella. Harjoitellaan molemmat ja sama viesti meni päivähoitoon, ja meillekin, ja sitten me molemmat harjoitellaan sitä. Kokeillaan. Mä ostin hirveen monta pelejä, muistipelejä ja kaikkea semmosta kivoja (...) Ei oo kaikki maahanmuuttajat uskaltaa heittää tollain (...).

H: Mä aattelin että sä oot tämmönen edistyksellinen, et ku sä tiedät paljon palveluista.

V: Joo.

vanhemman yksilöhaastattelu

Keskustelussa on oleellista myös, että vanhempi toteaa, että monet saattavat pelätä tuen hakemista ("uskaltaa heittää tollain"). Kun tukea on kuitenkin peloista

huolimatta uskallettu hakea, sitä on myös saatu. Päivähoito on toiminut ensimmäisenä kontaktina, jonka kautta on päästy myös lääkäriin ja puheterapiaan.

Toimme aiemmin esiin, kuinka erityisesti äidit ovat kokeneet yksinäisyyttä Suomeen muuton jälkeen ja synnytyksen yhteydessä. Eräs äiti oli kuitenkin saanut apua doulasta³, johon oli syntynyt luottamuksellinen suhde.

V: Itse sain apua, kun kävin ensimmäinen lapsi ja sitten sain apua doulasta. Mä sain hyviä apuja synnytyksen aikana ja vielä imetyksen. He tuli monta kertaa käymään asunnossa ja sitten ne neuvoi, miten mä vois niinkun imettää lasta. Se on semmonen palvelu, että auttaa, kun mun mies oli töissä. (Doula) pääsi minun kanssa sairaalaan, se oli semmonen palvelu, joka tykkäsin hirveesti.

vanhempien ryhmähaastattelu

Doulan apu on hyvä esimerkki hyvin toimivista käytännöistä, jotka vastaavat maahanmuuttajataustaisten äitien tarpeisiin. Tässäkin selvityksessä kävi ilmi, että äidit kaipaivat neuvolatyöntekijöiltä enemmän apua ja aikaa, jota työntekijöillä ei aina ollut mahdollista tarjota. Doulan kaltaiset palvelut voisivatkin olla hyvä lisäapu erityisesti niille naisille, joilla ei ole Suomessa vielä ehtinyt kehittyä läheisverkostoja.

Vanhemmuuden tukea myös miehille

Peruspalveluissa tai erillisissä maahanmuuttajaperheille kohdennetuissa hankkeissa toteutetaan vanhemmuutta vahvistavia ryhmiä. Esimerkiksi maahanmuuttajaperheiden tukemiseen suunnatun projektin projektityöntekijä ja myös Suomeen muuttanut isä Emmanuel Sibomana kuvaa, että isille suunnatut ryhmät toimivat erittäin hyvin ja niissä puhutaan esimerkiksi uudessa yhteiskunnassa tarvittavista lastenkasvatusmenetelmistä. Hänen mukaansa vertaisryhmät ovat tärkeitä, koska niissä uskalletaan puhua myös itselle kipeistä ja hankalista asioista. Miehiltä on tullut toive myös perheroolien muutoksen pohtimiseen myös suomalaisten asiantuntijoiden kanssa.

V: Se on niin mielenkiintoinen, oikeesti mä jään vähän ihaille semmonen keskustelu. Miehet tarvii, varsinkin maahanmuuttajamiehet, kun muutos tulee. Esimerkiksi tässä tasa-arvokysymys on vielä semmonen, miten, mitä oikeesti, mitä se tarkoittaa? Isät kysyy että, 'aha, mikä on mun rooli? Täällä (se) on muuttunu, en hanki enää ruokaa perheelle. Mitä mun rooli on täällä?' (Isät sanovat) 'minä tarviin semmonen mies, jolta mä voin kysyä miehen juttuja'. Mä sanoin, että minä olen täällä, voi kysyä. 'Ei minä tarvii suomalaisine' (isät sanovat). Mitä sinä haluat kysyä suomalaiselta? Sitten seuraavaksi (järjestettiin) keskustelu ja mä kutsuin se perheneuvolapsykologin.

vanhemman yksilöhaastattelu

3 Doula tarkoittaa henkilöä, joka on äidin ja hänen kumppaninsa tuki synnytystä ennen, synnytyksen aikana sekä sen jälkeen.

Selvityksessä kävi ilmi, että myös isät ovat kiinnostuneita tuesta ja heille räätälöidystä toiminnasta. Suurin osa haastatelluista vanhemmista oli kuitenkin äitejä, joten äitien tarpeet ja näkökulma päätyivät laajemmin käsittelymme kohteeksi. Perheammattilaiset olivat kuitenkin haastatteluissa sitä mieltä, että myös maahanmuuttajataustaiset miehet osallistuivat lastenhoitoon ja asioiden hoitamiseen. Joidenkin ammattilaisten mielestä maahanmuuttajamiehet osallistuivat perheen asioiden hoitamiseen jopa enemmän kuin Suomessa syntyneet miehet. Myös mieserityiset perhepalvelut olisivatkin näin ollen tärkeitä.

Sovittelu ratkoo ongelmia

Ongelmien ratkottaessa suomalaisesta yhteiskunnasta löytyy myös toimivia ja monissa kulttuureissa tuttuja keinoja kohdata ristiriitoja. Seuraavassa on kuvaus sovittelusta, jonka haastateltava on kokenut hyvänä ja hänelle tuttuna käytäntönä.

V: Ja mä (olin) yllättynyt, se on sovittelu, se on sama meidän kulttuurissa. Tiedätkö, jos tapahtuu jotain, ihmiset istua alas ja puhutaan ja tulee paljon ihmisiä keskelle. Se on Iranista, Turkissa, Somaliassa, se arabilainen. se on sama. Ihmiset ovat sukulaiset ja kaikki pääsee, tai naapurit, ja puhutaan ja sovitellaan asia. Sama mikä kaveri sanoi, se on hyvä jos tulee sovittelu perheen, ja nuori ystäväpoika ja ystävätyttö. Tulee sovittelu ja aviomies, perhe sovittaa tämä asia. Se on hyvä mikä hän sanoi, joo.
vanhempien ryhmähaastattelu

Arvostava suhtautuminen ja asiakkaan kuuntelu

Vanhemmille oli tärkeintä viranomaisten arvostava suhtautuminen. Vanhempia kummastutti omien kokemustensa pohjalta, kuinka ulkomaalaisten kanssa työskenteli työntekijöitä, jotka eivät halunneet kohdata ulkomaalaisia. On syytä olettaa, että nämä vahvat mielipiteet kertoivat kohdatusta syrjinnästä peruspalveluissa, vaikka vanhemmat eivät juurikaan tuoneet esiin suorita kertomuksia huonoista kokemuksistaan.

Vanhemmat ottivat yhdessä ryhmähaastattelussa vahvasti kantaa siihen, että peruspalveluiden työntekijöillä ei tulisi olla syrjiviä asenteita. Haastatteliija jopa pyrki pehmittämään tätä tulkintaa ehdottamalla, että kenties haastateltava tarkoittikin yleisesti, että palveluammateissa tulisi olla ihmisiä, jotka tulevat toisten kanssa toimeen. Vanhempi on tästä tulkinnasta samanmielinen, mutta toistaa uudelleen, että ongelma syntyy nimenomaan silloin, jos työntekijällä on ennakkoluuloja joi-tain tiettyjä ryhmiä vastaan. Jopa arjen rasismi tuntuu vanhempien mielestä helpomalta kohdata ("tavalliset ihmiset vihaa sua") kuin se, että apua haettaessa joutuu kohtaamaan syrjintää, rasismia tai vihaa.

Vanhemmat korostavat haastatteluissa erityisesti viranomaiskohtaamisten erityisluonnetta. Kunnioittava kohtaaminen on ensiarvoisen tärkeää. Vanhemmat toivoivat erityisesti kohtaamisia ilman ennako-oletuksia tietyistä ihmisryhmistä tai kansalaisuuksista. Näiltä osin vanhemmat toistuvat tutkimuksessakin painotettua

”kuuntelemisen politiikkaa” (ks. Tuori 2012). Vanhemmat painottavat erityisesti sitä, että viranomaisten ja palvelutarjoajien tulisi omata tietoa heidän tilanteestaan. Vanhemmat eivät painottaneet, että jokaisen ammattilaisen tulisi tuntea täysin heidän kulttuurinsa ja tapansa, mutta tärkeänä näyttäytyi tieto muuttamisen vaikutuksista ja vanhempien senhetkisestä tilanteesta Suomessa. Ymmärrystä kaivattiin erityisesti vaikeiden elämäkokemusten osalta, jota vanhemmat eivät kokeneet ammatillisilla aina olevan.

Vanhemmat painottivat useissa ryhmähaastatteluissa sitä, kuinka tärkeää kunnioittava ja ennakkoluuloton kohtaaminen palveluissa on. Tärkeänä viranomaisten kohtaamisessa koettiin ennakkoluulottomuus ja toive siitä, että viranomainen tutustuisi heihin ennen kuin tekee muita johtopäätöksiä vanhempien tilanteesta. Koska samoistakin maista muuttaneiden vanhempien taustat ovat hyvin erilaisia, tätä yksityiskohtaa ei voi liikaa korostaa. Tämän selvityksen perusteella joissakin peruspalveluissa oli ennakkoluuloja asiakkaita kohtaan.

V: Se on se, että ketkä on työskennelleet ulkomaalaisten kanssa joka päivä. On sellaisessa työpaikassa, ketkä työskentelee ulkomaalaisten kanssa, (mutta samalla) vihaa ulkomaalaisia. (Ne) ei halua tehdä ulkomaalaisten kanssa, ei halua tehdä mitään hyviä asioita. Jos sellaisia päästätte ulkomaalaisten kanssa työskentelemään, (ihmettelen) miten sellaiset ihmiset auttaa ihmistä. (He vaan) heittää ihmisen pois. Ja monessa paikassa pistetään sellaiset ihmiset ulkomaalaisten kanssa ja mä en voi tajuta, miten sua voidaan pistää ulkomaalaisten kanssa työhön. (...) Jos tavalliset ihmiset vihaa sua, ei se haittaa, koska ei se tee mitään, mutta jos työntekijä vihaa sua, ei se asia mene eteenpäin vaan se asia menee pahaan päin.

vanhempien ryhmähaastattelu

V1: Se on minun mielipide, että jos (annatte) sellaista neuvontaa (työntekijöille), että jos hän on sinun asiakas, älä kuuntele, mitä muut sanoo, tutustu meihin.

V2: Niin ja ei ole väliä mistä maasta, kaikki ihmiset eivät ole samanlaisia, ei saa laittaa kaikkia yhteen.

V1: Se on suuri ongelma, että ne kattoo, että se on sieltä maasta ja se on huono ihminen, ei ole. Se on iso ongelma, ei saa laittaa kaikkia yhteen.

H: Mä ymmärrän, että kaikki sanotte, että ihmistä pitää kattoo.

V2: Joo, kukaan ei ole samanlainen ihminen kuin se toinen, joka teki jotain väärin.

V1: Se on totta. Ja sitten se on suuri ongelma monille ihmisille, jotka tekee työtä, että kunnioita, että mä olen ihminen, ei se, mistä mä olen kotoisin, sama kuin sinä ja kunnioita sillä tavalla.

vanhempien ryhmähaastattelu

Yksilöllinen ja eläytyvä kohtaaminen

Vanhempien kokemuksen perusteella työntekijöiden paneutuminen perheiden kokemusmaailmaan ja aito kiinnostus asiakkaiden asioista on välttämätöntä. Myös

eläytymiskyky on tärkeää. Seuraavat kokemukset kuvaavat sitä, miten kaukana työntekijöiden ja asiakkaiden maailmat voivat olla.

Haastatteluissa kerrottiin myös, millainen kohtaaminen olisi toivottavaa. Esiin nousi se, että perheen tilanteesta voitaisiin muodostaa kuva yhteistyössä ammattilaisten kanssa. Tällöin välttyttäisiin piiloiselta ”tarkkailulta” ja vaikeisiin tilanteisiin voisi löytyä ratkaisuja yhdessä.

H: Onko konkreettisia esimerkkejä, parantaa? Onko konkreettisia ehdotuksia?

V: Siinä vois olla varmaan (olla) infoja heille: 'ketkä sun päiväkotit, ketkä sun työvoimatoimisto.' Heillä pitää olla tietoja siitä, mikä sun tilanne on. Ne vois toimia niiden kanssa vaikka täällä Suomessa miljoona vuotta, Suomen asioita pitää aloittaa niin alusta ja ymmärtää, mut sä et tiedä mitään, sä olet ihan pihalla. Ne ei tiedä, mikä tilanne sulla on, sulla on miljoona ongelmaa. (Viranomaiset eivät ymmärrä) jos esimerkiksi minä olen (asunut) täällä jonkun aikaa, ja joku (itse) on syntynyt Suomessa, ja sen pappakin on suomalainen. Jos me käydään jossain paikassa, (niin) hän tietää ne asiat, koska hän on elänyt täällä, on käyttänyt, mutta kun me käydään siellä, me ei tiedetä yhtään mitään. Ja sitten ne (viranomaiset) ei tiedä yhtään, mikä on mun tilanne. Pitää olla sellainen kontakti. Se päiväkotit, pitää olla sellainen ihminen, joka tietää ulkomaalaisten asioista. Monilla ei ole päiväkotia (lähtömaassaan), se ei tiedä yhtään mitään, sitten se on suuri ongelma. Ihmisten kanssa pitää olla rakkautta, sitten voi olla ihmisten kanssa.

vanhempien ryhmähaastattelu

H: Minkälaisia asioita vois olla paremmin, mitä pitäis kehittää?

V: Ehkä justin se yhteistyö, että ei olisi vain sitä maahanmuuttajille ihan tarkkailua, että oisi enemmän sellaista yhteistyötä, että keskustellaan asiasta. Ja jos näkee jotakin, pitää kysyä suoraan, ei tarvi aina niinku piilossa, että nyt onko sama ku avoin. Että ei tarvi kenellekään tuntuu siltä, että nyt olenko mä tehnyt väärin tai oikein, ruveta vähän syyllistään ite, että mikä tässä nyt on vikana, onko mulla puhtaat housut tai ei, mutta toinen vaan kattoo ihan että mitä.

H: Just se suoraan puhuminen.

V: Avoimuutta kyllä, se ratkaisee.

vanhempien ryhmähaastattelu

4.6 Yhteenveto vanhempien kokemuksista

Vanhempien mukaan yhteisöllisyyden puute ja yksinäisyys vanhempana ovat merkittävimpiä ongelmia Suomeen muuton jälkeen. Uudessa kulttuurissa elämisen myötä perheiden roolit muuntuvat. Äitien työtaakka saattaa kasvaakin, jos huolehdittavana on lasten lisäksi myös isä. Haastattelemamme maahanmuuttajayhteisöjen kanssa kauan työskennellyt koulun sisällä työskentelevä nuoriso-ohjaaja Ismael Sheik Musse jopa toteaa, että yhteisön keskuudessa liikkuu vitsejä, että miehistä tulee naisia ja naisista miehiä. Tällä hän tarkoittaa sitä, että miehet tekevät myös

kotitöitä ja naiset hoitavat kodin ulkopuolisia asioita. Myös perheammattilaisten haastatteluissa tuli esille, että aluksi maahan saapumisen jälkeen perheiden sisäinen työnjako saattaa mukailla työnjakoa lähtömaissa, mutta vuosien mittaan ”perinteiset” roolit katoavat ja molemmat puoliset esimerkiksi ryhtyvät hoitamaan perheen asioita.

Vanhempia mietityttävät hyvin samankaltaiset asiat kuin kaikki vanhempia Suomessa. Lapset oppivat helposti, usein vanhempia nopeammin, käyttämään nykyteknikkaa viestinnässä. Seurauksena voi olla, että vanhemmat eivät tunne eivätkä hallitse lasten maailmaa. Ei vain kulttuurien muutos ja kotoutuminen, vaan myös lasten ja nuorten maailman muutos näyttäytyvät yhtenä vanhemmuuteen vaikuttavana tekijänä. *Vanhemmat toivovat kasvatuskumppaneita myös oman uskonnollisen yhteisönsä piiristä.* Näiltä kumppaneilta odotetaan positiivista asennetta omiin juuriin. Vanhempien mukaan myös koulun uskonnonopetus voisi tukea positiivista suhdetta menneisyyteen ja näin positiivisen identiteetin kehittymistä monen kulttuurin jäsenenä. Käytännössä uskonnon ja jonkin tietyn tapakulttuurin yhteinen opetus voi kuitenkin olla mahdotonta, sillä yhden uskontokunnat ovat sisäisesti varsin heterogeenisiä.

Suomalainen yhteiskunta avautuu huonosti puolisonsa työn takia maahan muuttaneille. Esimerkiksi tiedon löytäminen yhteiskunnasta ja sen palveluista oli vaikeaa. Aviomiehen työn vuoksi Suomeen muuttaneet äidit näyttäytyvät sukulaisista, lähinnä omista puolisoista ja puolisoitten sukulaisista, riippuvaisina. Myöskään perheet, jotka ovat tilapäisesti maassa, eivät välttämättä ole palveluiden piirissä. Vanhempien tiedoissa on myös aukkoja sen suhteen, mihin pitäisi ottaa yhteyttä akuutissa hädässä. Pitkään Suomessa asuneet perheet etsivät tietoa myös sähköisesti ja paikallisista sanomalehdistä. Näiden haastatteluiden perusteella näyttää siltä, että yleiset materiaalit palvelujärjestelmästä (esimerkiksi Perustietoa Suomesta -julkaisu) eivät välttämättä tavoita työperäisiä tai puolisoina Suomeen tulleita maahanmuuttajia. Näiden haastatteluiden perusteella tiedon saannissa peruspalveluista on kehittämisen tarpeita.

Pakolaisten vastaanottojärjestelmän tai turvapaikkaprosessin kautta tulleet maahanmuuttajat perehdytetään systemaattisesti uuden yhteiskunnan palveluiden käyttäjiksi. Heidän osaltaan tietoaukkoja palveluiden saavutettavuudessa ei tässä selvityksessä ilmennyt. Tämä seikka saattaa tosin tulevaisuudessa muuttua tulijoiden määrän lisääntyessä.

Vanhempien yksilöllinen kohtaaminen on yksi tärkeimpiä peruspalvelujen valmiuksiin liittyviä osaamisalueita. Maahanmuuttajataustaiset vanhemmat nimeävät joitakin toimivina kokemiaan palveluita, kuten riita-asioiden sovittelun ja päivähoidon alulle paneman moniammatillisen tuen, mutta tärkein tuen mahdollistaja on vanhempien mukaan arjen kohtaaminen. Kuten kuka tahansa ihminen, *maahanmuuttajataustainen vanhempi haluaa myös tulla kohdatuksi kokonaisuutena eikä vain osana jonkun ryhmän jäsenyyttä.*

Vanhemmat eivät juurikaan tuoneet esille omia kokemuksiaan syrjinnästä tai rasismista, mutta he kuitenkin painottivat vahvasti sitä, kuinka kipeältä ennakkoletuksiin perustuvat kohtaamiset tuntuvat. On siis syytä olettaa, että palveluista on myös huonoja kokemuksia, joita ei toteuttamissamme ryhmähaastatteluissa kuitenkaan haluttu tarkemmin avata. Haastattelujen perusteella *paras tuki vanhemmille on kunnioittava kohtaaminen, jossa ongelmista voidaan neuvotella ja etsiä niihin parhaita ratkaisuja yhdessä.*

5 Ammattilaisten tulkinnat maahanmuuttajataustaisten perheiden varhaisen tuen tarpeesta

5.1 Perheiden tarpeiden nimeäminen peruspalveluissa

Yksinäisyys

Se, millaisia tarpeita vanhemmilla nähtiin olevan, vaihteli sekä sen mukaan mistä palvelusta oli kyse, että sen suhteen missä kaupungissa palvelua toteutettiin. Eri-tyisesti neuvolatyöntekijät kiinnittivät huomiota äitien yksinäisyyteen. Lähes kaikki neuvolatyöntekijät olivat yksimielisiä siitä, että kielitaidon ja verkostojen puute aiheutti vakavaa eristäytymistä. Yksinäisyyttä kuitenkin selitettiin monin eri tavoin. Toiset näkivät, että pakolaisena maahan tullut vanhempi jäi helposti yksin, kun toiset taas tulkitsivat, että juuri avioliiton kautta Suomeen muuttaneet äidit olivat yksinäisiä ja elivät eristyksissä.

P: Vanhempien jaksamiseen (vaikuttaa) mikä se tukiverkosto on,... Äidillä saattaa tulla lasten kanssa niin ikävä, kaikki sukulaiset on siellä kotimaassa ja tuut tänne ihan vieraaseen. Et se oma mieliala ja semmonen, et miten se vaikuttaa, mutta sekin tietysti vaikuttaa just näihin (lasten) rajojen asettamisiin et ei jaksaa... (Voi olla) paljon muutaki isompaa asiaa mielessä.

neuvolan työntekijä

P1: (On) sitten otettu vaimoiksi tuolta... Niin kyllä heillä on vähä erilaiset tarpeet ku näillä, jotka on tulleet pakolaisina. (...)

P2: Ne on jotenkin niin riippuvaisia siitä miehestä. (Ja sitte) kun ne miehetkin on tässä suomalaisessa systeemissä, täs naisten maailmassa, nii mul tulee joskus niitäki sääli, ku yli viiskymppinen mies tuo ihan kielitaidottoman thaivaimon itselleen.

P3: Niil ei oo sitä lähiverkostoo, vaikka onki se mies. Niin sen miehen perhe ei välttämättä oo siinä niin mukana..

neuvolan työntekijöitä

P: Mutta et sit tulee vastaanottokeskuksen kautta kyllä paljon turvapaikanhakijoita, jotka on esimerkiksi ihan yksin. Tulee jostakin. ... Ne on kyllä tosi yksinäisiä, ja ne hyvin harvoin osaa kieltä ja hyvin harvoin tietää yhtään mitään edes Suomesta. Yleensä turvapaikanhakijat vastaanottokeskuksesta heitetään aika (...), ... asunnot missä ei ole

paljookaan mitään. Niillä ei ole paljonkaan tavaroita ja raskaana ollessa ne ei oikeen saa välttämättä vauvallekaan tavaroita ja heillä ei oo paljoo rahaa. Ne on aika surkeisakin tilanteissa välillä.

neuvolan työntekijä

Neuvolatyöntekijät olivat kaikista haastatelluista perheammattilaisista niitä, jotka useimmiten asioivat juuri äitien kanssa. Siksi huomio kiinnittyikin helposti äitien ongelmiin. Neuvolatyöntekijät kuvasivat haastatteluissa moninaisesti sitä usein haastavaa arkea, jossa Suomeen muuttaneet äidit elivät. Työntekijät saattoivat joissain tapauksissa olla ainoita ammattilaisia ja joskus ainoita ihmisiä, joiden kanssa äidit asioivat.

Arjen hallinta

Kaikissa perheammattilaisten haastatteluissa huomioitiin muuttaneiden haasteet arjen asioiden hoitamisessa. Neuvola, varhaiskasvatus ja koulu neuvoivat muun muassa kaikki säänmukaisessa pukeutumisessa. Seuraava esimerkki on päiväkodin työntekijän haastattelusta.

P: Aika paljon on semmosiin ihan arkipäivän tekemisiin... Mulla ainaki heti tulee mieleen, että ihan pukeutumisneuvontaa jopa tehdään, että minkälaista on hyvä kerrospukeutuminen. Se voi olla joillekin perheille täysin vieras asia. Ja sopivankokokset jalkineet... Että, ihan tämmösiä hirmu konkreettisia juttuja joskus.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Työntekijät näkevät tärkeänä erityistarpeena sen, että varsinkin juuri maahan muuttaneilla perheillä ei ole tietoa perusasioista, kuten erilaisten virastojen ja laitosten sijainneista tai niiden toimintatavoista. Erilaisia keinoja tiedonvälittämiseen tarvitaan arjessa ja työntekijät käyttävän luovasti keinoja tiedonvälitykseen.

P1: Et jos sitten varataan vaikka laboratorio, ni sitten kysytään 'Missä on laboratorio?'. Ja meillä ei esimerkiks löydy karttaa meidän tuolta sairaalan, et sitä mä (...) olen toivonut että saataisiin kartta, et mistä mä voin näyttää näille oppilaille (...)

P2: Elekielelläki saa ne hommat toimimaan. Ni siinä niinku saat kauan selittää sitä, että sieltä kuuluu joku ääni, mitä sä sitte teet, ja tosi monta kertaa saa semmoset niinku perusjutut (selittää)... Se vie tosi paljon aikaa ja ei välttämättä kaikki heti onnistukaan, eikä välttämättä se aika riitäkään... et sitten uudestaan...

neuvolan työntekijät

Yhtenä erityistarpeena työntekijät nimeävät perheiden taustoihin liittyvien mahdollisesti vakavienkin traumojen hoitamisen. Työntekijät motivoivat erityisesti pakolaistaustaisia hakemaan apua traumoihin, mutta tämä työ voidaan kokea haasteelliseksi.

P1: Sit mä oon kokenu hankalana, ku tulee muistoja sieltä kotimaasta, niitä pahoja asioita. Niin sitä psyykkistä tukea (...) tällasiin mielenterveys(palveluihin).

P2: Ei ne sitte oikeen, ku jokuki sano, että minä pärjään kyllä, ku on koko ajan tekemistä, mutta jos hän jää yksin kotiin, nii sitte alkaa tulla... Miten tällasia autetaan?

neuvolan työntekijät

Tiedon välittäminen

Eräs keskeinen erityistarve liittyy palvelujärjestelmää koskevaan tiedon puutteeseen ja siihen, etteivät perheet välttämättä tunteneet oikeuksiaan ja mahdollisuuksia saada palvelua ja apua. Suurin osa perheammattilaisista koki, että palvelujärjestelmän avaaminen ja selittäminen oli yksi heidän työtehtävistään. Koulun käytännöt voivat olla vanhemmille aluksi vieraita riippumatta vanhempien taustoista.

Perheammattilaiset myös kyseenalaistivat sitä, että Suomeen muuttaneista perheistä tehtiin erilaisia. Työntekijöiden toimenkuvan selittäminen nähtiin kaikille perheille tarpeellisena. Seuraava esimerkki kertoo koulun työntekijöiden käsityksistä.

P1: Oppilashuollossa tullaan sit siihen systeemin ymmärtäminen kaikin puolin. Et mikä on oppilashuolto ja mikä on se tuki, mitä me voidaan tarjota, ja mikä on esimerkiks koulupsykologin rooli.

P2: Mie taas jotenki oman työn kannalta mietin sitä, että onko erilaisia tarpeita. Että jos ne tulee mulle, nii mie ajattelin jotenki, et ne on niitä samoja oppilaiden tarpeita. Mie en osaa ajatella, et onks ne välttämättä sitte just erityisesti maahanmuuttajataustaisten.

koulun työntekijät

Puhetta perherooleista

Kuten aiemmissa tutkimuksissakin on todettu (Heino ja Veistilä 2015; Keskinen 2014), yksi monikulttuurisiin parisuhteisiin liittyvä ongelma voi olla epätasainen valtasuhde puolisoiden välillä. Vallan epätasapainoa esiintyy tosin monissa perheissä yleisestikin, mutta erilaiset mahdollisuudet toimia yhteiskunnassa (mm. kielitaidon, oleskelulupien, työmahdollisuuksien myötä) voivat olla yksi valta-asetelmien epätasapainoon liittyvä tekijä. Maahan muuttaneen puolison riippuvaisuus suomalaisesta puolisoista tai puolison lähipiiristä nähdään myös perheammattilaisten mukaan asiana, johon tulee kiinnittää huomiota.

P1: Miten must tuntuu, että se parisuhdeproblematiikka on tavallisempaa, jos on tällasta kahden kulttuurin liitoista kysymys.

P2: Nii, ehkä se on tavallaan niin, että toinen on tavallaan vieraalla maalla. Usein ehkä onkin, et jos on suomalainen puoliso, nii sitten se, joka tulee ulkomailta, jää vähän vähemmälle tuelle, kun ei tuu niinku vaikka maahanmuuttotoimiston kautta. Niin sitten on aika yksin se, esimerkiks äiti (...) On vähän niinku niitten miesten sukulaisten varassa sitte se tukiverkosto.

neuvolan työntekijät

Yleisesti ottaen perherooleista puhuttiin hyvin eri tavoin eri palveluissa ja kunnissa. Parisuhdekysymyksissä ja asioiden hoitoon liittyen korostettiin yksilöllistä tutustumista perhekulttuuriin. Joissakin tilanteissa työntekijät korostivat sitä, että maahanmuuton alkuvaiheessa isät hoitavat enemmän kodin ulkopuolisia asioita, mutta ajan mittaan äidit tulevat mukaan. Äitiysneuvoloiden terveydenhoitajat korostavat äidin merkitystä asioimisessa, mutta joissakin neuvoloissa työntekijät esittivät, että maahanmuuttajaisät ovat olleet yleisesti ottaen aktiivisempia kuin isät yleisesti.

P1: Mut somalikulttuurissa, mä muistan vielä sillon ku alotin kymmenen vuotta sitten, niin sillon oli yleisempää ainakin. Tää on pieni otos, mutta niitten kanssa, joitten kanssa mä tein, isä oli palaveris paikalla ja hän oli se joka puhu. Mut ei kyl enää. Must tuntuu, et nyt pääsääntöisesti on äidit melkeinpä aina ollut nyt palaverissa. Että en muista, että ois isä yksin ollu, tai sit se on ollu semmonen aikataulullinen sopimus ettei oo sitte äiti päässy.

P2: Keskimäärin varmaan mun näkökulmasta ni äidit hoitaa niit lasten kouluasioita. Niin kantaväestössäki. Et vastuunjako on semmonen. Mutta ei näy millään tavalla nyt enää semmosta sukupuoliroolia.

koulun työntekijät

P: No ainaki tällä alueella mä oon aika yllättyny siitä, että isät on niin aktiivisia, että isät tulee niinku jopa ilman äitiä lasten kanssa neuvolaan. Somaliyhteisössä varsinkin, et siel on tiettyyn ikään asti, alle kouluikästen kanssa, isät hoitaa hyvinkin monta kertaa leikki-ikästen lasten nevolakäynnit ja on hyvin aktiivisesti mukana siinä tilanteessa.

neuvolan työntekijä

Neuvottelut perheiden yksilöllisten tarpeiden kohtaamisesta

Perheammattilaiset myös tunnistavat monia perheiden erityiskysymyksiä ja pyrkivät neuvottelemaan niistä perheiden kanssa. Mitään yhtä ”yleistä kulttuuria” ei haastatteluista piirtynyt, vaan jokainen perhe oli yksilöllinen. Seuraavissa esimerkissä neuvolan ja varhaiskasvatuksen työntekijät kertovat siitä, kuinka he toimivat perheiden kanssa perheiden toiveisiin liittyvistä erityiskysymyksistä.

P: Sit siellä saattaa olla sellasia kulttuuriasioita esimerkiks lasten kasvuun liittyen, että omassa kulttuurissa esimerkiks pitäis olla hirveen pitkä. Tai et se on hyvä juttu et kasvaa vaikka poikalapsi pitkäksi. Ja sitte ku vanhemmat on itse tosi lyhyitä... Ja meilläki sit kasvukäyrä menee siellä miinus kakkosella, ni vaikee se on (sanoa), että ette ole itsekkään kovin pitkiä, ettei lapsestakaan voi tulla.(...) Mut sitte he selittää, että kun se on heille niin tärkeä asia, ni saadaanko tätä lasta nyt kasvamaan jotenki. Ja sit ehkä lähetään siihen herkkulinjalle ja sit me kasvetaan vaan leveyttä.

neuvolan työntekijä

P: Joskus tietysti riisuminen saattaa olla ongelma, mutta vanhemmat tuovat (esiin), että ei saa niinku riisua. No sitten me ollaan järjestetty joku komero tai tohon pikkukeittiöön riisumaan. Kukaan ei nää, et jos he vaihtaa laittaa, pyjamat päälle, tai sitten on päätetty että ei riisuta ollenkaan, jos on paksut puserot.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Eettiset kysymykset ja niistä neuvottelu

Työntekijät pohtivat myös vanhemman ja lapsen paikkaa ja arvoa perheessä, yhteisössä ja yhteiskunnassa. Eroavaisuudet perheammattilaisten ja vanhempien välillä saattavat liittyä käsityksiin lapsen asemasta perheessä. Osa erityiskysymyksistä vaatii tilanteen ja toimenpiteitten arviointia moniammatillisessa yhteistyössä. Esimerkiksi ympärileikkausten uhka on peruste lastensuojeluilmoitukselle ja mahdolliselle kiireelliselle sijoittamiselle. Haastattelujen perusteella esimerkiksi käytännöt ympärileikkausten ehkäisemiseksi eivät ole saavuttaneet kaikkia asiantuntijoita tai ohjeistukset ovat liian yleisiä käytännön toimien suunnittelun kannalta. (ks. ohjeistus Ihmisoikeusliitto 2004)

Seuraavassa esimerkissä koulun työntekijä pohtii eettisiä ongelmia ja perhekulttuureista neuvottelua työssään.

P: Aattelen et siinä kulttuurissa, mikä on lapsen asema, arvo, merkitys. Mikä painoarvo annetaan lapsen kokemuksille, kuinka ne tulee kuulluksi nähdyksi? Onko niillä vaikutusta sen vanhemman toimintaan? (...) Joskus keskustellaan maahanmuuttajavanhempien kans, tai tulee semmonen tunne, että ikään kuin sillä ei olisi merkitystä (...) Joku sanoo, et länsimaiset lapset on nostettu jalustalle - jos nyt haluu näin karrikoida. Mutta jos perhe tulee jostain Afrikan maasta, esimerkiks mul on nyt semmonen perhe mielessä, nii näin ei ole (...) Se sotii tietysti omaa arvomaailmaa vastaan. Se on semmonen, mille pitää olla herkkä sitte, et ei auta sit puhua jostakin mikä on itelle itsestään selvää mut ei toiselle. Siinä tulee yhteentörmäyksiä, sitte neuvotteluja, tarvitaan vähän tukee ja apuu ja lastensuojeluu.

koulun työntekijä

Haastattelujen perusteella perheammattilaiset tarvitsevat ohjeistuksia ja hyviä käytäntöjä joihinkin erityiskysymyksiin. Seuraavassa lainauksessa neuvolan työntekijät kertoivat, kuinka he olivat ratkaisseet huolen ympärileikkauksista. Sen lisäksi, että vanhemmille painotettiin toimenpiteiden laittomuutta, työntekijät myös vaativat kontrollikäyntejä heti sellaisten matkojen jälkeen, joissa lapsen ympärileikkauksen uhka oli ilmeinen. On huomionarvoista, että lastensuojeluun tällaisista yhteydenotoista ei kerrottu. Asia hoidettiin täysin neuvolasta käsin.

P1: Mulla lähtee yks perhe Somaliaan pienen tytön kanssa, niin mä vielä toiseen kertaan vielä varmistin, että ku isä on siellä Somaliassa, ja tietenki äiti on nyt ympärileikkauksia vastaan. Mutta eihän sitä voi tietää, mikä sen suvun paine on siellä sitte ku

päästään käymään siellä Somaliassa. Ni sitte mä tapaan aina sanoa ku matkustetaan kotimaahan, että et meillä täällä Suomes sitte niinku ympärileikkaus on laitonta (...)

P2: Meidän tehtiin yhdelle nii että... Meillä oli niin suuret huolia siinä. Mä aina keksin jonku syyn miks pitää tulla lääkärille (...) Mut sitte me sanottiin ihan suoraan, et sit ku tulee takas nii on kontrolli. Ja lääkäri katto sitte, et oliko tehty vai ei ollu tehty, mutta ne ties, että ku ne tulee takas nii on kontrolli. (...) Se oli pakko, ku meillä oli jo nii iso huoli siitä. Mut me ei pystytty kuitenkaa estään niitä lähtemästä.

neuvolan työntekijät

5.2 Perheiden tarpeisiin vastaaminen

Luovia ratkaisuja

Yksi selvityksessä esiin tulleista erityispiirteistä koskien maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa tehtävää työtä oli, että työntekijät olivat kehittäneet mitä erilaisempia luovia ratkaisuja joskus monimutkaistenkin tilanteiden ratkomiseen. Työntekijät muun muassa tuottivat itse materiaalia työnsä tueksi monissa yksiköissä ja auttoivat vanhempia myös laajasti omaan viralliseen työnkuvaansa kuulumattomilla alueilla.

Yksilöllinen tuki oli havaittu toimivaksi, jos yhteisen kielen sujuvuudessa oli ongelmia. Pienillä paikkakunnilla oli myös mahdollisuuksia siihen, että sama työntekijä pysyi perheen kanssa läpi koko muuton alkuvaiheen. Vanhempien tarpeisiin vastaamisen kannalta tärkeinä nähtiin myös vanhempien osallistaminen sekä luottamuksellisen suhteen mahdollistaminen.

Materiaaleja työn tueksi tuotettiin runsaasti muutamissa yksiköissä. Yhdessä neuvolassa oli laadittu kansio, jossa arjen asioita selitettiin kuvien avulla ja eräässä päiväkodissa tuotettiin arjen tarpeisiin materiaalia jatkuvasti osana työtehtäviä. Eräässä päiväkodissa varhaiskasvatussuunnitelma oli käännetty 12 kielelle.

P: Aikanaan tehtiin semmonen kansio. Siellä oli paljon maahanmuuttajia. Tehtiin ihan kuvallinen kansio: mitä ruokia kaupasta ostetaan, minkälainen purkki on, mikä on lastenruoka, mikä on aikuisten ruoka, mikä on terveellistä, mikä on epäterveellistä. Tämönen niinku rinnakkain oleva, heille esimerkiks oli ylellisyyttä tarjota lapsilleen limonaadeja. (...) Arkipalvelu, että siitä lähetään liikkeelle.

neuvolan työntekijä

P: Niitten pienten lasten kans mää teen eri materiaalia tosi paljon. Teen ite hirveesti, että on se aamukirja ja sit tää 'Mamumuksut' on aika kivasti toiminu tiettyjen lasten kohalla. Mutta sitte tosi paljon kuvien kanssa erilaisia vähän semmosia pelien tyyppisiä. Ne on nauranu mulle, että mää teen ite semmosia pelejä, leikkaan, liimaan ja laminoin.

varhaiskasvatuksen työntekijä

P1: Tässä vaiheessa haluan mainita, että meillä on sitte lapsen vasuja ja Tietoja vanhemmilta -lomakkeita ainakin kahdellatoista eri kielellä, siis suomen, ruotsin ja englannin lisäksi (...)

P2: Kun ollaan pieni paikkakunta, ja sit kaksikielinen, nii ei oo meillä semmosta ihmistä, joka sitte ihan niissä maahanmuuttajataustasten perheiden perusjutuissa tuolla päivähoidossa huolehtis ja hoitais ja tekis sitä tukityötä sinne. Vaan se ollaanki me. Ja me ollaan myös sitte taas tuo vasu-juttu, me ollaan siinä oltu päivittämässä sitä ja käännätetty lapsien vasut ja Tietoja vanhemmilta -lomakkeet ja tehhään niinku sitä työtä.
varhaiskasvatuksen työntekijät

Kokonaisvaltainen kohtaaminen

Kaikki haastattelemamme perheammattilaiset olivat luoneet jonkinlaisia perustyöstä poikkeavia malleja tukeakseen perheitä paremmin. Yksi työn erityispiirre niin neuvoloissa, varhaiskasvatuksessa kuin kouluissakin oli, että perheen asioita hoidettiin ja perheitä tuettiin hyvin kokonaisvaltaisesti. Seuraava esimerkki kuvaa sitä, kuinka varhaiskasvatuksen työntekijät hoitavat muitakin lapsen tarvitsemia palveluja kuntoon varaamalla aikoja. Aina tätä ei muissa palveluissa ymmärretä.

P1: Mut semmosen huomasin, että yhden perheen puitteissa, kun soitin puheterapiaan, niin siellä (kysyttiin) että miksi perhe ei itse. Sit joutu perustelee sen, että miksi täältä, koska jossain kohti tarvitaan sitä meidän suomenkielen taitoo, jotta me saadaan asiaa eteenpäin. Vanhemmilla on tottakai tieto siitä lapsen äidinkielestä, mutta et saadaan se tieto sinne ja saadaan varattua aika ja se asia lähtis etenee, ni välillä tarviis sellaiseen ihan apua. Ja semmoseen, mut et huomasin sen, että sielt tuli iso kysymys, että miksi, miksi sinä (soitat).

P2: Tuo on ihan totta kyllä, että et vanhemmat ei osaa tilata sitä aikaa. Että jos niille sanotaan jostain, et varaa aika vaikka toimintaterapiaan, niin ei ne osaa, ja sitte taas meillä ei oo ehkä aikaa siihen, varata sitä aika. Emmä tiedä saatasko me, saatasko me tehdä sitä.

P1: No saadaan tietenki, ku vanhempien kanssa niinku on sovittu asiasta.

P2: Nimenomaan aina se vanhempien luvalla tehdään nää asiat, et mitään ei lähdetä itekseen tekemään vaan sit on se lupa ja suostumus siihen.

varhaiskasvatuksen työntekijät

Kuten lainauksesta käy ilmi, työntekijät ovat ryhtyneet auttamaan vanhempia arjen haasteissa hyvin luovasti eikä yhteisiä toimintamalleja välttämättä ole pohdittu. Selvitystä varten tehdyt haastattelut toimivatkin välillä myös tiloina, joissa työntekijät ryhtyivät kysymysten kautta pohtimaan näitä käytäntöjä. Kaikkiaan työntekijät ylittävät runsaasti omia työnkuviaan ja esimerkiksi hoitavat lähetteitä ja ajanvarauksia eteenpäin. Myös aikataulullisesti joustetaan silloin kun asia sitä vaatii.

Yksilölliset kohtaamisen mahdollisuudet pienillä paikkakunnilla

Erityisesti pienillä paikkakunnilla oli mahdollisuuksia ratkaisuihin, joissa työntekijät olivat mukana perheiden elämässä heti muutosta saakka. Eräässä neuvolassa käytännöksi oli muodostunut, että perheen oma neuvolatyöntekijä oli mukana jo maahantulotarkastuksessa.

P1: Ja ne kenen lasten, esimerkiksi jos perheessä on lapsia, et ne kenen luona he tulevat jatkossa käymään, niin se ihminen yleensä pyrkii olemaan siinä sit paikalla, että on sitte tuttuja. Toisaalta työntekijälleki hyvä, että oppii tuntemaan jo heti ja tietää mistä lähtökohdista ja muuta niinku tulee.

P2: Ei tarvi käydä sit perheen kans uudestaan samoja asioita läpi. Monesti on vaikeita asioita mitä he haluaa kertoa, mutta ei ehkä halua joka ihmiselle kertoa, ni musta se on ollu niinku ihan semmonen hyvä, hyväki systeemi.

neuvolan työntekijä

Yksilöllinen kohtaaminen

Erikielisten materiaalien lisäksi useat ammattilaiset kokivat yksilölliset keskustelut parhaaksi tavaksi välittää tietoa. Osassa yksikköjä myös erityisesti korostettiin perheiden yksilöllisten tilanteiden huomioimista. Tällöin ei siis pyritty tunnistamaan maahanmuuttajataustaisten vanhempien tarpeita erityisinä juuri maahanmuuttajuuteen liittyen, vaan osana perheeseen tutustumista.

Haastattelujen perusteella merkittävimmäksi kohtaamisen lähtökohdaksi mainittiin perheen yksilöllinen kohtaaminen kuuntelemalla mitä tarpeita juuri heillä on. Tällöin saadaan tietoa myös aikaisemmin mainituista erityistarpeista kotoutumiseen, taustoihin tai perhedynamiikkaan liittyen. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on esitetty juuri tällaista lähtökohtaa toimivana mallina työskentelyyn. Muun muassa Tuori (2009; 2012) ehdottaa ”kuuntelemisen politiikkaa”, joka tarkoittaa yksinkertaisesti sitä, että perheiden tilanteista ollaan kiinnostuneita yksilöllisesti eikä vain osana jotain (todellista tai oletettua) ryhmäidentiteettiä. On totta, että erityisesti pakolaistaustaisilla perheillä voi olla historiassaan tapahtumia, jotka vaikuttavat lasten ja vanhempien hyvinvointiin, mutta monikulttuurisen työn tutkijat ovat hyvin yksimielisiä siitä, että liialliset oletukset toimivat pikemminkin työtä haittaavasti kuin sitä edistäen (myös Anis 2008). Lainauksessa puhuva työntekijä on tehnyt konkreettisen havainnon, että juuri lähestymällä perhettä tavanomaisin kysymyksin, on päästy purkamaan vaikeaa tilannetta.

P: Kiinnostuminen heistä niinkun ihmisinä ja perheinä ja että on jotenkin semmonen tutustumisen edellä. Ja ne on ollu joskus aika, aika hurjia ne tilanteet. Jossain koulupalaveriessakin muistan, et siellä ihmeteltiin lapsen oppimisvaikeutta. Ja varmaan näin olikin ja se oli niinkun yks ilmiäsu lapsen koulunkäyntiin. Ja sielt oltiin ohjaamassa mulle juuri tämmöseen selvittelyyn alakouluikänen. Menin ja jotenki halusin kuulla jotakin heistä ja mimmosilla ajatuksilla ja ketä siihen perheeseen kuulu ja tämmösi

normaalei kysymyksiä. Ni sielt tuleeki sitten ilmi semmonen aika iso, täällä Suomessa heille tapahtunut tragedia, josta koulussa ei oltu ollenkaan tietosia. Et siellä tavallaan ei niinku oltu kysytty sitä, että miten teillä menee ja mitkä asiat tähän vaikuttaa ja tällä tavalla. Et se lähti jotenki se munki työskentely tän lapsen kans ihan toisille urille.

koulun työntekijä

Tiedonkulun varmistaminen

Tavallisten kysymysten lisäksi työntekijät käyttivät luovasti erilaisia keinoja helpottaakseen tiedonkulkua koulun ja vanhempien välillä. Muun muassa vanhempainiltoja järjestettiin erikseen eri kieliryhmille. Yhdessä koulussa annettiin vanhemmille opetusta pienryhmissä sähköisen WILMA-järjestelmän käyttöön. Tämä oli mahdollistunut erillisrahoituksen kautta.

P: Wilman kans me toimitaan siis niin, että meil on eka tämmönen, me sanotaan niitä 'kotailloiks', siks ku se on koulutuksen tasa-arvorahalla. Siis meil on eka ilta Wilma-ilta, jollon oikeesti meillä siellä opettaja, joka mun kans on, ni hänellä on ne tunnukset mukana. Meil on tulkit ja me mennään ATK-luokkaan ja aletaan tekeen Wilma-tunnuksia tulkin kans. Ja sit meil on siellä show, opettaja esittelee, meil on joku mielikuvitusopilas, jolle on tehty Wilma-merkintöjä. Ja sit me esitellään se Wilma niille, tulkki tulkkaa et punanen merkintä tarkoittaa 'luvaton poissaolo' ja niin edelleen. Ja siis käännetään ne jutut sieltä sillä tavalla.

oppilashuollon työntekijä

Eräässä varhaiskasvatuksen yksikössä myös otettiin mahdollisuuksien mukaan vanhempia työharjoitteluun päiväkotiin. Käytäntö nähtiin hyvänä ensinnäkin siksi, että ymmärretään päiväkodin arkikäytäntöjen ja kasvatusten menetelmien perustelut. Lisäksi tieto päiväkodin arjesta laajenee yhteisöjen sisälle. Tämä tukee koko perheen ja yhteisöjen kotoutumista.

P: Mutta yks hyvä tapa on se, että esimerkiksi ottaa töihin, työharjoitteluun. Mä aina otan, kun tulee kysymys. Elikkä nyt just tämä, tämä kielellön äiti ja lapsi, niin lapsi tuli hoitoon ja nyt vasta äiti pääsi työharjoitteluun, ku hän on kielikurssilla. Hänkin näkee nyt, mitä me täällä tehdään. (...) Kun laps on yrittäny kertoa, että tänään on syöny jotain vihreet. Mutta ku ei oo niinku tienny, että nyt vasta niinku hänenki silmät aukeaa, että millon me kielletään lapsia ja millaset säännöt.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Monissa haastatteluissa tuotiin esille se, että vanhemmat toivoivat vahvempaa yhteistyötä varhaiskasvatuksen ja koulun kanssa. Vanhemmat toivat näitä toiveita esille myös itse (ks. "Perheiden kokemukset" tässä raportissa). Vanhempien ottaminen työharjoitteluun päiväkotiin oli yksi tapa tällaiselle yhteistyölle. Erilaisia keinoja vanhempien laajempaan osallistamiseen olisi hyvä kehittää kaikissa palveluissa.

Luottamuksen rakentaminen

Yhtenä tärkeänä kysymyksenä vanhempien kanssa työskennellessä nähtiin luottamuksen muodostuminen työntekijöiden ja vanhempien välillä. Usein tällaisen luottamuksen synnyttämiseen tarvittiin aikaa.

P: Siihen voi kestää, se voi viedä ihan pari kolme vuottakin, ennen ku saa semmosen oikeen, tosi hedelmällisen luottamuksen. Et se vähän riippuu siitä, että mitä heillä on siel taustalla. Mutta joidenki kanssa sitten, sit kun sille tasolle pääsee, niin sitten niinku aukee ihan toiset ovet. Jotenkin mä oon ainakin ajatellu, että joillaki on niin valtava ylpeys, et ne ei välttämättä halua esimerkiksi tulkkia.

koulun työntekijä

Aika kontaktin luomiseen ja kärsivällisyys kuuntelemiseen ja tutustumiseen nähdään tärkeänä luottamuksen rakentamisen elementiksi. Erityisesti pakolaistaustaisten vanhempien ja viranomaisten välisen luottamuksen rakentamisessa aikaa tarvitaan siihen, että viranomainen voi osoittaa olevansa luottamuksen arvoinen. Usein konkreettisilla teoilla, kiinnostuksella toista elämää ja elämäntilannetta kohtaan saavutetaan uskottavuus siten, että omat asiat voi luottaa toisen haltuun ja hoidettavaksi. (Turtiainen 2012.)

5.3 Monikielisuuden tukeminen

Monikielisyys resurssina

Kielikysymyksiä käsiteltiin kaikissa perheammattilaisten haastatteluissa. Kieleen liittyvät kysymykset tulivat esille maahanmuuttajatyön erityispiirteiden, vanhempien ja lasten kanssa tehtävän työn, vanhemmuuden vahvistamisen sekä kotoutumisen ja kielellisen kehittymisen yhteydessä. Kaikissa peruspalveluissa lasten kielellisten valmiuksien vahvistaminen ja tukeminen kuuluu perustehtävään, varhaiseen tukeen. Eri palveluiden valmiudet maahanmuuttajataustaisten ja perheiden monikielisuuden tukemiseen vaihtelivat jossain määrin.

Yleisesti ottaen äidinkieli nähdään resurssina ja muun oppimisen mahdollistajana. Seuraavassa lainauksessa ymmärretään lapsen äidinkieli voimavarana, jota halutaan tukea ja vahvistaa. Sitaatissa kuvataan sitä, miten hyvän yhteistyön ansiosta tieto on siirtynyt varhaiskasvatuksesta kouluun, jossa jo tiedetään kiinnittää huomiota mahdollisiin kielen kehittymisen pulmiin. Myös koulun sisällä opettajien ja oppilashuollon välinen työnjako toimii ja uusi sekä aiemmin opitut kielet nähdään resurssina. Peruspalveluissa motivoidaan vanhempia heidän lastensa äidinkielen ylläpitämiseen ja opettamiseen, mikä on tärkeää positiivisen identiteetin ylläpitämiselle. Jo opitun tai opittujen kielten varaan rakennetaan myös uuden kielen ja muu oppiminen. Myös informaation antaminen vanhemmille kielellisestä kehityksestä ja siitä, milloin on syytä huolestua ja saada apua, voi olla merkittävää kasvatuskumppanuutta.

P: Huomaan kaks mää, että me ajatellaan aika paljon niin, et se oma äidinkieli on kaikessa semmonen tuen mahdollistaja. Me ei haluta missään nimessä niinku jättää sitä pois näitten lasten kouluarjesta. Meit ei yhtään haittaa, vaikka luokassa esimerkiks oppilaat neuvo toisiaan omalla äidinkielellä. Vaikkei me ymmärretä juurikaan sitä siis mitä he puhuvat, mutta se jotenki on aina se mahollisuus, et se selkiytyy se asia tai joku, et tätä samaa hakis sillä samanaikaisopettajuudella tai sillä tukiopetuksella. Et se on nimen-omaan niinku voimavara, se toinen kieli, eikä semmonen mikä pitäs unohtaa mahollisimman pian.

koulun työntekijä

P: Nii ja niinku aletaan miettiin niitä, et minkäläist lisätukee tarvitaan ja muuta. Niin sitte aika nopeesti tai heti katsotaan, et kauanko se on ollu Suomessa, ja kauanko ollu suomalaises päiväkodis ja muualla. Tavallaan heti kuitenkin huomioidaan se. Joskus nopeesti koulussa sitte (huomataan), että tosiaankaan kieli ei kehity ja että lukutaito ei etene ja muuta. Ei me nyt välttämättä tarvita siinä sitte odotella mutta että... Kyl se aika semmonen rutiini tosiaan on toi, et onko syntyny (Suomessa), koska tullu, mikä on kieli, onko mikä on kotikieli.

koulun työntekijä

"P: Näillä lapsilla ja perheillä on kova tarve ja halu integroitua tähän yhteiskuntaan. Ja oppia suomenkieli ennen kaikkea mahollisimman hyvin, et se oman äidinkielen osaaminen on sitten niinkö toissijasta siinä vaiheessa. Tavallaan sen oman identiteetin rakentumisen kannalta se oma äidinkieli, ja muitten kielten, uusien kielten oppimisen kannalta, on tärkeitä.

koulun työntekijä

Monikielisyyden näkeminen ongelmana

Kaikki ammattilaiset eivät kuitenkaan käsittäneet monikielisyyttä resurssina ja voimavarana. Eräessä koulussa lasten äidinkieli nähtiin pikemminkin ongelmana.

P: Mul on nyt monta (mainitsee kielen) ja kaverukset, tytöt, nii sit ne puhuu keskenään (mainitsee kielen). Vaikkei kukaan niistä muista tytöistä tiedä mitä ne puhuu, mut kyllähän ne nyt lapset hoksaa siitä toisen olemuksesta ja ilmeistä, (että) nyt se on jotain ilkeetä. Ja mä tosi usein joudun (sanomaan) et täällä ei puhuta (mainitsee kielen), et ulkona, mut ei täällä sisällä. Eikä ku me tehään jotain, ja sit mä joudun erotaan niitä, et ne ei leiki samassa, ku sit se on sitä (mainitsee kielen) molotusta. Sitten ne on kiukkusia. Ne kattoo mua, ne ei puhu mulle ku mä laitan niitä sitte. Sit ne sanoo että 'Minä (mainitsee kansallisuuden)', ni mä sanon et 'Niin, mutta sä oot suomalaisessa koulussa'.. Et siinä ainaki mä joudun tosi paljon puuttuun siihen niiden oman kielen höpötykseen.

koulun työntekijä

Esimerkin koulun henkilökunnan monikielisyyttä vastustava politiikka oli poikkeus koko aineistossa. Yllä olevan lainauksen puhe on jopa monikielisiä lapsia syrjivää. Aiemmin lainatun opettajan haastattelussa lasten monikielisyys näyttäytyi täysin päinvastaisesti voimavarana.

Resurssien puute tuli esille etenkin pienemmällä paikkakunnilla, joissa maahanmuuttajataustaisten perheiden ja lasten tukemiseen ei ollut samanlaisia rakenteellisia mahdollisuuksia kuin suuremmilla paikkakunnilla ja esimerkiksi isommissa kouluissa. Maahanmuuttajataustaisten perheiden erityistarpeet saatettiin tuolloin nähdä korostetusti ongelmina ja perheistä puhuttiin myös turhautuneisuutta osoittaen. Erityisesti huono kielitaito tulkittiin ongelmana, jonka nähtiin heijastavan huonoa vuorovaikutusta perheen sisällä laajemminkin.

Seuraavassa esimerkissä työntekijä kuvailee sitä, kuinka perheiden valtasuhteet ovat kääntyneet ja vanhempien auktoriteettiasemaa kyseenalaistetaan. On huomionarvoista, että ongelmien nähdään johtuvan lähinnä kielitaidon eroista vanhempien ja lasten välillä eikä sitä tulkita perheongelmana muiden perheongelmien joukossa.

P: Kaikki on kuitenkin niinku tästä kielestä. Elikkä paljon on vanhempia, jotka on tosiaan ollu täällä, että nytkin oon törmänny tällaseen vanhempaan, että on kymmenen vuotta ollut Suomessa eikä osaa yhtään suomea. Että kuinka tämmönen, kuinka se voi päästä systeemin läpi, että ei niinkun vaadita, vaadita sitä kielitaitoa ja pakoteta sinne kielikurssille... Koska sä et pääse tähän yhteiskuntaan kiinni jos ei sulla oo se kieli. Se kieli on kaiken a ja o, ja monessa perheessä on käynyt näin että vanhempien kielitaito, se on siellä jossain ihan että 'hyvä päivä kiitos'. Lapset menee edelle. Niin sittehän siellä tulee se auktoriteettikysymys myös kotona, että lapset pompottavat, koska he tietävät, osaa vat kielen ja vanhemmat eivät, että ovat vähän niinku lastensa armoilla.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Vanhempien ja lasten erikielinen opetus

Selvityksessä kävi myös ilmi, että yhdellä tutkimuspaikkakunnalla kotoutettiin lapset ja vanhemmat eri kielillä. Vanhemmille opetettiin ruotsia, kun taas lapset olivat suomenkielisessä päiväkodissa ja koulussa. Vanhemmuuden tukeminen varhaiskasvatuksen ja kodin sekä koulun välisessä yhteistyössä vaikutti mahdottomalta ympäristössä, jossa lapset ja vanhemmat kotoutuvat eri kielille.

Vanhemmilla ei ollut mahdollisuutta tukea edes alkeellisesti lapsia uudella kielellä. Vanhempien ja lasten kotouttaminen tuli esille pulmallisena sen kunnan palveluissa, joissa kyseinen käytäntö oli yleinen. Kaikki perheammattilaiset tällä paikkakunnalla kokivat ongelmallisena vanhempien ja lasten kotouttamisen eri kielillä. Lasten ja vanhempien kotouttamisen erikielisyys haittasi paitsi lapsia ja vanhempia, myös tiedonkulkua kodin ja koulun välillä.

P1: Ja se me ollaan huomattu kans nytte, että osa vanhemmista lukee ruotsia ja lapset on suomenkielisessä koulussa.

P2: Sehän ei niinku toimi, koska nehän ei ymmärrä yhtään mitään mitä lukee, lapsi puhuu ihan eri kieltä.

P1: Ne ei pysty auttaan sit millään lailla sitä lasta koska, ykkösluokan oppilaskin, ni eihän se vaan toimi.

P2: Ehkä se (ongelma on) koulutyössä enemmän, että kyllähän mää pystyn taas käyttään sitte semmosta tulkkia (...). Laps voi sanoo, että vanhempi puhuu ruotsia, ni mä kirjotan ruotsiks sitten terveystarkastuksen sisällön ja luen sen hälle suomeks sitte mitä me ollaan nyt tehty ja mitä tässä lukee. Et sillähän lailla se toimii ihan oooko kyllä, et sen huomaa just koulumaailman kautta taas sitte, että se tieto ei välttämättä välitykään.

neuvolan työntekijät

P1: Täällä, useimmiten, opiskelee ruotsia (...)

P2: No onhan siinä (ongelma), ettei niillä oo minkäänlaista tukea kotoa esimerkiksi läksyjen tekemisessä, koska vanhemmat ei osaa ollenkaan sitä (suomen) kieltä.

P1: Ja sitte, että ne pystyis, opiskelevat suomea, tai kumpaa kieltä nyt opiskelevat, niinku samaa tahtia. Kattoisivat yhdessä sitä Pikku Kakkosta. Mut jos isä ja äiti opiskelee ruotsia niin sitä semmosta tukea ei tuu, että ne miettis kotona yhdessä, et 'mikä tää nyt on suomeksi?'

varhaiskasvatuksen työntekijät

Samanaikaisopetus hyvänä käytäntönä

Kielen opettamisen tukirakenteena joissakin kouluissa on mietitty samanaikaisopetusta, jossa oman luokan opettaja ja lapsen äidinkielen opettaja toimivat yhdessä siinä vaiheessa, kun oppilas siirtyy valmistavalta luokalta yleisopetuksen piiriin. Mallia on kokeiltu, mutta siihen ei ole ollut tarpeeksi resursseja. Opettajat kuitenkin kokivat, että malli olisi toimiva. Jos samanaikaisopetuksen mallia sovellettaisiin, voitaisiin myös seurata lapsen kielellistä kehitystä tarkemmin.

P1: Ja opetustyön näkökulmasta ehkä sellanen samanaikaisopettajuus, varsinki sellasis tilanteis että jos tulee valmistavalt luokalt et on aluks niinku heikompi, et vois niinku jaksottain olla oman äidinkielen opettajan kaa. Tehä samaan aikaan töitä ja sellast mitä me ollaan jotain vähän niinku pyrittykin, mut sit tietysti noi tuntirajotukset ja muut aiheuttaa omat, omat rajansa (...).

P2: Semmonen saattava opettaja (...)

P1: Tai riittäis, kun se ois vaikka ekan kaks kuukautta siellä luokassa kaverina tai jotain semmosta. Et siihen nivellykseen kieltämättä se oli kyllä hyvä.

P3: Ja ehkä sitä oman äidinkielistä tukiovetusta ja muuta tukea. Jos ois resurssit rajatomat ni semmosta toki kaipais enemmän sitten oppimisen tueksikin.

koulun työntekijä

5.4 Tulkkaus ja kääntäminen

Viestintään ja tiedonkulkuun liittyvät kysymykset tulivat esille kaikissa haastattelussa. Sujuva viestintä nähdään peruspilarina palveluista informoinnissa ja vuorovaikutuksen mahdollistamisessa. Tämän takia tulkkausta korostettiin varsinkin juuri maahan saapuneiden perheiden palveluissa.

Tulkkaukseen ja tulkin käyttöön liittyy paljon erilaisia esteitä puolin ja toisin. Tulkkien huono saatavuus on usein este nopealle ja sujuvalle viestinnälle. Tähän eri kunnat ovat kehittäneet toimivia käytäntöjä. Tähän alalukuun on kerätty esimerkiksi toimivista käytännöistä ja onnistuneen viestinnän kokemuksista.

Vanhempien tapaamiset tulkataan opettajalle

Seuraava esimerkki kuvaa, kuinka yhdessä koulussa järjestetään iltoja vanhemmille, joissa vanhempien välinen vuorovaikutus tulkataan jollekin koulun henkilökunnasta ja hän liittyy keskusteluun vain, mikäli vanhemmat haluavat ja tarvitsevat. Koulun kehittämä malli eri kieliryhmien erillisille vanhempainilloille mahdollistuu, koska koulussa on paljon maahanmuuttajataustaisia lapsia. Vanhempien tapaamisissa murretaan myös usein muodostuvaa valta-asetelmaa, jossa vanhemmille tulkataan ammattilaisten ohjeistuksia. Näissä vanhempainilloissa onkin kyse siitä, että vanhempien puhetta tulkataan opettajalle. Käytäntö on muodostunut vanhempien tarpeista ja vanhempia varten.

P: Mä sit sanoin ääneen hänelle, et eiks se oo helpompi kysyy ku tääl ei oo kaikkii muita vanhempii, helpompi jutella näin (...) Hän oli samaa mieltä, että kieltämättä se on. Sit me vielä istutaan sillä tavalla, että me mennään aina yks iso kieliryhmä samaan luokkaan. Meillä on esimerkiks somalinkielisiä paljon, ni heil on ollu ihan oma luokkatila, missä he on. Ja siel on tulkki minua varten, ei niitä perheitä varten, et sit ku mä meen paikalle, ni sit tulkki tulkkaa mulle mitä muut puhuu, ja hän ei kuulemma ihan kaikkea halunnu tulkata. Näin, et se on hyvin semmosta niinkun rupattelevaa keskustelevaa yhdessäolemista ja ihmetellään suomalaist koulua kaikin puolin. Ja mä oon siis ainoa suomalainen huoneessa, niin se on matalan kynnyksen keskustelu.

koulun työntekijä

Joustavat käytännöt mahdollistavat tulkkien laajemman käytön

Seuraava haastattelukatkelma kuvaa tulkkien käyttöä peruspalveluissa. Haastateltava tuo esille esimerkkejä tilanteista, joissa koulu sovittaa joustavasti käytäntöjään tulkkien aikataulujen mukaan: saman perheen lapset tulevat eri luokilta peräkkäin tai yhtä aikaa palaveriin tai saman kieliset lapset ja perheet kutsutaan samana päivänä palaveriin. Näillä pienillä käytännöillä säästetään aikaa ja taloudellisia resursseja sekä mahdollistetaan tulkin käyttö rajallisillakin tulkkausmahdollisuuksilla.

P1: Kyllä me sit joustetaan siihen, et se palaveri tulee tasan siinä missä se tulkki on (...) Ja samalla, kun tilataan tulkki, niin yritetään hoitaa kaikki asiat, että esimerkiksi jos on eri luokalla oppilaita nii joskus yhdistetään, siis saman perheen lasten asiat sitte samassa, ettei tarvi montaa kertaa.

P2: Kyllä. Ja opettajat pitää arviointikeskusteluja, et ku on yhen kielen tulkki tänään, ni kaikki senkieliset lapset pannaan, et tulkki tulee vaan kerran, pannaan sit peräkkäin kaikki ne oppilaat joidenka, jotka tarvii samaa tulkkia ja tämmöstä.

koulun työntekijä

Puhelintulkkauksena voi hoitaa isojakin ryhmätilanteita. Seuraava esimerkki on vanhempainillasta, jossa annetaan informaatiota arjen käytännöistä. Käytännöt ja palvelukulttuurit saattavat poiketa hyvin paljon toisistaan eri maissa, joten itsensäselvyyksien unohtaminen on yksi monikulttuurisessa ympäristössä työskentelyn perusta. Työntekijät kokivat tulkkien kanssa työskentelyn mahdollistaneen sellaisen tiedonkulun, joka auttoi sekä heitä itseään että vanhempia. Tulkkien apu vanhempien kanssa kommunikoinnissa näyttäytyikin selvityksen perusteella ensiarvoisen tärkeänä. Tulkkipalvelujen kehittämisen tulisi olla yksi iso osa monikulttuurista työtä.

P: Meillä oli syksyllä oli näille (kansallisuus) semmonen tilaisuus, että oli puhelintulkkaus, oli sekä vanhemmat että lapset. En muista miten se oli, mutta vanhemmat istu tässä ja lapset kuunteli sitten tätä puhetta et sillon oltiin niinku kaikki samalla viivalla. (Puhuttiin) että koulun pihalle ei tulla autolla, eikä polteta tässä tupakkaa ku tuodaan lapsia, ja kaikkea tämmöstä, asioita (...) Tää on ollu tosi ihana kokemus.

koulun työntekijä

Seuraava esimerkki on pienehköstä kaupungista, johon tulkit matkustivat eri paikkakunnilta. Tulkin aikoja koordinoitiin palveluiden kesken esimerkiksi kuukauden ajaksi. Päivähoidon työntekijät hoitivat useissa yksiköissä runsaasti myös virallisen työnkuvansa ulkopuolisia tehtäviä. Vanhempien auttaminen ja arkeen opastaminen näyttäytyi myös lapsen etuna. Auttaminen mahdollistui tulkkien käytön kautta. Vanhemmille saatettiin tulkin välityksellä kerrottua muun muassa asioita lapsen vaateuksesta vuodenaikojen vaihteluun.

P: Tulee semmonen ryhmä (perheitä Suomeen), niin tulkki on kuukauden verran joka päivä, et ne saa hoidettua kaikki asiat neuvolan kanssa. Niin varasin sitte tulkin ja perhe oli ja tyttö, ja käytiin kaikki paperit läpi. Ei vaan se, mitä lukee paperilla, vaan ihan kuvia ja oikeita esimerkiksi lastenvaatteita. Että 'nämä näin, nää on sitten kura housut ja ku Suomessa sataa, nii tämmöset, ja niitä saa kirpputoreilta, ei maksa paljoo, ja kumisaappaat ja minkälaiset plastik'. Ihan niinku näin, et miten ne puetaan päälle.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Yhteisön tuki asioiden

Viestintä toimi myös perheiden oman kielellisen yhteisön jäsenten välityksellä. Parhaimmillaan yhteisön jäsenet tukivat toisiaan ja olivat resursseja esimerkiksi neuvolassa. Tällöin ei voida puhua varsinaisesta asioimistulkkauksesta. Kyse on kuitenkin yhteisön toimimisesta parhaimmillaan. Seuraavan esimerkin mukaan vanhemmat ovat kehittäneet yhteisöllisen järjestelmän, jossa he voivat itse päättää tulkitaan. Neuvolassa tämä on koettu toimivana järjestelyä, joka tukee myös erityisesti äitien toimijuutta. Äidit eivät tuolloin ole riippuvaisia palvelujärjestelmän hankkimista tulkeista, vaan voivat hoitaa asiansa omien aikataulujensa mukaan. Tämä järjestely on tosin lähellä käytäntöä, jossa tulkki toimii puoliso tai muu lähisukulainen. Tuo käytäntö on virallisten ohjeistusten vastainen, mutta sitä saatetaan silti joutua hätätilanteessa käyttämään.

P: Tällä alueella on semmonen somaliyhteisö, he on ollu aika pitkään Suomessa ja kaikki äidit osaa suomea. Jos joku muuttaa tähän lähistölle ja he tietää ja tuntee. Niin tää äiti yleensä, viimeistään kolmannella kerralla neuvolassa, ni sanoo, et nyt minä pärjään jo yksin. Et he on tosi aktiivisesti opettelee kieltä ja yleensä aina sieltä tulee joku tuttu tulkiksi, et siel on, että minä lähden sinun kanssa neuvolaan ja sitten me käydään, ja he on niinkun hyvin aktiivisesti. Et just tää mitä sanoit, et haluan itse hoitaa, haluan mennä Kelaan ja haluan itse hoitaa tämän asian. Haluan mennä apteekkiin ja minä tiedän mitä minä ostan apteekista. Ollaan niinkun hyvin aktiivisia. Mut se tarvii sen ympäristön ja sen, et uskalletaan ja ollaan rohkeita lähteä sinne (...) Somalitulkki mul ei oo ollu kymmeneen vuoteen.

neuvolan työntekijä

Esteitä tulkin käytölle

Erityisesti pienillä paikkakunnilla tulkki saanti on vaikeaa. Ammattilaisten on tuolloin hätätilanteessa turvaututtava paremmin suomea puhuvan puolison tai lasten apuun, vaikka tällainen tulkkausperiaate ei ole ohjeistusten mukainen. Äitien terveyttä hoitavan neuvolan työssä voi erityisesti olla sellaisia kiireellisiä asioita, joita on pakko saada tiedotettua äidille nopeasti. Työntekijät soveltavat tuolloin luovasti perheiden tukiverkoston apua.

P1: Siis tosi vähän tulkkeja, niit on todella vähän käytettävissä .. Ja justii että ku tulee esimerkiks akuutti asia, jota asiakkaan kaa pitää nopeesti saada vastaanotolle.

P2: Niinku vaikka viikon sisään, ni hyvin harvoin siihen saa tulkkiä. No mitenäs hoidat sitten? Ja puhelintulkkaustakaan ei niinku välttämättä saa, että se on tosi haastavaa (...) Somalit on yleensä, siis nyt tällä hetkellä on vaa ollu miestulkkeja, aina välillä käy joku visiteeraava joku naistulkki (...) Ei pelkästään someleitä, on justii näitä arabi, niinku et siellä on sitte kaikkia murteita. Mitä kieliä niitä on?Albaani ja niillä saattaa ollaki eri murteita, että ne ei välttämättä ihan ymmärräkään ni hyvin toisiaan, ja siellä voi tulla tosi paljon väärintulkkauksia.

P1: Periaatteessa ei sais käyttää (perheenjäseniä tai ystäviä). On mies, niin pakkohan sitten tarpeen vaatiessa, jos on hätätilanne, niin kyl käytetään, mutta periaatteessa ei. P2: Ja just lapsia ne monesti yrittää ottaa mukaan tulkkaamaan, mutta niitä ei sais käyttää.

P1: Sepä se, mutta mitä teet jos ei oo kunnan palveluja, nii et jos on hätätilanne ja sul on semmonen asia, et tää on pakko saada hoidettua?

neuvolan työntekijät

Perheammattilaiset kuvaavat parhaimmillaan tulkkeja helmiksi, kommunikoinnin mahdollistajiksi. Ammattilaisilla on kuitenkin myös kokemuksia siitä, että perheet eivät haluaisi käyttää tulkkeja esimerkiksi siksi, että he haluavat pärjätä itsenäisesti tai eivät luota tulkkeihin. Ammattilaisten mukaan vanhemmat kertovat, että heidän asiansa ovat niin arkaluontoisia, että he eivät halua kenenkään ulkopuolisen kuulevan niitä. Ammattilaiset kuvaavat, että he tarvitsevat tulkkeja suhteen luomiseen, informaation välittämiseen ja oman oikeusturvansa varmistamiseen.

P1: Ne haluaa selvitä läpi harmaan kiven sillä suomen kielen taidolla, mitä heillä on. Että he sen takii ei halua, että 'kyllä minä pärjään, et älkää ottako tulkkia'. Sit meidän täytyy kääntää se niin päin, että minä haluan työntekijänä sen tulkin, et en sinun takia, vaan et minä haluan sen.

P2: (...) Jotkut ei halua sitä tulkkia sen takia, et kun he eivät halua, että heidän asioistaan kuulee kukaan saman kielen, tai oman kielen (puhujaa). On aika paljon sellasta, jotenki semmost turhaa häpeää niillä, siis minun mielestä turhaa.

varhaiskasvatuksen työntekijät

P1: Mut se mitä eniten (on), (on) epäluottamusta ni tulkkeihin. Mul on ainaki semmosia asiakkaita, jotka pelkää, et se tulkki, joka on heiän ehkä yhteisössään jollain lailla, ni et he ei luota, että tulkki ei puhu. Niitä on mulla ollu niinku jonkunmaalaisia, et vaikka kuin selittää, että tulkilla on vaitiolovelvollisuus (...). Joskus mun on pitäny sanoa, että mä haluan itseni takia, ja mullon oikeus myöski ottaa se tulkki. Et oon ihan sillainki tehny joskus, että mä otan vaan, vaikkei he haluakaan ja sanon, että tää on mun oikeusturva.

P2: Aika hyviä, siis hyviä tulkkeja pääsääntöisesti.

P2: Ihan mielettömän hyviä, ihan mielettömän hyviä (...)

P1: (...) Sitte ku löytyy hyvä tulkki, ni ne on aivan helmiä, ne tulkit kyllä.

neuvolan työntekijät

Jo rekrytoidessamme haastateltavia vanhempia ja tiedustellessamme tulkkien tarpeellisuutta haastatteluihin suostuneilta vanhemmilta, tuli ennen kaikkea pienillä paikkakunnilla esille, ettei tulkkeja haluttu käyttää. Vanhemmat eivät juurikaan puhuneet tästä itse haastatteluista, mutta epävirallisissa keskusteluissa kävi selväksi, että tulkit olivat vanhemmille tuttuja.

Vaikka ammattilaiset siis kokevatkin, että tulkkien käytön vastustaminen liittyy vanhempien ongelmiin luottamuksessa, on syytä myös selvittää, liittyykö tulkkien käyttöön todella myös konkreettisia ongelmia yksityisyyden suojassa. Myös Ruotsissa neuvolatyöntekijät ovat kokeneet, että tulkkia tulisi käyttää nimenomaan heidän oikeudellisen asemansa parantamiseen (Bredström & Gruber 2015), kuten työntekijä yllä olevassa lainauksessa esittää. Työntekijän oikeuteen viittaaminen voi toki olla vain retorinen keino saada vanhempi suostumaan tulkkaukseen, mutta tässä piilee myös tärkeä oikeusturvakysymys vanhempien kannalta. Tutun tai muutoin vahvasti omaan lähiyhteisöön sitoutuneen tulkin käytöstä pitäisi voida kieltäytyä. Selvitettäväksi jää, voisiko puhelintulkkausta käyttää laajemmin tällaisissa tilanteissa. Ammattilaisilta vaaditaankin tässä tilanteessa refleksiivisyyttä tilanteiden arvioinnissa: on syytä selvittää, milloin on kyse yleisestä epäluottamuksesta ja milloin konkreettisesti yksityisyyden suojan kysymyksistä. Seuraavassa lainauksessa päivähoiton työntekijä kertoo siitä, kuinka perhe saattaa kieltäytyä tietyistä, tuntemistaan tulkeista.

P1: Mää oon ollu vuos sitte semmosessa keskustelussa, missä perhe vastusti tulkkia, ja sitte kuitenkin meidän yhteistyökumppani tilasi sinne tulkin, kun yhdessä puhuttiin ja todettiin, että me koettiin kaikki työntekijät, että tarvitaan tulkki. Isä sano sitte ku kysyttiin, että sopiiko, että tulkki jää, ni isä sano että 'sopii, mut me lähdetään' ja nous seisomaan. Ni pakkohan meidän oli sitte pakittaa, että 'Kiitos tulkki, kiva ku tulit (toisesta kaupungista). Heippa, ei me voiakaan sua käyttää'. (...)

P2: Onhan siellä niinku jotain henkilökohtasiaki juttuja, et se ei liity pelkästään vaan siihen kielen kääntämiseen, vaan niihin joihinki omiin suhteisiin. Kuka kelpaa ja ketkä ei.

varhaiskasvatuksen työntekijät

Joskus ongelma syntyy erityisesti neuvolatyössä tulkin sukupuolesta. Seuraavassa esimerkissä työntekijä tulkitsi äidin pelänneen ”seksuaalisuutta”, joka liittyi hänen näkemyksensä mukaan tulkin sukupuoleen. Neuvola on kuitenkin paikka, jossa monet Suomessakin syntyneet äidit asioivat mieluummin nais- kuin mieshoitajan kanssa, joten naistulkin toivominen ei tässä yhteydessä lainkaan välttämättä liity erilaisiin tapakulttuureihin. Keskustelut ovat intiimejä. Aina tällaiseen sensitiivisyyteen ei ole kuitenkaan peruspalveluissa mahdollisuutta ja tuolloin työntekijä voi omalla pitkäjänteisellä toiminnallaan helpottaa vuorovaikutusta.

P: Useestihan aina halutaan naistulkkia. No on tilanne, et ei ole mahdollisuutta naistulkkiin, (...) Yhen (kansallisuuden) perheen kanssa, niin nähdä se, että kuinka se luottamus, niin pitkälle kun se voi mennä, ni siihen et okei, se miestulkki on paikalla. Se on ollu kolmen vuoden projekti, mutta se on onnistunu ja se niinkun yhteys mikä äidillä ja sillä tulkilla kuitenkin sit löytyy. Ja se et siin häviää kaikki se semmonen seksuaalisuus, mitä he pelkää hirveesti. Se on ollu mun mielest yks semmonen hienoimpia kokemuksia. Ja

nähdä siitä äidistä, et hän uskaltaa kertoa ja käydä sen tulkin kans keskusteluu hyvin niinku asiallisesti (...). Se on ollu aika opettavainenkin juttu.

neuvolan työntekijä

Konkreettinen tulkkauksen haaste liittyy myös siihen, ettei ruotsinkielisiä tulkkeja ei ole riittäväksi. Ammattilaiset kuvaavat, miten he toimivat tulkkeina tulkeille. Myös Ruotsin kautta on jouduttu tilaamaan tulkkeja, mutta haasteeksi saattaa muodostua se, että palvelujärjestelmät ovat erilaisia. Tämän takia saattaa syntyä tahattomia väärinkäsityksiä.

P1: No se on yks ongelma se kans, ettei oikeestaan oo niin montaa, niin kyllä on jouduttu tilaamaan niinku Ruotsin kauttaki (...).

P2: Että meillä oli yks niin kyllä viimein ja vihdoin se onnistui, mut sit oli jotain, että ei onnistunut. Oli vähän vaikea päästä sit Ruotsiin (puhelin yhteys), ja sit se aika meni siinä et se oli tosi...

H: Kärsivällisyyttä, joo.

P2: Sitä kyllä tarvitaan.

neuvolan työntekijät

P: Mun ruotsinkielisellä puolella on se hankaluus sitten tulkkien kans, että on näitä kieliryhmiä sitten, joille ei saa (tulkkia), niinku se toinen kieli ja ruotsi. Monesti minä oon sitten käyny siellä tulkkaamassa niinku ruotsista suomeks, tai suomeks ruotsiks sitte vielä, että se on yks iso puute.

varhaiskasvatuksen työntekijä

5.5 Viranomaisyhteistyö

Selvityksessä kysyttiin myös yhteistyöstä viranomaisten kesken. Yhteistyön tekeminen ja sen sujuminen vaihteli paljon eri kunnissa. Monissa kunnissa oli kehitetty yhteistyömalleja eri palveluiden kesken maahanmuuttajataustaisen väestön palvelutarpeisiin. Joissain kunnissa tai tietyissä palveluissa näkyi kuitenkin palvelujen pirstaleisuus esimerkiksi yhteistyöverkostoja koottaessa.

Verkostoituminen palvelee tiedonkulkua

Monet työntekijät eivät aina tiedä, miten ja mihin ottaa yhteyttä maahanmuuttajalasten asioissa. Verkoston kokoaminen saattaa olla koordinoimatonta ”huutelu” eri palveluiden kesken. Haastatteluissa korostui tiedonpuute siinä, mihin ottaa yhteyttä työperäisten maahanmuuttajaperheiden asioissa.

P1: Maahanmuuttajalapsen tulee parhaiten kohdatuiksi ja autetuiksi koulussa. Ku se on siellä arjessa jotenki mukana luontevasti, niinku verkostoituneesti ja näin, nii tavallaan että se koulutus- ja kehittämistarve pitäis tapahtuu samalla tavalla. Meiän palveluthan,

kaikkien muittenkin ryhmien osalta, on niin erillään toisistaan, et kaikki synergiaedut on kadonneet ja ne täytyy aina räätälöidä.

P2: Kyllä, et saa sitä juuri verkostoo, huutelua.

P1: Ja mä aattelen, et erityisesti maahanmuuttajataustaisten lasten ja perheitten kohalla ni se pitäs olla ihan jotenki, yhdessä.

koulun työntekijät

P: No se ois hyvä se kokous joskus ihan yhdessä, että saatas päivitettyä yhteystietoja. Saatas se et keneen otetaan yhteyttä ja minkälaiset on heidän toimintatavat ja missä he vois meitä auttaa. Se ois se paras, että kyllä tuolla netissä kaikki varmaan (löytyy), ku vaan lähtee (etsimään), että 'maahanmuuttajapalvelut', mutta ku ei tiiä, että kuka ihminen vastaa mistäki. Ja se kasvokkain oleminen, se on aina se hyvä, hyvä tapa muistaa ihmistä, (parempi) kuin se, että se löytyy paperilta se tieto.

neuvolan työntekijä

P: Ollaan me oltu jossain asioissa yhteydessä ja kysytty, mutta justiin se, että mä ainaki ite oon kokenu, että on ollu kauheen epäselvää, että mihin me otetaan yhteyttä nyt jossain asiassa. Kun jos soitetaan johonki sosiaalitoimistoon, ni siellä sanotaan, että tää ei kuulu meille. Ja se jotenki tuntu sille, että kun (sosiaalityöntekijä) kävi täällä tapaamassa meitä, nii sano, että häneen voi ottaa aina yhteyden ja kysyä. Se tuntu sillä tavalla kivalta, että nyt mulla on ainaki joku paikka, mihin mä voin olla yhteydessä, jos mulle tulee ongelma. Että mun ei tarvikaan miettiä tätä asiaa yksin tai yrittää ratkasta että kuka (auttaa).

koulun työntekijä

Yhteistyö vastaanottokeskuksen kanssa

Yhdessä tutkituista kunnista sijaisi myös vastaanottokeskus. Palvelujen yhteistyö ei toiminut ja kunnan palveluilla oli epäselvyyttä tehtävänjaoista. Vastaanottokeskuksessa vastataan turvapaikanhakijoiden terveydenhuollosta. Lapsia myös rokotetaan vastaanottokeskuksessa. Tutkimuspaikkakunnan koulussa oli kuitenkin epäselvyyttä siitä, keitä kouluun tulevista lapsista tulisi rokottaa. Tällä paikkakunnalla oli myös runsaasti työperäisiä maahanmuuttajaperheitä maataloustöissä ja heidän lapsensa taas rokotettiin koulussa. Lasten ilmestyminen kouluun näyttäytyi organisoimattomalta ja työntekijöiden oli vaikea hahmottaa, mitkä palvelut kellekin kuuluivat. Myös opettajien ja koulun terveydenhuollon välinen tiedonkulku oli katkonaista.

Yhteistyö koetaan kuitenkin lähes aina sujuvaksi kuntien pakolaisia vastaanottavien palveluiden kanssa. Erityisesti perheen omaan tukihenkilöön oli helppo olla yhteydessä. Kaikki perheet, kuten työperäisten maahanmuuttajien perheet, eivät kuitenkaan ole näiden palveluiden piirissä, jolloin perheammattilaiset pyrkivät tiivistämään yhteistyötä ja etsivät itse tukea viranomaisverkostoilta.

P: Nää on käynny siellä, mikä tää on tää office, vastaanottokeskus, ja osalla alotettu rokotushjelmat siellä. Mut sitte välillä tuntuu, et yhteys katkeaa, että mä en välttämättä saakaan tietää, että koska ne on saanu sen turvapaikan. Ei välttämättä oo ilmoitettu. Suurimmassa osassa ilmoitetaan, mut sit ku voi ollakin, et siinä on tullu joku semmonen katkos (...) Sit nää, jotka tulee työn perässä, ne on voinu tulla vaikka kesken vuottaki, ni välttämättä mulle ei tuu taas opettajilta tieto, et koska ne on tullu, vaikka ne pitäis tietyn ajan sisällä sitten ottaa tarkastukseen. Ja sit vaa yhtäkkiä, että ku emmää erota niitä, että kuka on ollu ja kuka ei oo ollu. Vaikea tietää. Et välillä ne osaa ilmottaa, ja välillä sitte ehkä tuntuu, et ne on vaan jääny. Et sais niinku siihen semmosen rutiinin. Tietenki se on sitten, et mulla toimis se koulun yhteistyö, tai kouluun yhteistyö toimis tosi hyvin ja samaten sit sinne vastaanottokeskukseen.

neuvolan työntekijä

P: Kyllä meillä on ulkomaalaistoimisto, että välillä paremmin, välillä vähän huonommin. Se riippuu vähä, että joskus joillakin perheillä on jo niin sanottu tukihenkilö ja hyvin helppo sitten aina ottaa tähän tukihenkilöön yhteyttä ja soitellaan puolin ja toisin kuumisia. Mutta sitten jotkut perheet on niinku jääny ihan totaalisesti systeemistä ulkopuolelle. Että ei oo minkäänlaisia, et ne pitää alottaa niin alusta että, nää kaikki tukijutut. Mut että kyllähän me aika herkästi tänä päivänä ja herkemmin otetaan yhteyttä, on se sitten ulkomaalaistoimisto tai sosiaalityöntekijät lastensuojelupuoli, että hyvin herkästi.

päivähoidon työntekijä

Viranomaisverkoston katvealueet ja kolmas sektori

Monissa haastatteluisa kävi ilmi, että perheet, jotka muuttivat Suomeen työn vuoksi, saattoivat jäädä kokonaan palvelujärjestelmän katveeseen. Näissä tapauksissa perheillä ei ole myöskään kontaktia ulkomaalaistoimistoon/kotouttamispalveluihin. Peruspalveluiden työntekijät saivat kuitenkin apua myös esimerkiksi maahanmuuttajakoordinaattoreilta tai muilta perheammattilaisilta, joiden työtehtäviin kuului verkostoituminen. Esimerkeissä kerrotaan, kuinka koulupsykologi toimii linkkinä kolmannen sektorin ja viranomaisten välillä. Selvityksen perusteella olisi-kin tärkeää, että peruspalveluissa on henkilöitä, joiden työnkuvaan kuuluu myös muiden auttamisverkostojen koordinointi tai niistä tiedottaminen. Muuten tieto esimerkiksi kolmannen sektorin palveluista jää helposti saamatta.

Monet haastateltavat kuvasivat työn suurta kuormittavuutta. Ylimääräisiä verkostoja on mahdotonta luoda, jos niiden luomiseen ja ylläpitoon ei ole rakenteellisia mahdollisuuksia. On kuitenkin huomionarvoista, että pienemmissä kaupungeissa oli helpompaa tehdä tiivistä yhteistyötä kolmannen sektorin ja seurakuntien kanssa.

P1: Myös kieli- ja kulttuuriryhmiä konsultoiva koulupsykologi, joka sit enemmän verkostoituu ja hoitaa sitä verkostoitumispuolta, konsultoi sit kaikkia kouluja näissä

asioissa. Enemmän siellä ollaan aktiivisia sitte eri kulttuuriryhmien yhdistyksiin ja muihin toimijoihin.

P2: Et hän on sit resurssi myös tänne, niinku kaikkiin kouluihin päin.

koulun työntekijät

P: Vireää seurakunnan taholta tuo maahanmuuttajien yhteistyö, että siellä on tosi monia kulttuureita ja siellä ollaan. Heille järjestetään toimintaa ja jopa infotilaisuuksia. Meki on joskus oltu siellä seurakunnan tilaisuuksissa (...). Seurakunta kutsunu sen koko ison ryhmän, mikä oli sillä kertaa maahan tullu, ja me oltiin neuvolan edustajina. Siel oli tulkki paikalla ja me kerrottiin mitä neuvolassa tehään ja minkälainen paikka se on ja minkä ikäisiä se koskettaa.

neuvolan työntekijä

Päiväkodin ja neuvolan yhteistyö

Useissa paikoissa toimivaksi koettiin päiväkodin ja neuvolan yhteistyö. Tätä yhteistyötä onkin vahvistettu monilla kehittämishankkeilla ja siihen on luotu hyviä käytäntöjä ja malleja. Yhdessä yksikössä sovellettiin HYVE-mallia, joka on pääkaupunkiseudulla kehitetty perheiden, neuvolan ja vanhempien yhteistyömalli (ks. Tarkka ym. 2013). Mallissa pyritään avoimeen tiedonkulkuun eri palveluiden välillä. Seuraavassa esimerkissä kuvaillun mallin lisäksi monilla neuvoloilla ja päiväkodeilla oli muutoin kehitettyjä hyviä yhteistyömalleja. Erään neuvolan entinen työntekijä oli siirtynyt päiväkotiin ja työntekijät kokivat, että yhteistyö oli hedelmällistä juuri tämän entisen neuvolatyöntekijän kanssa. Pienemmällä paikkakunnilla yhteistyön mahdollistuminen olikin usein kiinni pienistä seikoista tai yksittäisistä ihmisistä, joiden kanssa yhteistyö oli saatu toimimaan.

P: Ensin puhutaan vanhempien kanssa sillon ku laps on lähellä neljää ikävuotta. Ensin keskustellaan vanhempien kans, täytetään semmosta lomaketta. Ja sit vanhemmat vie sen lomakkeen neuvolaan ja sit ne siellä terveydenhoitajan kanssa täyttävät siltä neuvolan puolelta sen lapun... Sit se kulkee se paperi lapsen mukana. Kun se palautuu meille sieltä neuvolan puolelta, ni sit me tiedetään, mitä neuvola on siellä ohjannu kenties. Ja me pystytään siitä sit jatkaa. Se on tavallaan semmonen yhteistyömuoto sitte, et tavallaan tieto kulkee näiden välillä ja tietyst se tieto, mitä vanhemmilla on lapsesta kotioloissa ja se semmonen tuntemus.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Miten lainsäädännön asettamat esteet tiedonkulussa voitetaan?

Yhteistyö lastensuojelun kanssa koettiin hankalaksi ja joustamattomaksi monissa palveluissa. Yhteydenpidon koettiin olevan yksisuuntaista siten, että ainoastaan peruspalveluista välitettiin tietoa lastensuojeluun, mutta toisin päin tieto ei kulkenut. Yksisuuntaisessa tiedonvälityksessä on tosin kyse myös lainsäädännöstä. Lastensuojelu ei voi välittää muille palveluille tietoa ilman vanhempien suostumusta.

Peruspalveluista voi kuitenkin ottaa lain puitteissa yhteyttä lastensuojeluun. Viranomaisilla on jopa velvollisuus lastensuojeluilmoituksen tekemiseen huolen herätessä.

Vaikka lainsäädäntö asettaa tiettyjä erilaisia velvollisuuksia eri palveluille, olisi myös lastensuojelulla kuitenkin mahdollisuuksia tiedonvälitykseen perheen luvalla. Toisessa seuraavista esimerkeistä varhaiskasvatuksen työntekijä ilmaisee turhautumisensa lastensuojelun työntekijöiden persoonattomaan työotteeseen. Sosiaalitoimisto sijaitsee päiväkodin naapurissa, mutta yhteistyötä ei tehdä muutoin kuin paperilla.

P1: Siinä se yhteistyö justii uupuu tän sosiaalipuolen ja varsinki lastensuojelu kanssa että...

P2: Ja sieltä suunnasta se on nollassa.

P1: Joo, täältä meillä menee kaikki tieto sinne, mut sieltä ei tuu mitään.

neuvolan työntekijät

P1: Meillä on huono yhteistyö lastensuojelun kanssa, meillä on huono yhteistyö sosiaalitoimiston kanssa ylipäätänsäkin.

P2: Mutta se nyt meni poikki niinku lakien varjolla, mutta jotenki aina on ehkä vähän liioteltua, mutta meiän initiativ (on), että me otetaan yhteyttä, mutta sit harvoin meihin otetaan yhteyttä.

P1: Esimerkiks nyt tämmösessä, että tulee päivähoitohakemus, niin se vaan tulla tupsahtaa meille ja me nähdään, että se on fyysisesti se sosiaalitoimisto, siis tuolla ihan (tien) toisella puolella. Niin tota, nähdään heti, että se on täytetty siellä. Sit meiän pitää ottaa yhteyttä, että et kuka tän on tehny, niinkun täyttänny ja minkälainen perhe ja näin. Meiän oma halu ois tietysti se, et sieltä otettas (yhteyttä), taikka tultas tänne, että heillä käy nyt tämmönen perhe ja he hakee (päivähoitopaikkaa) ja heil ois vähän taustatietoo siitä perheestä. (...) Niin, perheen kanssa tänne täyttämään esimerkiksi, koska se ois just sitä, että et perhe kohtais.

varhaiskasvatuksen työntekijät

Erytislastentarhanopettaja hoitaa verkostoitumisen

Päivähoidon työntekijät kuvaavat myös toimivaa yhteistyötä muiden palveluiden kanssa, jossa huolen herättyä lapsesta erityislastentarhanopettajan eli ”elton” kanssa etsitään moninaisista palveluista lapsen tarpeisiin sopivat tukitoimet. Toimintatapa on samanlainen kuin kaikkien lasten kanssa toimittaessa. Seuraava esimerkki kuvaa hyvin kunnan palveluiden viidakkoa, joita esimerkiksi yksittäisen lastentarhanopettajan ei tarvitse tuntea koko järjestelmää, vaan resurssina toimiva ”elto” kokoaa ja koordinoi tarvittavia erityispalveluita.

P: Mut sitte ku se huoli herää ni meil on kuitenkin tosi paljon eltoja käytettävissä: Eli meillä voi aina nappasta sen erityisopettajan siihen matkaan, jonka kans lähetään sit

miettimään, et ketä ne meiän muut yhteistyötahot on. Ja sit meillä on pikkulapsipsykologipalvelut ja nämä puheterapiapalvelut.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Toimimaton yhteistyö ja työntekijöiden eristyneisyys

Kaikkiaan eri paikkakuntien ja yksikköjen välillä oli suuria eroja siinä, millaisia rakenteita työntekijöillä oli käytössään viranomaisyhteistyötä varten. Joissain paikoin työntekijät kokivat olevansa hyvin yksin ongelmienkin kanssa, kun taas toisissa verkostot ja rakenteet tukivat työtä vahvasti. Ongelmia oli erityisesti yhdessä koulussa, jossa valmistavan luokan opettajat kokivat jääneensä haastavien tilanteiden kanssa yksin.

Seuraavan esimerkin koulussa vastataan monenlaisten maahanmuuttajalasten opetuksesta. Valmistavalle luokalle tulee niin turvapaikanhakijoiden kuin maataloustyössä olevien perheiden lapsia, joilla kuvailtiin olevan monenlaisia haasteita. Vastaanottokeskuksissa asuvien lasten elämää varjostivat turvapaikkapäätöksen odotus ja lapset oireilivat epävarmassa tilanteessa. Työperäisten maahanmuuttajaperheiden lasten saapuminen kouluun taas ei ollut minkään tahon koordinoimaa ja opettajat työskentelivät jatkuvassa epävarmuudessa sen suhteen, milloin uusia oppilaita saapuisi paikalle. Näihin haastaviin tilanteisiin ei ainakaan haastatteluhetkellä oltu koulussa saatu luotua tukirakenteita.

P1: Mehän on jätetty niinku yksin. (Olen) rehtorille puhunu. Rehtori sano, että mee terveydenhoitajalle. Ja ku mä oon mennu terveydenhoitajalle puhumaan, ni ei siel oo aikaa, siel on jatkuva kiire terveydenhoitajallaki. Et mä oon ihan oikeesti kokenu, et mä oon tosi yksin täs jutus.

P2: Yläkoulussa, siellä on tosi paljon asioita oppilashuollossa käsittelyssä. Siellähän on niin paljon ollu ongelmia tänä vuonna, et must tuntuu, et nää maahanmuuttajien ongelmat jää jonneki maton alle että (...)

P1: Siis jotenki tuntuu, että ei toimi niinku lainkaan. Et sitä joutuu ite tekemään ratkaisuja asioissa ja oman maalaisjärjen kautta päättelemään, että miten kannattaa edetä (...) Oon kokenu, että on joutunu oleen yksin näitten asioiden kans. Tietysti meil on ollu hyvä tuki rehtorilta.

koulun työntekijät

5.6 Ongelmapuhe ja luova työote

Erotimme ammattilaisten haastatteluista kaksi lähestymistapaa, joilla omasta työstä kerrottiin ja maahanmuuttajataustaisista asiakkaista puhuttiin. Haastateltavat käyttivät joko ongelmakeskeisiä puhetapoja tai he kertoivat maahanmuuttajaperheiden kanssa työskentelyn olevan oleellinen osa heidän työtään.

Jälkimmäisellä tavalla työnsä hahmottavat ammattilaiset kertoivat ”luovasta työotteesta”, jossa perheiden mahdollinen erilaisuus ja vanhempien sekä lasten tarve

lisätukeen oli osa työnkuva. Vanhempia ei myöskään tuolloin oletettu automaattisesti erilaisiksi muuttajataustan vuoksi, vaan perheet pyrittiin näkemään yksilöllisten tilanteiden kautta.

Ongelmakeskeisessä puheessa maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa työskentelyn nähtiin haittaavan työtä tai jopa olevan haitallista suomea puhuville lapsille. Tällaista kerrontatapaa käyttävät työntekijät tekivät myös jyrkkää erotte-
lua ”kantaväestön” ja tietynlaiseksi määritellyn ”maahanmuuttajan” välillä. Puheta-
vat saattoivat vaihdella myös yhden haastattelun sisällä ja niistä myös neuvoteltiin
ryhmän kesken.

Ongelmakeskeisyys

Kiinnitimme huomiota siihen, että erityisesti ne työntekijät, joiden työolosuhteet eivät olleet kunnossa, käyttivät korostuneesti ongelma-keskeisiä tapoja kuvailles-
saan lapsia ja perheitä. Varhaiskasvatuksen työntekijät kertoivat muun muassa huo-
nommasta palkkauksesta kuin mitä kielikylpyryhmien opettajilla on. Koulun työntekijät kertoivat päätöksistä työsopimuksista, joiden jatkosta ei ollut takuuta. Neu-
volassa ongelmapuhe yhdistyi kiireeseen ja liian suureen asiakasmäärään. Seuraava
esimerkki on varhaiskasvatuksesta.

P: Ja, ja jotenki niinku tuolla korkeella nämä päättäjät, jotka päättää näistä kiintiöistä ja kuka pääsee ja kuinka pääsee ja kuinka paljon pääsee. Ne luvathan on tietenki, tai ne pitää pitää tietynlaisena. Ja niitä otetaan ja no pistetään nyt ne ensimmäiselle kielikurssille... No joo, siellä ne on taas jossain unholassa. Kun niitä maahanmuuttajaperheitä otetaan tänne, nii se vastuu pitää viedä loppuun asti (niin), että se kielitaito on, että sä pääset tähän yhteiskuntaan kiinni. Me ei voida vaan ottaa niitä maahanmuuttajia, että 'joo otetaanpas nyt, että Eurooppa on tyytyväinen, että Suomenkin luvut ovat tällaisia'. Se vastuu! Päättäjät ei tajua sitä, että sitten täällä ruohonjuuritasolla, mehän tehdään sitten se. Ja me väännetään ja me käännetään, ja se ei näy tosiaan siinä arvostuksessa, ei näy siinä palkassa. Ja lisää vaan tulee sieltä. Sipilä vois tulla ja Stubbi vois tulla nyt tänne.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Esimerkissä varhaiskasvatuksen työntekijä erittelee mielipiteitään maahanmuutosta yleisemmin. Huoleen tulijoista yhdistyy tuskastuminen omaan työhön (”väännetään ja käännetään”). Taustalla vaikuttaa myös koettu arvostuksen puute muun muassa palkkauksen suhteen. Monikulttuurinen työ näyttäytyi vaikeana ja raskaana.

Neuvolatyössä ongelmapuhe liittyi ajankäyttöön. Jokaisessa selvityksen neuvolassa mainittiin, että perheet, joiden äidinkieli ei ole suomi, tarvitsevat pidempiä vastaanottoaikoja. Tarpeita oli huomioitu vaihtelevasti. Työntekijät, joilla ei ollut mahdollisuutta pidempiin aikoihin, kertoivat myös perheistä korostuneen ongelma-keskeisesti.

P: Suomessa (on) vähä laskettu, et kuinka monta lasta per neuvola, mut ei olla otettu ollenkaan huomioon minkälaiset taustat niillä perheillä on. Eikä se oo pelkästään kiinni siitä, tartteeko tää perhe tulkkia vai ei, vaan enemmänkin ne, jotka ei enää tarvitse tulkkia, mutta puhuu kuitenkin murtaen suomee. Ja sitte siinä aletaan lastenneuvola-käynnillä myöskin isälle ja äidillekki hommaamaan lääkärinaikoja, kun on ainut kontakti nykyään terveyspuoleen, niin siinä menee tosi paljon (aikaa). Ja sitte monesti kuitenkin maahanmuuttajaperheissä siel on monta muutaki ongelmaa, ja pitää laittaa lähetettä eteenpäin. Kyllä niihin oikeesti menee tuplasti, jos ei joskus triplasti, aikaa.

neuvolan työntekijä

Neuvolat. joissa pidempiin aikoihin oli mahdollisuuksia, esittivät asian toisella tavoin.

P: Nii että monesti pidemmät vastaanottoajathan meillä on. Tulkin kanssa esimerkiksi lääkäriin on se tupla-aika, ja meillekki vähän pidemmät ajat sitte kellä tulkki on mukana.

neuvolan työntekijä

Kokonaisuudessaan aineiston kautta kävi selväksi, että ongelmalähtöinen lähestymistapa ja luova työote olivat erilaisia. Ongelmakeskeisessä lähestymistavassa korostettiin "kulttuurieroja" ja työ maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa nähtiin lähes ylitsepääsemättömän vaikeana.

P1: Mutta kyllähän monasti kolleegoiden kaa ollaan mietitty tätä, että se ku se meidän kulttuuriero on niin valtava, että vaikka me kuinka paasataan näistä asioista, niin he tulevat niin erilaisista olosuhteita, että vaikka ne kuinka haluais ymmärtää meitä, niin ne ei-ei-ei ei vaan, ei mee perille.

P2: Lyyään päätä seinään...

varhaiskasvatuksen työntekijät

Esimerkissä konkretisoituu se, mitä tarkoitamme ongelmakeskeisyydellä. Sen sijaan, että ongelmien nähtäisiin sijoittuvan työn puitteisiin, niitä ryhdytään tulkitsemaan asiakkaiden kautta. Perheet näyttäytyvät tuolloin mahdottomina ja heidän auttamisensa tulkitaan "pään seinään" lyömiseksi. Ongelmakeskeinen tulkinta ei jätä sijaa muutoksen mahdollisuuksille. Perheiden myös saatettiin tulkita tulevan "puskista". Näin tehtiin erontekoa sivistyneen suomalaisen ja muualta tulleen sivistymättömän välillä.

P: (Tiedätkö) mikä on semmone, ootteko te huomannu, mikä on jännä, et joskus sit mä ihmettelen, että ku ne tulee sieltä jostaki puskiasta tänne .. ni sit ne luulee että täällä on niinku .. "lääkäri, tohtori, tohtori", että suoraan (pääsee) joka asiaan...

neuvolan työntekijä

Luova työote

Ongelmakeskeiset tulkinnat eivät kuitenkaan hallinneet aineistoa. Luovaa työtettä korostettiin erityisesti suuremmissa kaupungeissa ja sitä käyttivät työntekijät, joilla oli pitkä kokemus maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa tehtävästä työstä. Tällöin eroavaisuuksia perheiden välillä ei korostettu. Seuraavissa lainauksissa tunnistettiin työn samoja työn haasteita kuin aiemmissakin lainauksissa, mutta perheitä ei tulkittu mahdottomina tai liian vaikeina.

P1: Nii se on sitä arkea, että jonkun kans just yks päivä puhuttiin, että ei, ei me niinku ajatella enää, että tää on mitään niinku erikseen 'monikulttuurista varhaiskasvatusta' vaan tää on, tää on tätä meidän (normaaliala toimintaa) ...

*P2: Ja sit huomaa sen, et ku tulee joku sellanen tilanne, et miten mä toimin tässä, ni sit huomaa, että on erittäin luova niissä ratkaisuisaan, että et ku ei välttämättä yhteistä kieltä ja sun pitää saada joku tieto, esimerkiks täs yks puhelinnumero, et millä mä saan selvitettyä, et mä tarvitsen sinun puhelinnumeroa. Nii mä mietin, et miten niin sitten, siin, keksin että soitanpa toisesta puhelimesta toiseen, ni saamme ne. Siis semmosia niinku huomaa. Siin tulee semmosta luovuutta, jota ei tiedä itsessä olevankaan, näissä tilanteissa. Et se tulee jostain sit et mun täytyy ratkasta, ja sit sen tekee sen ratkasun siinä arjessa. Ja sit aattelee, että 'ai tää toimii näinki!'.
koulun työntekijät*

*P: Must tuntuu, että maahanmuuttajien kans ku tekee töitä, niin työtteen täytyy olla aika luova. Sen takia, että aika harvat sellaset suomalaisväestölle tai länsimaiselle väestölle, siis englanniksi asioiville esimerkiksi, kehitetyt tällöiset kaikki kartoituskyselyt ja seurannat, niin ei ne oikein tahdo toimia, et ne on puhuen käytävä läpi.
neuvolan työntekijä*

Luovaan työotteeseen kuului ajatus siitä, että maahanmuuttajataustaisten perheiden eroavaisuuksia muihin perheisiin nähden ei korostettu. Lapset ja perheet pyrittiin kohtaamaan yksilöinä ilman ennakko-oletuksia. Koulussa, jonka käytäntöjä esimerkiksi kuvaillaan, oli suhteessa eniten monikulttuurisia lapsia kaikista tutkituista yksiköistä. Huomasimmekin haastatteluista, että ongelmapuheen määrä ei ollut millään tavalla yhteydessä monitaustaisten lasten määrään – pikemminkin päinvastoin.

P1: No ainaki jos aatellaan jotain koulunkäynnin arkea, ni mun mielestä lapset ei, (eikä) varmaan aikuisetkaan, täällä enää mitenkään aattele, että kuka on monikulttuurisesta taustasta ja kuka on kantasuomalaisesta. Kaikki sujahdetaan erilaisiin ryhmiin välillä, joskus uskonnontunneilla tai äidinkielen tunneilla tai muuta. Ja se on niin tavallaan sitä arkipäivää, että ei se varmaan meidän oppilaille mitenkään näy. Tietysti se on iso rikkaus et on monia erilaisia kavereita ympärillä.

P2: Ja tietysti päiväkodeissa jo sama tilanne

P3: Et se on, lapset on kasvanut siihen.

P2: Nii he on kasvanut jo pienestä siihen

P1: Sit voi olla, et jos muuttaa jostain pidempää tänne, nii sit se voi olla aluks hämmästyks, mutta tavallaan tän alueen lapsille se on niin arkea.

koulun työntekijät

5.7 Yhteenveto ammattilaisten tulkinnoista

Perheammattilaiset tuovat esiin erityisesti äitien yksinäisyyteen, perheiden arjen toimintojen opetteluun, traumaattisiin taustoihin ja muuntuvaan perhedynamiikkaan huolenaiheita. Nämä ovat kaikki laajoja ilmiöitä, joiden tunnistaminen on oleellista maahanmuuttajien parissa tehtävässä työssä ja laajemminkin monikulttuurisissa kohtaamisissa.

Ammattilaiset toivat esille monia keinoja vastata perheiden tarpeisiin. Perheammattilaiset tuottivat itse materiaaleja havaitsemiinsa tarpeisiin, hoitivat tarvittaessa perheiden arjen asioita työnkuvansa ulkopuolella, joustivat aikatauluissa ja olivat kehittäneet malleja, joissa sama työntekijä saattoi olla perheen tukena pysyvästi aina Suomeen saapumisesta saakka. Työntekijät kävivät myös yksilöllisiä keskusteluja vanhempien kanssa, jos yleisten tiedotteiden ymmärtämistä ei voitu varmistaa. Vanhempia myös koulutettiin lapsia koskevan Wilma-järjestelmän käyttöön. Erilaiset vanhempien osallistamisen mahdollisuudet koettiin tärkeiksi. Ammattilaiset kokivat, että *luottamuksen muodostaminen vanhempiin vaatii pitkää suhdetta*.

Neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun työntekijät näyttäytyivät osaavina ammattilaisina, jotka jatkuvasti kehittivät työtään vastatakseen paremmin perheiden tarpeisiin. Selvitystä toteutettaessa kävi varsin selväksi, että perheammattilaiset tekevät jokaisessa yksikössä paljon työtä oman totunnaisen työnkuvansa ulkopuolella. Tämä lienee yksi monikulttuurisen työn ominaisista piirteistä. Olisi kuitenkin *tärkeää, että tämä työntekijöiden työpanos tunnustetaan ja tunnustetaan, ja että työtä myös tuetaan riittävällä tavalla*. Juuri arjen perhepalvelujen kautta päästään tämän selvityksen mukaan sellaisiin luottamuksellisiin suhteisiin perheiden kautta, jotka parhaimmillaan tukevat kotoutumista ja auttavat niin lapsia kuin vanhempiakin sopeutumaan uuteen maahan.

Selvityksen perusteella on ilmeistä, että työntekijät tuottavat materiaaleja ja käyttävät hyväksi havaitsemiaan työtapoja hyvin luovasti. *Erilaisten ratkaisujen kokoominen yhteen ja saattaminen laajasti kaikkien perheammattilaisten tietoon, ei kuitenkaan tällä hetkellä ole organisoitua*. Näin ollen paikalliset käytännöt pysyvät paikallisina eikä hyviä käytäntöjä juurikaan jaeta. Joidenkin yksittäisten alueellisten projektien tietoa on jaettu, mutta se ei selvityksen perusteella ole kulkeutunut muille ammattilaisille.

Selvityksen mukaan varhaiskasvatuksessa ja kouluissa on yksiköistä ja paikkakunnista riippuen hyvin erilaisia valmiuksia tukea lasten monikielisuuden kehittymistä. Työntekijät näkevät ongelmallisena lasten ja vanhempien kotouttamisen eri kielillä. Tosin työntekijät keksivät erilaisia tapoja kommunikoida, tulkata ja kääntää asioita

kahdelle kielelle. *Ongelmaksi kahdelle eri kielelle kotoutettaessa muodostuu se, etteivät vanhemmat voi olla tukena lapsilleen esimerkiksi läksyissä ja oppia yhdessä kieltä.*

Yksi haastattelussa käsitelty asia oli kielen oppiminen, sen mahdollisuudet ja haasteet. Sellaisissa varhaiskasvatus- ja opetusympäristöissä, joissa maahanmuuttajataustaiset lapset ovat jo toisessa tai kolmannessa polvessa arkipäivää, monikielisyiden tukemiseen on kehittynyt rutiineja, jotka tukevat lasten kehittymistä, oppimista ja positiivisen identiteetin ylläpitämistä. Äidinkielen kehittymisen merkityksestä puhutaan ja siitä informoidaan myös vanhempia, joilla saattaa olla kiire kotoutua siten, että uusi kieli opitaan vanhan kustannuksella. Kielen kehityksen tukeminen on tärkeä monikulttuurisuustaito. *Vanhempia tulisi kannustaa pitämään yllä äidinkieltään siten, että lapsi oppii kyseisestä kielestä käsitteellisen tason.* Pienemmillä paikkakunnilla tai yksiköissä, joissa maahanmuuttajataustaisia lapsia on ollut vähemmän aikaa, oman äidinkielen käyttämistä ja sen kehittymisen tukemista arkiympäristössä ei aina nähdä tärkeänä.

Kunnissa ja hankkeissa on kehitetty oppaita ja malleja eri kieli- ja kulttuuritaustaisten lasten kielen kehityksen vahvistamiseksi (esim. Ota koppi! -ohjelma). Kansainvälisessä tutkimuksessaakin huomioidaan maailmanlaajuinen kielellisen monimuotoisuuden lisääntyminen (Vertovec 2007; Blommaert & Rampton 2011). Tämä monimuotoisuus aiheuttaa väijäämättä kuitenkin sen, että ihmisillä on tietystä kieliympäristössä käytettävissään erilaisia resursseja kielitaidon kautta. Esimerkiksi Suomessa suomenkielisillä perheillä on laajemmin mahdollisuuksia hyödyntää yhteiskunnan palveluja. Peruspalveluissa tulisikin huolehtia siitä, että kielitaidon aiheuttama epäsymmetrisuus palvelujen saamisessa tai hakemisessa olisi mahdollisimman pieni.

Monikielisyys voidaan myös tulkita resurssiksi itsessään. Heini Lehtosen (2013) mukaan nuorten monikielisyys voi tarkoittaa sitä, että nuoret kuulevat ja käyttävät jatkuvasti arjessaan rinnakkain kolmea tai neljää kieltä ja ovat elämänsä aikana tulleet toimeen jopa kahdeksalla eri kielellä. Eri kielillä saattaa olla omat käyttötilanteensa ja omat käyttötarkoituksensa ja niitä käytetään näiden tilanteiden vaatimilla tavoilla. Lehtonen kuvailee, kuinka nuoret käyttävät eri kieliä perheessään, yhteiskunnassa, koulussa ja ystävyys-suhteissaan. Lisäksi kieliä voi olla vaikea laskea, koska erilaiset vuorovaikutustilanteet ovat kielellisesti niin moninaisia ja joustavia, että on vaikea sanoa, mihin kaikkiin kieliin yhdessä tilanteessa käytetyt resurssit kuuluvat. Kaikkiaan monikielisyys ei kuitenkaan lähtökohtaisesti ole lasten elämässä negatiivinen tai oppimista haittaava asia. *Peruspalveluiden haasteena onkin kehittää toimintatapoja, joilla monikielisyiden resurssit saadaan käyttöön lasten opeuksessa ja perheiden tukemisessa.*

Ammattilaiset käyttävät monipuolisia ja joustavia ratkaisuja tulkkien hankkimiseen ja viestintään vanhempien kanssa. Joustoa löytyy sekä perheammattilaisilta, tulkeilta että vanhemmilta ja tilanteista on lopulta selvitty hyvin. Tulkkaukseen liittyvät oikeudet ja velvollisuudet, kuten yhdenvertaisuuslaki (1325/2014) ja kieli-laki (423/2003) tunnetaan hyvin kunnallisissa palveluissa. Tulkkia tilataan tarpeen

mukaan, mutta aina esimerkiksi kiireellisissä asioissa tai harvinaisissa kielissä tulkkia ei ole riittävän nopeasti saatavilla. *Ongelmien varhaiseen tunnistamiseen kiinnitetään paljon huomiota ja tällöin nopea tulkkaus olisi tärkeä työväline.* Nopeasti järjestetyn tulkkauksen rakenteita ei ole tai niitä ei tunneta kaikissa kaupungeissa. Kaksikielisisissä kunnissa on pulmia tulkkien kielitaidossa ja joskus työntekijät toimivat toisille työntekijöille välittävänä tulkkeina ruotsista suomeksi tai toisin päin. Joskus tulkkeja tilataan myös Ruotsista, mutta palvelujärjestelmien erilaisuus ja hallinnolliset erot esimerkiksi palkan maksussa ovat hankalia.

Erityisesti pienillä paikkakunnilla tulkkaus järjestettiin yleensä hankalasti saatavilla olevien tulkkien aikataulun ympärille. Tulkkausta järjestettiin muun muassa siten, että työntekijät kokosivat saman kieliryhmän vanhempien tai lasten vastaanotot tai keskustelun heidän kanssaan samalle päivälle. Työntekijät kokivat hyvänä käytäntönä sen, että saman kielen tulkki oli pienellä paikkakunnalla pidemmän ajanjakson, jolloin palveluissa voitiin organisoida saman kielisen informaation välittämistä ja palveluiden tulkkauksesta tehokkaasti. Selvityksen perusteella tulkkauksen sujuvaan järjestymiseen tulisi kuitenkin panostaa enemmän. Nyt tilanne oli se, että tulkkien vähäisen saatavuuden takia perheasiantuntijat joustivat ja järjestelivät työtään jatkuvasti. *Hätätilanteisiin ei aina saatu tulkkeja paikalle lainkaan.* Jäi kuitenkin epäselväksi, olivatko kaikki paikkakunnat käyttäneet joustavampaan puhe-
lontukkaukseen liittyviä apukeinoja.

Tulkkaus ja kääntäminen tukevat yhtä monikulttuurisen työn keskeistä toimintatapaa, joka on tiedon ja informaation välittämisen kautta tehtävä työ (Turtiainen 2012). Varsinkin ensimmäisen maahanmuuttajasukupolven kokemukset palvelujärjestelmistä eri maissa saattavat olla hyvin erilaisia verrattuna suomalaisiin peruspalveluihin ja palvelukulttuuriin. Palvelukulttuurilla tarkoitetaan muun muassa viranomaisten vaihtolovelvollisuutta, eettisiä periaatteita ja asiakeskeisyyttä. Koska palvelukulttuurit voivat olla hyvin erilaisia eri maissa, informaatio toiminnan perusteista ja periaatteista on olennaista kulttuurien välisessä työssä. Asiantuntijatuokkien Vuori (2013) tuo esille, että tulkki-asiiantuntemukseen kuuluu vahvasti moniosainen vuorovaikutustyö. Tulkkeja koskevassa keskustelussa noita taitoja usein vähätellään tulkkauksen ongelmia korostettaessa. Myös tämän selvityksen perusteella kävi ilmeiseksi, että *hyvä tulkki auttoi perheasiantuntijoiden työtä suuresti.*

Onnistunut tulkkaus nähdään yhtenä välttämättömänä elementtinä asiakassuhteen luomisessa. Näin ollen tarpeenmukaisesti järjestetyt tulkkipalvelut ovat ehdoton edellytys asiakkaiden ja palveluiden kohtaamiselle. Asioimistulkkauksena tilanne on myös muuta kuin sanallista viestintää. Siinä kohtaavat ammattitaidon ja työkulttuurin lisäksi ihmisten muutkin ominaisuudet, kuten sukupuoli ja yhteisö. Parhaimmillaan tulkin läsnäolo ei häiritse lainkaan asiakastilanteesta tai jopa helpottaa luottamuksen syntymistä kommunikaatiotilanteesta. Keskinäiset luottamusyksymykset ovat keskeinen osa tulkkaustapahtumaa. Kaikkien osapuolien yhteinen käsitys tulkkaustilanteesta ja asiallinen informaatio siitä, mistä tulkkauksessa on kyse, hälvettävät pelkoja ja epäluuloja. *On kuitenkin myös syytä ottaa vakavissaan sellaiset*

tilanteet, joissa vanhemmat selvästi tuntevat tulkin. Tuolloin ei ole syytä vedota vanhempien ”epäluottamukseen” tai ”kulttuurisiin syihin”, vaan on kunnioitettava vanhempien yksityisyyden suojaa. Tulkkien lisääntyvä ammatillistuminen ja koulutuspolkujen selkeyttäminen palvelevat varmasti myös luottamusta tähän kasvavaan ammatikuntaan tulevaisuudessa.

Kaikkiaan kunnat ovat kehittäneet toimivia malleja eri palveluiden kesken keskinäisen informaation jakamiseksi, palveluiden toteuttamiseksi sekä työn kehittämiseksi. Yhteistyön tiivistäminen on koettu hyväksi esimerkiksi ongelmien tunnistamisessa. Kuntien maahanmuuttajapalveluiden ja ulkomaalaistoimistojen kanssa yhteistyö sujuu parhaiten, mutta nämä palvelut koskevat vain vasta maahan saapuneita pakolaisia ja turvapaikanhakijoita. Kieli- ja kulttuurikysymyksiin perehtyneet ammattilaiset ovat tärkeitä yhteistyön koordinoinnissa ja asiakkaiden asioiden eteenpäin viemisessä.

Neuvolan ja päivähoidon välistä yhteistyötä kuvataan usein sujuvaksi. Yhteistyörakenteissa koetaan kuitenkin olevan myös paljon haasteita. Yhteistyö lastensuojelun kanssa näyttäytyy yksisuuntaisena. Kuntien palveluissa työskentelevät perheammattilaiset kyllä ottavat yhteyttä lastensuojeluun, mutta lastensuojelu ei ole yhteydessä palveluihin. Tämä johtuu osittain lainsäädännöllisistä esteistä, mutta kyse voi olla myös eri palvelujärjestelmien toimintakulttuureista. Myös lastensuojelulla olisi mahdollisuuksia laajempaa yhteistyöhön vanhempien luvalla. Haastattelujen perusteella näitä yhteistyömahdollisuuksia ei kuitenkaan ole tutkimuspaikkakunnilla käytetty. Verkostojen puuttuminen aiheuttaa työntekijöille myös yksinäisyyttä ja työntekijät kokevat joutuvansa hoitamaan asioita, jotka ovat heidän oman asiantuntemuksensa ulkopuolella. Palveluiden pirstaleisuus näkyy ammattilaisten arjessa siten, että he eivät aina tiedä kenelle mitkäkin asiat kuuluvat ja mihin voisi ottaa yhteyttä.

Kiinnitimme huomiota siihen, että *erityisesti ne työntekijät, joiden työolosuhteet eivät olleet kunnossa, käyttivät korostuneesti ongelmakeskeisiä tapoja kuvaillessaan lapsia ja perheitä.* Ongelmakeskeisessä puheessa perheiden ja lasten erilaisuudesta tehtiin ongelma. Osa tästä puheesta oli jopa leimaavaa ja syrjivää.

Ongelmakeskeisen puheen vastakohta oli luova työote, joka vastasi pitkälti myös sitä työtapaa, joka tutkimuksissakin on havaittu toimivaksi monikulttuurisessa työssä. *Erojen korostamisen on esitetty toimivan usein perheiden kanssa tehtävän työn tavoitteita vastaan.* (Anis 2012; Keskinen 2011; Turtiainen 2004); Tuori 2009.) Jokainen perhe on erilainen eikä erilaisuutta määritä pelkästään se, että perhe on muuttanut Suomeen. Luovan työotteen ajatuksen ei kuitenkaan pidä muuntua vaatimukseksi, jolla perustellaan työntekijöiden ylimääräistä työtä tai huonoja työoloja. Pikemminkin on niin, että rakenteellinen tuki työyhteisöstä (palkkaus, ryhmäkoot, työnohjaus) ja toimivasta viranomaisverkostosta ovat ensiarvoisen tärkeitä juuri vaativaa monikulttuurista työtä tekeville perheammattilaisille. *Ei siis riitä, että ammattilaiset ”oppivat” kohtaamaan erilaiset perheet yksilöllisesti, vaan on sen lisäksi myös huolehdittava siitä, että työolot ovat kunnossa.*

6 Vanhempien ja ammattilaisten ehdotukset palvelujärjestelmän kehittämiseksi

6.1 Vanhempien kehittämissuhteet

Vanhempien kehittämissuhteet neuvolapalveluista

Tulkkipalvelut

Vanhempien kokemukset neuvolasta liittyivät yleensä tulkkaukseen. Tulkkauksen puutteen seurauksena asiat jäivät epäselviksi. Näissä tilanteissa puoliso oli ”tulkkinä” tai oma kielitaito ei riittänyt ymmärtämään riittävästi esille tulleita asioita. Useat vanhemmat kertoivat heidän miehensä toimineen tulkkinä neuvolassa. Osalle järjestely oli ollut toimiva, toisille taas ei.

V: No sillon kun menee siis ensimmäinen lapsen (kanssa). Minä en osaa sanoa, ei puhua suomea. Tai puhuu vähän, mutta joskus ymmärtää, ei kaikkia, mutta kyllä kun miehen (kanssa), hän pärjää suomea (kielellä). On aina minun vieressä, tulee se tulkkinä semmonen. Hän sanoo minulle mitä tehdään ja siis kaikki. Mutta kuitenkin, jos esimerkiksi minun ystäväni oli siellä myöhemmin. Hän on täällä (synnyttänyt) lapsen. Kun hänen miehensä on töissä, hän ite ei pärjää suomea. (...) Kaikki (jää) vähän siis epäselväksi. Mitä minun lapset, mikä siellä tapahtuu, vähän semmonen (epävarma). Huolehtii koko ajan (ja) haluaa tietää.

vanhemman yksilohaastattelu

Aito kohtaaminen

Neuvolan perheammattilaisten toimenpidekeskeisyys oli hämmäntävä kokemus joillekin vanhemmille. Mikäli työntekijän ja asiakkaan välillä ei syntynyt aitoa kohtaamista, neuvolakäynti saatettiin kokea hyödyttömäksi. Äitien odotukset neuvolaan kohtaamisesta ovat suuret ja silloin, kun kontaktia ei syntynyt, pettymys oli myös suuri.

V: Tästä neuvolasta mä vielä kerron, että nää just neuvolakäynnit, ne ovat niin muodollisia. Mä muistan, että esikaisen kans mä olin niin innostuksissa kun menin sinne ensimmäiset kerrat, että mä jopa valmistauduin kotona. Kirjoitin ylös. Se kyllä riippuu paljon henkilöstä, mutta kun meillä ainakin [paikka] tän kylän terveydenhoitaja, se aina niinkun vaihtelee. Että aina on sijaisia. Sitten (heillä) ei mitään oikeasti kiinnostusta lasta kohti, että sillä vaan tietyt kysymykset: ne palikat ja lehmä, joka hyppii aidan yli... Ja sitten se tuntuu niin tylsältä ja jotenkin mä olin niin pettynyt. Joka ikinen kerta nyt eri lääkäri.

vanhempien ryhmähaastattelu

Ristiriitaiset ohjeistukset

Neuvolassa saadut ohjeet ja neuvot saattavat olla myös ristiriitaisia. Terveystieteiden tutkija on seuraavassa esimerkissä ohjeistanut äitiä siitä, että Suomessa imetetään vuoden ajan. Tämä ei kuitenkaan pidä paikkaansa monen Suomessakaan syntyneen äidin kohdalla. Osa ei pysty imettämään lainkaan ja osa imettää huomattavasti suosituksia pidempään. Sen sijaan, että erilaisia suosituksia esitetään pakottavina sääntöinä, olisi monikulttuurisessa työssä tärkeää tuoda esiin myös niiden joustavuus. Jokainen perhe on yksilöllinen tarpeissaan.

V1: Ainakin meille tuli semmonen keskustelu tästä imetyksestä, että 'kauanko te imetätte lasta teidän kotimaassa ja miks se on näin'. Kun meidän kotimaassa pitäis imettää lasta kaks vuotta..., elikkä niillä on tämmönen tapa. Mutta ne halusi vain kysyä, että mikä vois olla syy, että imetätte niin pitkään, kun Suomessa on vuoden, ei sen enempää.

H: Miten sinä oot ratkassu, no imetät vielä?

V1: Mmä haluaisin kaksi, mä haluaisin kaksi vuotta.

H: Joo, no nuo on kanssa näitä eroja, et miten kauan Suomessa ja se on hyvin yksilöllistä.

V1: Joo, mutta mä ei jaksa lopettaa. Neuvola sanoi minulle, jos itkeä sitten sen jälkeen lopettaa, mutta minä ei jaksa. Oma tyttö itkeä paljon ja ei nukkuu. Sitten minä imettää vaan ja isä sanoo, (että) älä lopeta imettää.

vanhempien ryhmähaastattelu

Vanhempien kehittämissuhteet varhaiskasvatuksesta

Verkostoitumista muiden vanhempien kanssa ja ennakkoluuloton kohtaaminen

Yleisesti ottaen vanhemmat kokevat päivähoidon erittäin positiivisena ja tärkeänä palveluna. Päivähoidon työntekijöistä tuli vanhemmille tärkeitä kontakteja suomalaisen yhteiskuntaan. Yksi vanhempien esiintuoma toive oli tutustua myös lapsen päivähoitoryhmän muihin vanhempiin. Muiden vanhempien tapaamisen lisäksi vanhemmat toivovat päiväkodin henkilökunnalta rohkeampaa tutustumista vanhempiin ja heidän perhekulttuuriinsa. Kysymisellä vältettäisiin ennakkoluulojen syntyminen.

Vanhemmat toivovat päiväkodilta ja muilta palveluilta ennen kaikkea avoimuutta ja yksilöllistä kohtaamista, joka on tullut tässä selvityksessä esille jo useita kertoja. Stereotyyppiat tai oletukset ryhmäjäsenyyksistä tai kuvitelluista ”kulttuureista” eivät vanhempien mukaan toimi vuorovaikutuksessa. Kaikesta voi vanhempien mukaan kysyä, jos jokin asia epäilyttää työntekijöitä.

V: Se vasu-keskustelu on yksi, mutta voi olla semmonen tilaisuus, (joka) mahdollistaa, (että) molemmat vanhemmat tullaan sinne vaikka verkostoitumaan (muiden kanssa). (...) Minä haluan tutustua, mun poika puhuu koko ajan muista lapsista, jotka on sama päiväkodissa. Siellä voi olla semmonen avoin keskustelu tai semmonen mahdollisuus

tavata (...) Että molemmat vanhemmat voi ihan kohdata näitä muita vanhemmat ja semmosta. Vuorovaikutus mahdollisuus, että siellä on mahdollista tavata ja vaikka illalla, koulu ja työn jälkeen mennään sinne ja järjestää jotakin kivoja.

vanhempien ryhmähaastattelu

V: Liikkuu kaikenlaista mun päässä välillä. Mieltii liikaa välillä tommosta juttua. Esimerkiks oikeesti se, peruspalvelu, esmerkiks jos ajatellaan neuvola ja esimerkiksi mun lapsen käyttäytymistä. Ja voi olla, että siellä päiväkodissa liikkuu semmosta tietoo tai (ne) ihmettelee lapsi käyttäytymistä tai oppimisen vaikeuksia. Tai siellä miten se lähtee liikkeelle näitä tietty asia (...) Vanhemmat ei itse uskalla kysyä ja sieltä päivähoitosta, ihmiset lämpenee tosi hitaasti. Asia menee, pitää olla rohkeus, ajatellaan tuo kulttuurintuntemus. (Toivoisin, että) ihmiset tulisivat rohkeesti puhumaan minun kanssa että, 'hei, voiko olla se se juttu, että onko se oikea tai väärin, voiko olla (näin)'.

vanhemman yksilöhaastattelu

Toiveena kodin ja päivähoiton yhteistyö

Kodin, päivähoiton ja muiden viranomaisten yhteistyötä toivottiin vanhempien haastatteluissa myös enemmän. Vanhemmat toivoivat myös viranomaisista kumppaneita lasten asioissa. Kyse on pitkälti samankaltaisista toiveista kuin aiemmissakin esimerkeissä olemme eritelleet. Vanhemmat eivät toivo yksipuolista leimaamista, vaan haluavat neuvotella lasten asioista yhteistyössä perheammattilaisten kanssa.

Vanhemmat kokivat, että joskus viranomamaiset kuuntelivat myös lasten keksittyjä tarinoita ja leimasivat vanhemmat niiden perusteella helposti väkivaltaisiksi puhumatta ja kysymättä ensin asiasta vanhemmilta itseltään. Kommunikaatio vanhempien kanssa on ensiarvoisen tärkeää kaikessa varhaiskasvatuksessa. Se voi kuitenkin olla vielä oleellisempaa sellaisten vanhempien kanssa, jotka ovat vasta muuttaneet Suomeen. Varhaiskasvatus on usein vanhempien ensimmäisiä kontakteja suomalaiseen yhteiskuntaan ja toimiva vuorovaikutus päiväkodin kanssa voi kantaa pitkälle. Vanhemmat olivat kuitenkin valitettavan usein kokeneet, että juuri varhaiskasvatuksen työntekijät olivat epäilleet heidän vanhemmuuttaan ja tehneet tulkintoja siitä keskustelematta ensin vanhempien kanssa.

V: Mutta olisi hyvä, että enemmän vanhemmat, neuvola, koulu, ne kasvattaa yhdessä tätä lapsi. On hyvä, että heillä on semmonen yhteistyö, semmonen kuunteleminen toista. Ja myös usko toiseen, sillee luottaa, että tämä tukee mun lapselle niin hyvin. Ja päivähoito uskoo, että perhe kasvattaa omalla tavalla omaa lapsee silleen hyvä. Sitten se olisi hyvä myös, että kulttuurisia asioita ne ottaa huomioon siihen, että esimerkiksi helposti leimaa perheitä, että ne lyö lapsia.

vanhempien ryhmähaastattelu

V: (Lapsi) on tosi huono syömään, sitte hänen syönti voi kestää kaksi tuntia. Pikku, pikku, pikku määrä ruokaa. Jäi ihan semmone olo, että mitä ne ajattelevat, miksi ne ei

puhu mitään. Jotenki jäi, että syyllistettiin nyt jostakin, että ku mä oon maahanmuuttaja, että nyt mikä tuo tyttö on...

H: Joo, joo, siinä voi olla monenlaisia kysymyksiä. Mä aattelen, et tosi tosi tärkeä pointti, et tavallaan syntyy se kokemus, että ei luoteta.

V: Oikeesti, tuli semmonen, että vaikka meillä oli vasu-keskustelu mä sanoin, että ker-
torkaa jos jotakin epäselvää lapsesta ja minä kerron jos on jotakin kotona. Minä tulen
kertomaan, että (mainitsee lapsen nimen) on tätä ja tätä. Ei keskustella vapaasti, ei
mitään. Sitten ku tapahtuu tämmösen pieni, heti näkee, että ne ei puhu mitään, ne kat-
too ihan ku oisit tappaja siinä. Että nyt mitä on oikein meneillään? Ei ne puhu mitään,
sitten kääntyy takaisin. Ihan tulee orpo olo.

vanhempien ryhmähaastattelu

Oiva paikka oppia - kokopäiväisesti

Vaikka vanhemmat ilmaisivatkin monia huolia päiväkotiin liittyen, päiväkotia pidettiin kuitenkin erinomaisena paikkana kielen oppimiselle. Vanhempien yhteinen toive oli, että lapset saisivat olla kokopäivähoidossa. Puolipäiväisen hoidon ei nähty yhtä lailla tukevat kielen oppimisessa. Hoitopäivän pituus on oleellinen yksityiskohta Suomeen muuttaneiden lasten päivähoitossa. Lasten kielitaidon parantuminen tukee kotoutumista, joten kokopäivähoidon voi katsoa olevan erityisen tärkeää näille lapsille.

V: Meillä oli sellaisia ongelmia päiväkodissa kun se tyttö. Hänellä ei sama kasvatus kun on suomalaisilla, oma kieli kotona. Hän ei pysty hyvin puhumaan, ei osaa numeroita hyvin. He laittavat puheterapeutille, saa apua. Lapset pitäisi, esimerkiksi ulkomaalainen, enemmän pitkä päivä (päiväkodissa). Esimerkiksi jos äiti on kotona, lapset pitäisi olla enemmän hoidossa. Esimerkiksi kun mä olen kotona, ne sanoo, että lapsi tulee klo 8 ja haetaan klo 12. Lapset ei opi mitään, varsinkin jos lasten kanssa puhuu, leikkii, oppii enemmän kun jos kotona katsoo lastenohjelmia. Minun mielestä ulkomaalaisille pitäis olla pitkä päivä, (riippumatta siitä että) äiti on töissä tai kotona, se on sama.

vanhempien ryhmähaastattelu

H: Te puhuitte, että on se kielikysymys ja on lasten kanssa, toisten lasten kanssa. Onko se suomalaisten lasten kanssa oleminen tärkeää?

Kaikki: Joo, oppivat kieli.

V1: Mun lapsi kävi päiväkodissa vain kolme kuukautta, se puhuu kotona (kielellä) ja (kielellä) ja nyt se puhuu suomeksi. Ihan oikeasti, se puhuu hyvin suomea. Se oli kolme kuukautta siellä.

V2: He oppivat nopeasti. Minun tyttö menee vain puoli päivää, ei puhu niin hyvin, mutta nyt se on kolme tai neljä kuukautta koko päivän, se menee eteenpäin.

V3: Se auttaa ulkomaalaisia lapsia.

V2: Se auttaa hirveän hyvin. Parempi, (että) se leikkii iltapäivällä. Pitää jatkaa koko päivän.

vanhempien ryhmähaastattelu

Vanhempien kehittämisehdotukset kouluun liittyen

Kodin ja koulun välinen kommunikaatio

Vanhempien kokemuksen mukaan kodin ja koulun välisen yhteistyön keskeinen asia on kommunikoinnin sujuminen siten, että kaikki osapuolet ymmärtävät ja kuuntelevat toisiaan. Ongelmat kouluissa olivat vanhempien mielestä hyvin samankaltaisia kuin varhaiskasvatuksessakin. Koulun henkilökunnan nähtiin joskus toimivan ennakko-oletusten pohjalta eikä ongelmista keskusteltu vanhempien kanssa. Vanhemmat kokivat, että koulusta esimerkiksi tehtiin lastensuojeluilmoituksia liian nopeasti. Seuraavassa esimerkissä äiti kertoo, kuinka hänen lapsensa oli aloittanut valmistavan luokan ja yhtäkkiä lapsesta jo tehtiin ilmoitus lastensuojeluun. Ylipäänsä vanhemmat kokivat pelkät Wilmaan ilmestyvät viestit persoonattomina.

V: Vuosi esimerkiksi valmistava, kun lapsi on valmistavassa (opetuksessa) esimerkiksi (paikkakunta) lähettää Wilmassa heti (ilmoituksen). (Sitten asiaa alkaa hoitamaan) kaupunki ja lastensuojelu ja sosiaali. Ei kannata mun mielestä ei, ei mahdollista, joku lapsi ja ei tietää miten tääl(lä toimitaan). Minä en pysty... (että) automaatti(sesti) tehdään, jos on minä pystyn tehdään sama kaksi minuuttia sisään (...) Mutta ei tarvii opettaja lähettää heti kaupungille ilmoitusta.

vanhempien ryhmähaastattelu

Yksilöllisen erilaisuuden ymmärtämistä

Pelko siitä, että lapsi leimataan oletettuun ”kulttuuriin” perustuen, oli vanhemmilla suuri. Vanhemmat huomauttivat, että koulun arjessa pitäisi kiinnittää enemmän huomiota käyttäytymisen opettamiseen, eikä niinkään negatiiviseen palautteeseen. Haastateltu vanhempi koki, että koulussa lapsen vaikeudet tulkittiin liian helposti vain kielestä johtuviksi. Sen sijaan, että lasta kohdeltaisiin ja ohjaisiin yksilönä, hänet leimattiin ongelmaiseksi huonon kielitaidon vuoksi. Haastateltu äiti toivoisi lapsille opettajaa, joka ymmärtäisi enemmän lasten erilaisuutta. Tämä onkin vanhempien yleinen viesti kaikkien palvelujen osalta.

V: Koska heille sanotaan, että kun hän tulee erilaisesta kulttuurista... Toinen kulttuuri, joka hänen pitää oppia. Ja jonku pitää neuvoa häntä. (Tässä auttaisi) kansainvälinen opettaja, joka sillee tuntee kaikki kulttuurit, tai jotenkin kaikki erilaiset lapset. Hänellä ois semmoista osaamista. Lapset ei saa helposti sillee apua. Kaikki opettajat leimaa, että kun hän ei osaa kieltä. Joo tottahan se (on), hän käyttäytyy huonosti. Mutta kaikki lapset on niin hyviä kuin se aikuinen, joka on heitä ohjaa. Kieltä ei tarvii sille, jos joku muu tietää lapsi, miten ne sopeutuu toiseen, miten ne tulee toimeen toisen kanssa, millä tavalla käyttäytytään. Sillä jos joku muu auttaa tätä lasta, hänestä tulee hyvä lapsi ja tulee toimeen muiden kanssa.

vanhempien ryhmähaastattelu

V: Minusta oli osaamattomuutta oikeesti se, (että) leimaa lapsen helposti. Se ei pitäis olla. Pitäis olla, että tämä lapsi on uusi meille ja on yksi meistä, (yhteisön) jäsenenä. Että siellä kasvatetaan sillä tavalla, että hän myös myöhemmin, hänelle sillee kokee, että hän on tärkeä ja muut on tärkeä myös.

vanhempien ryhmähaastattelu

Avoimuus

Sen lisäksi, että Suomeen muuttaneet lapset koettiin ongelmana, joissain paikoin ongelmista ei haluttu puhua. Vanhemmat toivoivat, että heille annettava palaute olisi mahdollisimman suoraa. Rakentavaa kritiikkiäkin toivottiin.

V1: Se on tosi harvoin suomalaisista, minusta tuntuu, että joskus pitää olla avoimesti ja sanoa mitä ajatellaan. Mä oon, voi sanoa, vähän harmittaa, että ne hymyilevät eikä ne sano, mitä todella ajattelevat. Mä olen tottunut, että (maassa) jos lapsi teki jotain, siitä keskustellaan vain, avoimisesti. Täällä vain, että 'mmm, ei, kaikki hyvin, kaikki hyvin'. V2: Joo, just minäkin kaipaän näissä vanhempainvarteissa, kun käy koulussa, että odotan jotakin. Mä oon varmaan tyypillinen (mainitsee kansalaisuuden), että mä odotan jotain. No ei kritiikkiä, mutta jotain rakentavaa. Haluan tietää vähän tarkemmin, mikä, missä hän onnistuu, missä ei onnistu, mutta kun aina sanotaan, että 'hän on tosi hyvä ja kaikessa on hyvä'.

vanhempien ryhmähaastattelu

6.2 Ammattilaisten esiintuomat kehittämistarpeet

Perheammattilaisilla oli jonkin verran ideoita työnsä kehittämiseksi. Tällaisiin kehittämistarpeisiin apuna olisi yhteinen materiaalipankki⁴, jonka kautta hyviä käytäntöjä voitaisiin jakaa. Kehittämisideoiden sijasta monien perheammattilaisten huolena olivat kuntien niukkenevat resurssit ja huoli riittävästä asiakkaalle varattavasta ajasta maahanmuuttajaperheille. Tämä osio on jaettu palveluittain niin, että kehittämistarpeet eritellään palveluittain.

Neuvolatyön kehittämistarpeet

Ihmissuhde vai toimenpidekeskeistä toimintaa?

Neuvolan terveydenhoitajat erittelivät kehittämistarpeita, jotka koskivat työn organisointia, yhteistyötä ja myös pieniä sisäisiä kehittämisideoita. Isona kysymyksenä tuli esille toive työntekijöiden pysyvyydestä samoilla alueilla ja tarve eräänlaisesta perheen omasta terveydenhoitajasta, joka luo ja ylläpitää luottamusta ja rakentaa suhdetta perheiden ja työntekijän välille. Pitkäaikaisen työntekijän olemassaolo

4 Kotouttamisen osaamiskeskukseen www.kotouttaminen.fi -sivustolle on tulossa eri ammattiryhmille materiaalia hyivistä käytännöistä.

säästäisi myös aikaa ja mahdollistaa perheen verkostojen tuntemisen ja uusien verkostojen luomisen. Kaiken kaikkiaan neuvolan käytäntöjen koetaan muuttuneen suhteeseen perustuvasta työstä toimenpidekeskeiseksi. Tällöin ei ole aikaa kohtaamiselle ja luottamuksen rakentamiselle.

Pienen paikkakunnan neuvolassa oli ollut aiemmin mahdollisuuksia hyvin pitkäjänteiseen työhön, jota esimerkiksi puhunut ammattilainen oli kokenut tehneensä hyvin ja onnistuneesti. Sekä työntekijöiden että vanhempien haastatteluista kävi ilmi, että neuvolan työntekijät saattoivat olla vanhempien ainoita verkostoja maahantulon jälkeen. Työntekijöiden pysyvyys olisi näin ollen hyvän kotoutumisen edellytys.

P: Mutta just sekin, että sitä vähän ehkä täytyy auttaa alkuun. Mäkin olin kolmekymmentä vuotta samassa neuvolassa, he tunsivat minut, mä tunsin heidät. Mul oli ihan tasan tarkat systeemit heidän kanssa. Mä tiesin, keltä mä voin mitään kysyä ja miten mä niinku junailen ne asiat, että ne meni hyvin. Emmä koskaan ajatellu, että ne on maahanmuuttajia, jotenki koska ne oli ihan (samanlaisia), sillee vaa, että niihin tutustu (...) Mutta, sit tilanteet vaihtuu aina, se vie aikaa, koska nykyään ei arvosteta sitäkään, et on sama terveydenhoitaja, sitä ei turvata mitenkään. Se on johdolle tavallaan aivan samantekevää, kuka hoitaa, kuhan se työ, suorite tehään. Ni viiva on jossain tilastossa, ni se on sillo hyvä. Niin tietyllä lailla näitten kohalla se on niin haavottuvaa, et jos koko ajan vaihtuu ihminen. Ja ei tiää koskaan kuka siel neuvolassa on, ei he pysty rakentamaan sellasia verkostoja, niit verkostoja autetaan sillä että tutustutaan. Tutustuminen voi kestää vuosia. Ei se tuu tällee et kaks kertaa nähtiin ni kylläpä on hyvä luottamus. Että jotenki siihen pitää niinku satsata, että on semmosta pysyvyyttä, ja heidän elämässään on moni asia voinu vaihtua sen sata kertaa ku ovat lähteneet. Et onko voinu luottaa koskaan siellä lähtömaassa viranomaisiin, niin jos sitten täällä taas kanssa on sama, että et tiää koskaan kuka on vastassa, nii se ei kyl auta sitä.

neuvolan työntekijä

Monikieliset perhevalmennukset

Yksi palvelu, jossa maahanmuuttajataustaiset ja muun kieliset perheet asetettiin selkeästi eri asemaan suomen- ja ruotsinkielisten perheiden kanssa, oli perhevalmennus, jota ei tutkituilla paikkakunnilla järjestetty kielivähemmistöille.

Tässä selvityksessä kävi ilmi, että vanhemmat itse toivoivat enemmän vuorovaikutusta muiden vanhempien kanssa. Myös monien palveluiden työntekijät olivat kokeneet vanhempien yhteiset tilaisuudet onnistuneina. Perhevalmennuksen yksi etu on myös se, että vanhemmat voivat kohdata muita samassa tilanteessa olevia vanhempia. Alla olevassa esimerkissä haastattelijakin yllättyi siitä, että perhevalmennuksia ei järjestetä kielivähemmistöille lainkaan.

P1: Ei esimerkiks perhevalmennuksessa ei käy, ja tietysti se on se, että ku sinne me ei saada ottaa tulkkia.

H: Nyt mä kysyn ihan ton ulkopuolella, että minkä ihmeen takia?

P1: Lähinnä sen takia, että se niinku ei tota rikkos sitä keskittymistä niinku muiden, että jos siinä ois vaikka kaks tai kolme eri kielen tulkkia, nii siinä tavallaan menee se, et se on se peruste minusta, ainut.

H: Mulle yllätys.

P3: Eiks niitä englanninkielisiä ryhmiä oo?

P1: Englanninkielisiä valmennuksia on kyllä mut että...

P2: Et miten siitä sais sellasia järkevän kokosia ryhmiä.

neuvolan työntekijät

Lisää aikaa, parempi tulos

Neuvoloissa myös tunnistetaan se erityinen luottamus, joka vanhempien kanssa syntyy. Työntekijät toivovat laajempia mahdollisuuksia auttaa perheitä. Kaikkien perheammattilaisten puheessa esiintyi sama toivomus lisääjasta. Työntekijöillä oli haastattelujen perusteella laajasti halua ja valmiuksia kehittää työtään ja tukea perheitä paremmin, mutta tätä ei ajanpuutteen vuoksi saatu toteutettua.

P1: Ja sit jos oikeesti laskettais, niin ehkä olis joskus mahdollisuus mennä sinne niitten vanhempien kanssa sinne kauppaan käymään ja kattoo niitä ruokia ja muita. Mutta koska nyt ne resurssit on mitä on, nii meil on se tietty aika ja me ei kyllä sieltä meidän toimistolta voida lähteä.

P2: Sit mä vaa, kun meil meiän kaupungissa kaikkee kivaa niinku maahanmuuttajille on .. näitä ryhmiä, mutta jonku pitäs ne viedä ensimmäisen kerran, mennä kaverina.

neuvolan työntekijät

P: Tulotarkastuksesta voi lukee sen, et mistä on tultu, minkälaisista oloista ja mitä kokemuksia. Ne auttaa hirveen paljon, kohtaamaan sitä asiakastaki. Mut siihen pitäs saaha mamuasiakkaille mun mielestä ainaski ensikäynti ja neuvolaan. Että pitäs olla pitempi aika siihen, että pystyt siihen paneutuun, että mistä kulttuurista, minkälaisista olosuh-teista, ja minkälainen perhetausta on (...) Kyl se niin paljo enemmän aikaa vie.

neuvolan työntekijä

Palvelujen ulkopuolelle putoavat ryhmät

Yksi selvityksen tarkoituksista on ollut paikantaa niitä perheitä, jotka jäävät palvelujärjestelmän ulkopuolelle. Neuvolatyöntekijät olivat erityisesti huolissaan työperäisten maahanmuuttajien mukana muuttavista perheistä, joille ei järjestetä kotouttamista tai perehdytystä kunnan palveluihin. Eräässä neuvolassa oli törmätty siihen, että kotikäynnillä perheen kotoa löytyi useita Suomessa syntyneitä lapsia, jotka eivät olleet päässeet lainkaan neuvolajärjestelmän piiriin.

P1: Tällaset työperäset maahanmuuttajat

P2: On ollu semmosia, et on syntyny joku vauva ja sit on menny kotikäynnille ja siel on ollu vaikka kolme vanhempaa lasta mut ei oo tietty niistä ollenkaan.

neuvolan työntekijät

P: Mun mielestä nää, jotka on pitempään Suomessa asuneet, niinku pakolaistaustaset, ni he osaavat kyllä pyytää apua. Mutta sitte justiin nämä, jotka tulee työn perässä, siten nii he ei välttämättä sitä apua osaa pyytää eikä tiedä sitä systeemiä. Se on mun oma henkilökohtanen kokemus, että .. aika hyvin kuitenkin mun mielestä ulkomaalais-toimistolla on siinä avussa se kotouttamisohjelma tänne Suomeen. (...) Mut sitte esimerkiks (maasta) mies tullu opiskeleen Suomeen ja vaimo tulee perästä ja on raskaana. (Hän) saa lapsen täällä ja sit se myöhemmin tulee se toinen lapsi sieltä kotimaasta kans Suomeen. Sitten ei oo (heillä) mitään muuta ku ehkä joku paikallinen kirkon apu siinä mukana, niinku tällasia on tullu useempiakin.

neuvolan työntekijä

Neuvolan työntekijät ehdottivat, että tämän epäkohdan poistamiseksi voitaisiin kehittää vahvempaa neuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä. Palvelukatveen poistamisen keinot olisivat työntekijöiden mielestä lopulta hyvin yksinkertaisia.

P: No, mä laitoin justiin koska mul oli tänään tää asia nii akuutisti, ni mä laitoin varhaiskasvatuksen johtajalle viestiä, että voisko hän laittaa tietoa näille kaikille päiväkodeille, et jos muuttaa Suomeen joku tällanen uus perhe, (joka) aloittaa päiväkodin, että muistuttais, että Suomessa on tällanen neuvolajärjestelmä ja vuosittaiset kontrollit.

neuvolan työntekijä

Palvelujärjestelmän ulkopuolille jäävien perheiden auttamiseksi eri palvelujen yhteistyö olisi korvaamattoman tärkeää. Pelkästään neuvolan ja varhaiskasvatuksen yhteistyöllä ei tietenkään kateta ensisynnyttäjien tukea, mutta sen kautta tietoa saisi jaettua ainakin vuosikontrolleista. Selvityksen perusteella maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa työskentelevät ammattilaiset ovat ensiarvoisen tärkeitä tukiverkostoja perheille ja heidän hyvä yhteistyönsä olisikin tärkeää.

Toinen palvelujen katveeseen jäävä ryhmä on ilman kuntapaikkaa olevat perheet. Terveystenhoitajat tunnistavat palveluntarpeen, mutta kunnalliset palvelut eivät lain mukaan ulotu ilman oleskelulupaa oleville vanhemmille. Tässä tilanteessa vastaanottokeskuksen ja kuntien välistä yhteistyötä olisi tarpeen kehittää.

P: No, aika paljon puhutaan niinku vanhempien voinnistakin. Kyllä se on stressaava tilanne, kun ei tiedä saako jäädä vai ei. Yks huoli on kyllä nää yksinhuoltajat, et aina, aina se on vaikeeta tietää, et jaksako he nyt sitten yksin vai. Se on yks asia mikä musta tuntuu, että vähän vaikea, kun eihän niillä oo oikeus perhetyöntekijöille, (...)

Toivottavasti menee ihan hyvin. Se ois kyllä kiva saada joku, että sais vähän enemmän apua siihenki.

neuvolan työntekijä

P: Ja sitten jos ne on turvapaikanhakijoita ja vastaanottokeskuksen asiakkaita, ni sitten kun neuvolasta esimerkiksi huomataan, että tää perhe ehkä tarttis kotipalvelua, nii sit ku se ei ookaan kaupungin maksettavana vaan se on vastaanottokeskuksen hallitsema asia, niin ei voi hommata kotipalvelua sellaselle perheelle, joka oikeesti tarvitsis sitä.

neuvolan työntekijä

Neuvolan työntekijät ovat havainneet, että turvapaikkahakemusta odottavat perheet ovat eriarvoisessa asemassa verrattuna perheisiin, joilla on oleskelulupa ja kuntapaikka. Koska kunta ei kustanna turvapaikanhakijoiden palveluita, ei esimerkiksi kotipalvelua voi järjestää. Tähän yksityiskohtaan tulisikin jatkossa kiinnittää huomiota, sillä laki antaa myös mahdollisuuksia perhetyön ja kotipalvelun tukeen lastensuojelullisina toimina. Käytäntöjä on syytä tarkentaa ja yhtenäistää.

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden esiintuomat kehittämistarpeet

Monikulttuurisen työn arvostus

Isommissa kunnissa näkyi vuosikymmenten aikana toteutettu laaja monikulttuurisen päivähoidon kehittämistyö erilaisina räätälöityinä ratkaisuin. Kuten jo viranomaisyhteistyön erittelyn yhteydessä totesimme, yhteistyö sujuikin parhaiten juuri varhaiskasvatuksen ja neuvoloiden välillä. Ongelmiakin kuitenkin esiintyi runsaasti. Työntekijät muun muassa kokivat, että maahanmuuttajataustaisten perheiden parissa työskentely ei ole hallinnon taholta yhtä arvostettua kuin ruotsinkielisten lasten ja perheiden parissa työskentely. Tämä näkyy konkreettisesti palkkauksessa. Tällaiset rakenteelliset työn arvostukseen liittyvät tekijät rasittivat työntekijöitä.

P1: Ja sitte mun täytyy sanoa tämmönen pieni piikki tässä hommas on myös se, et sitten ku tää on niitä kielikylpyryhmiä, suomalaisille lapsille opetetaan ruotsinkieltä, niin tällä henkilökunnalla on parempi palkka sen takia, kun ne opettaa ruotsia suomenkielisille. Mut sitte taas meillä se sama, et ei oo semmosta, vaikka me tehdään vielä tavaltaan se työ niitten vanhempienki kans (...) Se on ärsyttävää. Ei pelkästään sen rahan takia vaan sen arvostuksen.

P2: Arvostus, periaate.

P1: Et miten se voi olla halvempaa tää meidän, kun me opetetaan tätä suomee maahanmuuttajille, kuin se, et ruotsia opetetaan suomenkielisille lapsille. Tää on mun mielestä aivan...

varhaiskasvatuksen työntekijät

Miten tukea päivähoidon aloitusta?

Varhaiskasvatuksen työntekijöiden kokemusten perusteella varsinkin isommissa kaupungeissa ja päiväkodeissa olisi tarvetta uusien maahanmuuttajalasten päivähoitoon saattajalle ja perehdyttäjälle. Hänen tehtävänään olisi hoitaa kaikki paperiasiat ja toimia resurssina päivähoidossa. Tällainen henkilö toimisi myös maahanmuuttajien taustojen, erilaisten kulttuurien ja käytäntöjen perehdyttäjänä päivähoitoon päin. Joissakin kaupungeissa päiväkodeilla onkin jo maahanmuuttoyhteyshenkilöitä ja koordinaattoreita tätä tarkoitusta varten.

P: Mä äskön alkasin miettii sitä, sitä ku oli noista ideoista ni meilläki on aika iso päiväkoti täs, et on paljon ryhmiä, nii yks joku sosiaalialan ihminen, joka olis tämmönen kaikkien maahanmuuttajien delegoija. Että se olis vähän niinku siellä yhdessä ryhmiin vastaanottamassa ja se hoitais niitten kaa paperiasiat. Mulle tulee ainaki usein vanhemmat et 'hei mitä täs on... mitä mun pitää... mitä täs paperis lukee... mitä pitää tehdä... pitääkö mun tehdä tälle jotain...?'. Ei meille kuuluvia asioita, niitä selvitetään paljo. Nii et ois sellanen yks ihminen, joka hoitais tämmöset kaikki.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Varhaiskasvatuksen yksiköt kuitenkin vaihtelivat sen suhteen, nähtiinkö perheiden laajempi auttaminen osana työnkuvaa vai ei. Yhdessä isossa kaupungissa työntekijät hoitivat vanhempien asioita joustavasti ja näkivät sen yhtenä työnsä sisällöistä.

Merkittävänä kehittämisehdotuksena yhdessä päivähoiton yksikössä esitettiin valtakunnan tasolla toteutettava video konkreettisista päivähoiton käytännöistä. Tarvetta nähtiin olevan päiväkodin päivän erittelylle ja lapsen arjen kuvaamiselle. Tämä auttaisi työntekijöiden mukaan vanhempia suhtautumaan luottavaisemmin päivähoitoon.

P: Myö saatiin ihan kuningasajatus, että ois tällane, et se ei voi olla minkään yksittäisen päiväkodin eikä kaupungin vaan valtakunnallinen. Että kuvattas semmone video, missä lapsen päiväkotipäivä. Vois olla pienen lapsen, pienten ryhmästä, ja sitte vaikka eskari tai viskari-eskari -ikäsen lapsen. Semmone video missä eletäs sitä päiväkodin arkea. Siinä näytettäs kaikkia opetusta, näytettäs leikkiä, perushoitoa, päiväunista ruokailusta, siitä ku mennään ulos, ja mitä sää on, miks näin puetaan...Perheille näytettäs ja heillä ois sit oman kielen tulkki, joka sit ois siinä filmissä myöski hienosti, et mitä on tarkoitus tulkata ja kertoa, mikä on tässä kohdassa se oleellinen.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Tällainen video olisi erityisen hyödyllinen pienillä paikkakunnilla, joissa ei ole välttämättä yhtä laajoja resursseja vanhempien ohjeistamiseen kuin isommilla paikkakunnilla.

Varhaiskasvatuksen työntekijät ehdottavat myös, että muun kuin suomea tai ruotsia puhuvan lapsen aloitus päiväkodissa tulisi toteuttaa kahden lapsen paikkana.

Näin työntekijöillä olisi paremmat mahdollisuudet auttaa lasta sopeutumaan päiväkotiin ennen kuin yhteinen kieli on löytynyt. Riittävä aika yhtä lasta kohti toisi merkittävän lisän hyvään alkuun. Seuraavassa esimerkissä työntekijä näkee, että kesäajan pienempi ryhmäkoko on mahdollistanut hyvän aloituksen kielitaidottomalle lapselle. Varhaiskasvatuksen palvelut ovatkin kriittisen tärkeitä vasta maahan tulleiden lasten kotoutumisessa.

P1: Mun mielestä ryhmät saisi olla siinä mielessä pienempiä, et meillä ihan oikeesti ois noille lapsille aikaa. Ja semmonen lapsi, joka tulee tänne, jolla ei oo suomenkielen taitoa, niin minkä verran mulla ihan oikeesti on aikaa häntä opastaa ohjata. Ja et hän pääsis siinä niinkun mahdollisimman nopeesti siihen ryhmään mukaan ja kaikkeen semmoseen (...)

P2: Toi on kyllä just niin totta ku mitä voi olla. Meillä on tohon ryhmään tullu viime viikolla laps, jolla ei ollu, eihän hällä ollu kai mitään kieltä. Ja nyt kuitenkin, ku mä pyydän sitä, että ota tossut tai jotaki, ni ihan toimii silleen nätisti. Et ihan käsittämätöntä, miten nopeesti ne lapset, ku kaikki on ok ja jos on ollut aikaa antaa sille lapselle ni ne nopeesti kyllä sopeutuu ja oppii sitä kieltä. Ja välttämättä ei olis, jos ei ois ollu tämmönen kesälööbailu meillä tässä, ei ois ollu aikaa sillekään lapselle, jos siel ois ollu ne täydet ryhmät.

varhaiskasvatuksen työntekijät

Palvelujen katveeseen jäävät lapset ja perheet

EU:n sisältä tulevien perheiden tilanteisiin toivotaan selkeitä linjauksia ja selvittelijää. Työperäisiä muuttajia pitäisi myös ohjeistaa ja opastaa palveluiden käyttöön, eikä heillä ole välttämättä kontakteja kunnan maahanmuutosta vastaaviin työntekijöihin eikä tietoa oikeuksista tai velvollisuuksista. Kuten aiemmin erittelemisessämme neuvolapalveluissa, myös päivähoitossa on selkeitä aukkoja työperäisten maahanmuuttajaperheiden palveluissa. Päivähoidon henkilökunta tarvitsisi yhteistyökumppaneita näiden perheiden parissa työskentelyyn.

P: Sit ehkä ne perheitten tarpeet on vähän erilaisia ja niistä pitäis huomioida enemmän riippuen mitä kautta ne on tullu Suomeen. Nää EU:n sisäisesti maahanmuuttajat, jotka tulee, nehan ei tuu esimerkiks nyt sitten (mainitsee kunnan maahanmuuttajakoordinaattorin nimen) kautta (kun) ne tulee tänne. Ja heillä on jotenki hukassa enemmän ku ne, jotka tulee kiintiöpakolaisena, koska sillon on aina joku heidän kanssa tai heillä on tukea jostakin muualta. Mutta nämä on kyllä jotenki hukassa. Ja monesti ne tulee semmosta kautta, et ne ei oo välttämättä työvoimatoimiston kauttakaan ollu ihan... Ja sit meillä on siinä aika paljon poliisin kanssa sitten myös... Koska kunnalla ei oo velvollisuus antaa päivähoitopaikkaa, jos heillä ei oo kuntapaikkaa.

varhaiskasvatuksen työntekijä

Laki määrittää kunnan velvollisuudeksi järjestää kaikille lapsille oleskeluluvasta riippumatta esiopetuksen sekä peruskoulun. Laki myös ohjeistaa, että myös

varhaiskasvatus olisi järjestettävä kiireellisissä tapauksissa tai olosuhteiden niin vaatiessa (TEM infoliite, ks. ”Oppaat”). Näin ei kuitenkaan toimittu, vaan kunta- paikka vailla olevat lapset jätettiin päivähoidon ulkopuolelle.

Koulun kehittämistarpeet

Ongelmien oikea-aikainen tunnistaminen

Koulujen tilanteissa oli alueittain suuria eroja. Isommissa kaupungeissa koulujen työ oli pääosin hyvin järjestäytynyttä ja rakenteet tukivat työntekijöitä. Pienemmillä paikkakunnilla oli kuitenkin ongelmia. Erityisen vaikeana valmistavan luokan opettajat ja oppilashuolto kokivat turvapaikanhakijaperheiden lasten ja työperäisten maahanmuuttajaperheiden lasten tilanteen.

Valmistavan luokan opettajat ovat perheiden muuton alkuvaiheessa keskeisessä asemassa kodin ja koulun yhteistyön luomisessa ja oppilaiden mahdollisten ongelmien varhaisessa tunnistamisessa. Yhdessä koulussa oli kokeiltu ”nivelluokkaa”, jossa oli vain maahanmuuttajataustaisia oppilaita. Tällöin oppilailla ei ollut heti valmistavan luokan käymisen jälkeen paineita siirtyä täysin yleisopetukseen, vaan he saivat vahvempaa tukea yksilölliseen oppimiseensa vielä vuoden. Jälkeenpäin tämän mallin käyneiden oppilaiden oppimistulokset olivat hyviä.

H: Mitäs jos te voisitte tuota, jos te aattelette, että te saisitte nähä unta, ja että minkälaisia tukiverkostoja saisitte tai että olis niinku riittävästi resursseja, ni mitä se olis?

P1: Tuota, mä olin tuolla yläasteella sillon, ja sinne laitettiin seiskalle semmonen nivelluokka, jossa oli vain maahanmuuttajia. Sit edettiin sitä mukaa, aineenopettaja ja sitte sitä historiaa ja kemiaa ja fysiikkaa niinkun näiden ehdoilla, ja siitä porukasta on tullu jotain (...)

P2: Joo, siinä siis seiskalla oli vaan maahanmuuttajia. Oli niin paljon, ja ne kävi sen sillä lailla omaan tahtiinsa. Oli aikalaila valmiita siellä, et ne sai sen peruskäsitteistön.

H: Ja opettajat niinkun mukautti opetuksen sillein yksilöllisesti...?

P1: Peruskäsitteet varmaan kaikissa aineissa tuli selväksi.

koulun työntekijät

Oleellista nivelluokkamallissa on yksilöllinen tuki. Kuten muissakin palveluissa, myös kouluissa nähtiin oppilaiden tarvitsevan vahvempaa tukea Suomeen muuttamisen jälkeen.

Seuraavassa esimerkissä oppilashuollon työntekijän kaipaa uudenlaisia silmälasia maahanmuuttajataustaisten lasten ja nuorten kanssa työskentelyyn. Tämä toive paremmasta tarpeiden tunnistamisesta liittyy esimerkiksi siihen, että maahanmuuttajaoppilaiden ohjautuminen oppilashuoltoon ei ole aina oikea-aikaista, ongelmien tunnistaminen ei aina toimi tai tunnistamisessa syntyy ylitulkintoja. Yhteistyötä kaivataan toisten maahanmuuttajien parissa työskentelevien ammattilaisten sekä maahanmuuttajayhteisöiden kanssa. Yhteistyö loisi pohjaa tarpeiden

tunnistamiselle ja työn kehittämiseksi. Esimerkissä huolena on, että maahanmuuttajataustaiset lapset eivät saa samalla tavalla tukea oppilashuollosta kuin muut lapset. Oppilashuollon rakenne on suunniteltu siten, että apu ohjautuu helpommin suomenkielisten perheiden lapsille.

P: Mä aattelen et täytyy verkostoitua Maahanmuuttajapalveluitten ja näitten kolmannen sektorin toimijoitten kanssa, että syntys joku alusta, mille rakentaa. Ja jonkilaista tuttuutta puolin ja toisin ja tuntemusta asioihin, että vois saaha semmoset silmälasit, millä kattos sit siellä kouluarjessa. Ett jotenki mul on semmonen tuntuma, että he, maahanmuuttajataustaset lapset, ei oo samalla tavalla, eivät tavota tai perheet yhtä hyvin meidän palveluu, kuin muut.

koulun työntekijä

Työnohjauksen tarve

Yhdessä koulussa oli myös hyvin vaikeita tilanteita, joihin työntekijät eivät saaneet tukea. Erityisvaikeudet tuossa koulussa liittyivät turvapaikanhakijoihin, joiden oleskeluluvasta ei ollut vielä tietoa, sekä työperäisiin maahanmuuttajiin, jotka myös saattoivat muuttaa pois ilman ilmoitusta. Lapsia sekä ilmestyi että katosi koulusta säännöllisesti. Seuraavat lainaukset kertovat opettajien vaikeuksista. Lainausten kautta tulee näkyväksi, kuinka vaikeiden asioiden kanssa työntekijät voivat joutua kasvotusten. Esimerkeistä käy ilmi, että sekä työperäisten maahanmuuttajaperheiden lapset että turvapaikkapäätöstä odottavat perheet saattavat yhtäkkiä vain muuttaa maasta pois. Näissä tilanteissa olisi ensiarvoisen tärkeää tarjota opettajille työnohjausta ja tukea asioiden käsittelyyn. Turvapaikkapäätökset saattavat näyttäytyä opettajille hyvinkin epäoikeudenmukaisina, sillä opettajat näkevät päivittäin lapsen tarpeet turvalliseen elämään.

P1: Turvapaikanhakijoilla ja pakolaisilla, niillä on se oma ofisi (toimisto) ja oma niin sanottu pakolaisohjaaja. Yks tietty henkilö, johon voi sit ottaa yhteyttä, mutta sit nämä työperäset... Ne ei tavallaan kuulu kenellekään. Ne ei kuulu tälle sosiaalihuollon pakolaispuolelle ollenkaan (...)

P2: Niin nää (mainitsee kansallisuuden), et nehän tupsahtaa tänne ja lähimpään kouluun kävelee kysymään rehtorilta, että koska lapset pääsee kouluun ja sitä ennen he tuskin on ollu yhteydes kehenkään viranomaseen (...)

P1: Ja sitte tässä työssä kummittlee myös se, että sitte ku ne oppilaat yhtäkkiä joutuuki lähtee täältä poissa, nii se ei oo niinku välttämättä mitenkään helppo juttu luokallekaan tai opettajille tai henkilökunnalle täällä. Jonkinlaista tukea kaippaa myös semmoseen, että sillon ku tällanen tapahtuma tulee, ni olis kiva, että koululle tulis sitte joku, joka juttelis asiasta ja jolle sais purkaa sitä asiaa. Meilläki on ollu semmosia tapauksia, että on jääny aivan järkyttävä olo ja huoli.

koulun työntekijät

P: Isä sano mulle jo syksyllä, et he on kolme kielteistä saanu ja he on saanu nyt hetken lisääaikaa ja asianajaja selvittää...Ja se isä sano, että hän ei nuku ja hän ei saa tehdä töitä. Hän ei saa tehdä mitään, koska hänel ei oo oleskelulupaa. Et he on nyt vaimon ja sit oli pienempi kotona, et he on kolmestaan neljän seinän sisällä. Sit hän tuo tän neljäks tunniks tänne, tän yhden lapsen. Ja sano, et hän ei saa tehdä mitään, hän ei saa nukuttua eikä hän voi sanoo koskaan lapsille, et missä me ollaan ens kesänä. Ja sitte se perhe häipy. Ni on se tosi kurjaa. Ja sit et mä en voi muuta ku pahotella. Mä en voi tehdä millie asialle mitään. Kun aattelee, et se oli tosi tunnollinen perhe; se laps oli täällä, vaikka sato mimmosta lokaräpäskää ja pakkaset oli ja kaikki, ni se isä toi pyörän kanssa sen tänne. Jotenki sit tuntuu et miks? Et mikä siin sit on se kriteeri et?
koulun työntekijä

Opettajien määräaikaiset työsuhteet

Koulu, jossa oppilaiden vaihtuvuus oli suurta, oli myös sellainen, jossa valmistavan luokan opettajia ei oltu palkattu vakinaisiin työsuhteisiin. Opettajien tarve tarkistettiin vuosittain, vaikka muun muassa vastaanottokeskuksen läheisyys aiheutti jatkuvan tarpeen valmistavan luokan palveluihin.

P1: Meiän esimies aina vetoaa tähän, että ku ei tiedä kauanko he täällä ovat. (Se) esimerkiks vaikuttaa meiän työsopimuksiinki...

P1: Et meitä on kolme tässä nyt, jotka ei vielä tiedä, että jatketaanko syksyllä.

H: Ihan totta?

P2: Joo, se on ollu jo monta vuotta.

P1: Me tiedetään, et me jatketaan, mut ne ei muka tiedä.

P2: Jos ne kaikki (perheet) muuttaa pois kesällä ni...

P1: Eihän ne on muuttanu

P3: Eikä kukaan oo lähteny kesken vuoden.

P1: Joo, eli tää koulutoimi... ne niinku elää toivossa, että nää haihtuis savuna ilmaan.

koulun työntekijät

6.3 Yhteenveto vanhempien ja ammattilaisten kehittämisehdotuksista

Neuvola

Yleisesti ottaen vanhemmat kokevat neuvolapalvelut koetaan erittäin hyvinä. Neuvolasta saadaan paljon konkreettisia ohjeita ja neuvoja myös silloin kun ongelmia. Vanhemmilla on kuitenkin myös huonoja kokemuksia neuvolasta. Tämä liittyy yhteisen kielen ja kontaktin puuttumiseen. Vanhempien kokemuksissa tuli esille se, että vaikka näennäisesti keskustellaan yhteisellä kielellä, vanhemmalle voi silti jäädä epävarma olo siitä, mistä puhuttiin. Näiden kokemusten perusteella tulkin käyttö erittäin matalalla kynnyksellä on välttämätöntä. Puolison toimiminen tulkkina on myös kyseenalaista, koska tällöin vanhemmat, eikä työntekijäkään, voi varmistua siitä,

ymmärretäänkö asiat samalla tavalla. Jos vanhempien välillä on väkivaltaa tai epätasapainoisia valtasuhteita, voi puolison käyttäminen tulkkina aiheuttaa se, ettei heikommin suomea puhuva puoliso saa mahdollisuutta puhua.

Vanhemmat kiinnittivät huomiota myös työntekijän ja asiakkaan väliseen suhteeseen. Äidit kuvasivat pettymystä pitkäaikaisen asiakassuhteen puuttumisen takia. Työntekijöiden vaihtuvuus aiheutti sen, ettei yhtä luotettavaa ammattilaista ollut tavoitettavissa. Näissä tilanteissa vanhemmat eivät uskaltaneet tai voineet puhua ja mahdollinen avun tarve jää tunnistamatta ja apu saamatta. Luottamus syntyy kontaktin kautta. Luottamus voi olla edellytys sille, että perhe ylipäättensä puhuu asioistaan (Turtiainen 2012). *Neuvolan työntekijät kiinnittivät myös huomiota samaan asiaan kuin vanhemmat eli pitkäaikaisen suhteen puuttumiseen.* Terveystenhoitajat peräänkuuluttavat luottamuksen rakentamisen rakenteita, kuten aikaa ja jatkuvuutta.

Yhdenvertaisuuden periaatteet eivät terveydenhoitajien mukaan aina toteudu. Esimerkiksi perhevalmennusta on tarjolla vain suomeksi ja englanniksi, ja neuvolapalvelut eivät edes tavoita kaikkia työperäisiä maahanmuuttajia tai opiskelijoiden perheitä.

Varhaiskasvatus

Suoran kommunikoinnin tärkeys ja yhteistyö ovat keskeisiä vanhemmilta tulleita päivähoitoa koskevia kehittämissuhteita. Myös ongelmatilanteisiin tarvitaan tiivistä yhteistyötä, jotta voidaan välttyä yleistyksiltä tai ennako-oletuksilta. Vanhempien viesti heijastaa myös tyytyväisyyttä päivähoitoa kohtaan siten, että heiltä toivotaan tiiviimpää kasvatuskumppanuutta ja myös mahdollisuutta tavata toisia vanhempia. *Lasten kielenkehityksen kannalta oleellista on mahdollisuus kokopäivähoitoon.*

Ammattilaisten esiintuomat varhaiskasvatuksen kehittämistarpeet keskittyvät rakenteellisiin tekijöihin, kuten palkkaukseen ja ryhmäkokoihin. Lisää resursseja tarvitaan perheiden tukemisen koordinointiin erityisesti pienemmällä paikkakunnilla. Vanhempien informointiin kaivataan myös kipeästi välineitä, joiden avulla päivähoiton arkea ja käytäntöjä voitaisiin tehdä vanhemmille paremmin tutuksi. Kuntien käytännöissä on suuria eroja ja se, mikä esimerkiksi suurissa kunnissa toimii hyvin, kuten koordinointi ja kieli- sekä kulttuuritulkkien ja asiantuntijoiden koulutus, vaatii pienemmissä kunnissa erilaisia räätälöityjä ratkaisuja.

Koulu

Vanhempien negatiiviset kokemukset koulusta liittyivät karkeasti jaotellen sekä kulttuuristamiseen, jossa lapset tai vanhemmat kohdattiin ennako-oletusten pohjalta, että universalismiin, jossa vanhemmille ei uskallettu suoraan puhua ongelmista (ks. Anis 2008; Hiitola 2015; Keskinen 2011, 2014, 2014). Kaikkiaan vanhemmat toivoivat avointa keskusteluyhteyttä koulun henkilökunnan kanssa.

Wilma-järjestelmä näyttäytyi ongelmallisena silloin, kun sen kautta tullut viesti oli ainoa tapa kommunikoida vanhempien kanssa. Tällöin vanhemmat kokivat, että

yhteydenpito koulun taholta oli vain ongelmakeskeistä eikä vaikeuksista keskusteltu vanhempien kanssa. Myös nuoriso-ohjaaja Ismael Sheik Musse korostaa sitä, että vanhempiin pitäisi olla yhteydessä hyvin matalalla kynnyksellä siten, että viestien sisältö tulee ymmärrettyä. Tällöin isommilta ongelmilta voitaisi välttyä ja vanhemmat pääsisivät sisälle koulun arkeen. Sheik Mussen mukaan puhelinsoitot, yhteiset vanhempainillat ja opettajien sekä vanhempien keskinäiset tapaamiset ovat hyviä tapoja vahvistaa vanhempien ja koulun henkilökunnan välistä luottamista.

Kaikkiaan oppilashuolto toimi tärkeänä tukena maahanmuuttajataustaisten oppilaiden kouluarjessa. Päädyimme kuitenkin selvityksessämme haastattelemaan laajemminkin koulun henkilökuntaa, sillä monissa kouluissa maahanmuuttajatyön ammattilaisina ei nähtykään oppilashuoltoa, vaan maahanmuuttajatyössä toimivat pikemminkin valmistavien luokkien opettajat.

Valmistavan luokan opettajat ovat keskeisessä asemassa uusien maahanmuuttajaoppilaiden varhaisen tuen ja lastensuojelullisen huolen tunnistamisessa. Erityisesti pienemmissä kaupungeissa valmistavien luokkien opettajat kaipaavat laajempaa verkostoa muista ammattikunnista, kuten sosiaalitoimesta, oppilaiden käytännön asioiden hoitamisessa. *Epävarmuus oppilaiden tulemisista ja lähtemisistä lukuvuoden sisällä aiheuttaa opettajille huolta eikä työnohjauksesta ole aina huolehdittu tarvittavalla tavalla. Myös epävarmuus työn jatkumisesta vaikeuttaa pitkäjänteisen työntekemistä.* Näihin ongelmiin kaivataan pikaisesti pysyvämpiä rakenteellisia ratkaisuja.

Yhteisenä kehittämistarpeena kaikissa perhepalveluissa oli *arvostava kohtaminen*. Vanhemmilla oli kipeitä kokemuksia turhista yleistyksistä ja heidän oli vaikea luottaa perheammattilaisiin, jotka kohtasivat heitä ennakko-oletusten ohjaamina. Vaikka maahanmuuttajataustaisten vanhempien kokemukset palveluista ovat yleensä hyviä, on tämän selvityksen perusteella syytä kiinnittää entistä enemmän huomiota henkilökunnan asennekoulutukseen.

7 Johtopäätökset

Tässä selvityksessä on tarkasteltu varhaisen tuen palveluiden, eli neuvolan, varhaiskasvatuksen ja koulun, toimivuutta ja saavutettavuutta maahanmuuttajataustaisten perheiden elämässä. Tässä johtopäätösluvussa esitämme yhteenvedon sekä ammattilaisten että vanhempien näkemyksistä ja pohdimme, kuinka selvityksen tuloksia voisi hyödyntää käytännön työn kehittämisessä.

Vanhemmuus

Kaiken kaikkiaan vanhempien kokemukset vanhemmuudesta näyttäytyvät vahvemmin kontekstisidonnaisina kuin kulttuurisena erilaisuutena. Perheiden konkreettiset haasteet palautuivat hyvinkin arkipäiväisiin lapsiperheiden haasteisiin, kuten esimerkiksi lasten sosiaalisen median käyttöön tai sen rajoittamiseen.

Sekä vanhemmat että ammattilaiset korostavat, että perinteiset vanhemmuuden roolit näyttäytyvät vahvemmin maahanmuuton alkuvaiheessa. Vanhemmat kokevat, että roolit muotoutuvat Suomeen muuton myötä. Vanhempien käsitykset vanhemmuudesta myös muokkautuvat vuosien saatossa. Nuoret vanhemmat suhtautuivat vanhemmuuteensa eri tavoin kuin vanhemmat. Perinteisistä rooleista irtautuminen korostui vanhempien puheessa. Nämä tulokset ovat samansuuntaisia kuin Oksasen (2010) tutkimustulokset nuorten somalinaisten aktiivisesta oman paikan määrittelystä ja suuntautumisesta kodin ulkopuoliseen elämään.

Maahanmuuton kokemukset näyttäytyivät vanhempien kokemuksissa yhteisöllisistä kasvatuskäytännöistä käsin määrittävinä transnationaaleina eli ylirajaisina suhteina. Ongelmatilanteissa saatetaan kysyä mieluummin neuvoa lähtömaassa asuvilta sukulaisilta kuin paikallisilta perheammattilaisilta. Ammattilaisille olisi tärkeää ymmärtää, että perheiden läheissuhteet ulottuvat paikallisia lasten ja vanhempien suhteita laajemmalle.

Erityisesti äitien yksinäisyys osoittautui merkittäväksi ongelmaksi sekä vanhempien että ammattilaisten haastatteluissa. Yksinäisyyttä koettiin myös kasvattajana, mikä teki arjesta raskaan. Keskeinen ero lähtömaiden ja uuden maan arjen välillä olikin, että lasten kasvattaminen tapahtui yksin yhteisöllisyyden sijasta. Ammattilaiset kokivat, ettei heillä ollut riittävästi aikaa eikä välineitä vastata vanhempien yksinäisyyteen liittyviin haasteisiin. Joidenkin ammattilaisten mukaan työ oli muuttanut kiireisemmäksi ja vaikka ennen oli ollut mahdollista auttaa vanhempia laajemmin, työ oli muuttanut välineellisemmäksi. Kaikki perheammattilaiset totesivat, että äskettäin Suomeen muuttaneet lapset ja perheet tarvitsisivat enemmän heidän aikaansa.

Vanhemmat korostivat vanhemmuuttaan suhteessa omiin mahdollisuuksiinsa toimia suomalaisen yhteiskunnan jäsenenä. Koulutukseen ja työelämään pääseminen tulivat vahvasti esille oman elämän tyytyväisyyden mittareina. Näin ollen

vanhemmuutta arvioitiin kokonaisvaltaisesti yhteiskunnan jäsenyydestä ja omasta toimijuudesta käsin.

Vanhemmat kokivat, että myös heidän lapsensa toivovat heidän osallistuvan laajemmin yhteiskuntaan työn tai koulutuksen kautta. Lapset näkivät vanhempien yhteiskuntaan osallistumisen parantavan myös kodin ilmapiiriä vanhempien kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin myötä. Näiden tulosten perusteella vanhemmuus voidaan nähdä osana laajempaa elämänhallintaa ja akkulturaatioprosessia uusissa olosuhteissa. Voi myös ajatella, että syrjäytymisprosessit ovat samanlaisia perheen taustasta huolimatta, eivätkä esimerkiksi työttömyys, koulutuksen puute tai taloudellinen niukkuus voi olla heijastumatta lasten kasvatukseen.

Osa vanhemmista oli tullut kohdatuksi ennako-oletusten kautta. Tällöin ammatillaiset olivat automaattisesti tulkinneet perheen ongelmat oletetusta kulttuurista tai kielitaidon puutteesta johtuvana (ks. myös Anis 2008; Hiitola 2015; Keskinen 2014). Vanhemmat puhuivat voimakkaasti tällaista tulkintaa vastaan ja korostivat yksilöllisen ja ennakkoluulottoman kohtaamisen tärkeyttä. Jopa arjen rasismi tuntui vanhempien mielestä helpommalta kohdata kuin se, että heikossa tilanteessa apua haettaessa joutuu kohtaamaan ennakkoluuloja. Osa perheammattilaisista kuitenkin teki kulttuuriin tai ryhmäjäsennyksiin perustuvia leimaavia tulkintoja perheistä. Ammattilaisten koulutuksen tarve oli joissain paikoin ilmeinen juuri lasten ja perheiden kohtaamisiin liittyen.

Monikielisyys

Kuten jo selvityksen aluksi totesimme, ymmärrämme aiemman tutkimuksen pohjalta lasten monikielisyyden resurssina emmekä ongelmana (ks. Latomaa & Suni 2010; Lehtinen 2015; Rynkänen & Pöyhönen 2010). Aiemmin puhuttujen kielten ylläpitämisen, niiden kehittämisen ja uuden kielen oppimisen tärkeys tuli esille sekä ammattilaisten että vanhempien puheessa. Tosin osa ammattilaisista näki lasten äidinkielen puhumisen ongelmana. Myös aiempi tutkimus viittaa siihen, että kaikki ammattilaiset eivät tunnista lasten monikielisyyden merkitystä (Latomaa & Suni 2010). Myös Rynkänen ja Pöyhönen (2010) toteavat, että oman äidinkielen kehittyminen jää liiaksi nuorten ja perheiden aktiivisuuden varaan.

Uuden kielen kehityksen ongelmien tunnistamisessa ammattilaiset kokivat tärkeänä moniammatillisen yhteistyön kielen kehityksen seurannassa. Uuden kielen oppimisen tueksi varhaiskasvatuksessa ja koulussa on kehitetty arkirutiineihin ankkuroituja käytäntöjä, jolla suomi toisena kielenä -opetusta tuetaan.

Toisaalta ammattilaiset toivat esille riittämättömyyttä ja yksinäisyyttä lasten kielellisen kehityksen ongelmien selvittämisessä. Vanhemmat puolestaan kokivat ongelmana sen, että ammattilaiset tulkitsivat kaikkia lasten ongelmia kieliongelmina, vaikka kyse saattoi olla muissa syissä. Erityinen kielenopetukseen liittyvä haaste on kaksikielisissä kunnissa, joissa vanhemmille ja lapsille saatettiin selvityksen perusteella opettaa eri kieliä. Tällöin vanhemmat eivät voi tukea lainkaan lasten oppimista.

Monikielisyyden tukemisen lisäksi myös suomen tai ruotsin oppiminen on tärkeää. Sekä vanhemmat että ammattilaiset esittivät, että vasta Suomeen muuttaneille lapsille tulisi tarjota kokopäiväinen päivähoitopaikka. Puolipäiväisellä paikalla olevat lapset eivät oppineet kieltä samalla tavoin kuin kokopäivähoidossa olevat.

Tulkkaus

Ammattilaiset tuntevat hyvin tulkkaukseen liittyvät perusasiat kuten salassapidon, asiakkaan ja työntekijöiden oikeudet sekä tuttavien tai sukulaisten tulkkina käytön ongelmallisuuden. Ammattilaisten ja perheiden kokemusten mukaan tulkkaukseen liittyy kuitenkin käytännön haasteita. Tulkkeja ei aina ole saatavilla. Erityisesti perhesiteen perusteella puolisoina maahan muuttaneet vanhemmat kertoivat heidän puolisonsa toimineen tulkkina. Vaikka perheammattilaiset tiedostivat tämän käytännön ongelmallisuuden, he joutuivat silti välillä turvautumaan siihen hätätilanteissa. Lisäksi ruotsia ja harvinaisia kieliä taitavia tulkkeja ei ole riittävästi.

Vanhempien kieltäytyminen tulkkauksesta osoittautui myös ongelmalliseksi joissain tilanteissa. Vanhemmat kokivat, että tulkit eivät aina lisänneet heidän toimituuttaan (ks. Määttä ym. 2014). Yhtäältä vanhemmat saattoivat kieltäytyä tulkkauksesta epävarmuuden ja epäluottamuksen vuoksi, mutta toisaalta he myös saattoivat tuntea tulkin ja kokea yksityisyytensä vaarantuvan tutun tulkin kanssa keskusteltaessa. Voisikin ajatella, että joissakin tilanteissa anonyymi puhelintulkkaus saattaisi toimia paremmin kuin omasta yhteisöstä tuleva tulkki.

Ammattilaiset ovat kehittäneet erilaisia käytäntöjä tulkkien käytön tehostamiseksi. Ammattilaiset näyttäytyivät joustavina tulkkien aikataulujen suhteen. Tulkkien saatavuutta parantamalla voitaisiin myös helpottaa perheammattilaisten kireistä arkea. Asioimistulkkien työhön liittyvässä tutkimuksessa on korostettu tulkkien roolia sujuvan vuorovaikutuksen mahdollistajina (Vuori 2013). Perheammattilaiset tunnistivatkin hyvän tulkin arvon vuorovaikutustilanteissa. Vanhemmat toivat tulkkaukseen liittyviä kysymyksiä esiin lähinnä niiltä osin kuin niistä oli koitunut ongelmia.

Tieto palveluista ja palveluiden toteutuminen

Tiedon merkitys osoittautui keskeiseksi tekijäksi palveluiden saavutettavuuden kannalta sekä ammattilaisten että vanhempien haastatteluissa. Erityisesti pienemmissä kaupungeissa oli liian vähän käännettyä materiaalia palveluista, vanhemmuudesta ja kasvatuksesta. Päivähoidon työntekijät toivoivat videota, jossa päiväkodin arkea esiteltäisiin. Ammattilaisten mukaan käännetyn materiaalin tuottaminen ja jakaminen voisi olla valtakunnallista.

Puolisoina tulleet maahanmuuttajat ovat selkeästi eniten vailla tietoa palveluista. Heille tarjottavissa palveluissa myös tulkkeja käytettiin vähemmän kuin humanitaarisen muuton kautta tulleilla vanhemmilla, jotka saavat tietoa kuntien vastaanottavista sekä vastaanottokeskuksista. Varsinkin maahantulon

alkuvaiheessa avioliiton kautta Suomeen tulleet maahanmuuttajat olivat riippuvaisia puolisoista ja tämän lähipiiristä. Kauemmin maassa olleet vanhemmat toivoivat myös tiedon saamista tavallisten viestintäkanavien, kuten internetin ja sanomalehtien kautta.

Neuvolan työntekijät ovat havainneet, että turvapaikkahakemusta odottavat perheet ovat eriarvoisessa asemassa kuin perheet, joilla on oleskelulupa ja kunta-paikka. Koska kunta ei kustanna turvapaikanhakijoiden palveluita, ei esimerkiksi kotipalvelua voi järjestää. Tähän yksityiskohtaan tulisikin jatkossa kiinnittää huomiota, sillä laki antaa myös mahdollisuuksia perhetyön ja kotipalvelun tukeen lastensuojelullisina toimina. Käytäntöjä on syytä tarkentaa ja yhtenäistää.

Yhteistyö - avain toimiviin käytäntöihin

Palveluiden sisäinen, palveluiden välinen sekä kolmannen sektorin ja vanhempien kanssa tehtävä yhteistyö osoittautui keskeiseksi palveluiden laatuun vaikuttavaksi tekijäksi. Yleisesti ottaen yhteistyötä toivottiin enemmän tiedon kulun, moniammatillisuuden, palveluiden koordinoinnin ja niiden kehittämisen suhteen. Erityisen haasteelliseksi perheammattilaiset kokivat lastensuojelun kanssa tehtävän yhteistyön.

Ammattilaisten kuvauksissa eriteltiin myös toimivia yhteistyön malleja, joissa kaikilla oli tieto toistensa tehtävistä, osaamisalueista ja siitä, milloin ja kehen otetaan yhteyttä sekä milloin moniammatillisen yhteistyön on määrä alkaa. Monikulttuurisen työn koordinoinnin ja kehittämisen puute puolestaan koettiin resursseja hukkaavana.

Ammattilaisten kokemusten mukaan yhteistyö ja joustavat työmenetelmät korostuvat palveluista toiseen siirryttäessä, päiväkodin aloittamisvaiheessa ja perusopetuksen nivelvaiheissa. Toimivan yhteistyön koettiin olevan myös edellytys ongelmien varhaiselle tunnistamiselle ja tuen mahdollistamiselle.

Vanhemmat toivoivat moninaista yhteistyötä perhepalvelujen ja kolmannen sektorin kanssa. Mahdollisuus toisten vanhempien kanssa verkostoitumiseen näyttäytyi myös vanhemmille tärkeänä. Maahanmuuttajien vertaisryhmiin kaivattiin lisäksi suomalaisia asiantuntijoita. Vanhempien kokemuksissa monikulttuurisuuskeskukset ja maahanmuuttajien kohtaamispaikat ovat tärkeitä verkostoitumisen ja kielen oppimisen paikkoja.

Ammattilaiset kokivat, että aikaisemmin oli enemmän resursseja kolmannen sektorin kanssa tehtävään yhteistyöhön kuin nykyisin. Tärkeää olisi saada myös ajantasaista informaatiota siitä, mihin kolmannen sektorin järjestämiin palveluihin vanhempia voisi ohjata. Tosin pienemmissä kaupungeissa ammattilaiset tekivät enemmän yhteistyötä kolmannen sektorin kanssa.

Ammattilaisten kokemusten mukaan niillä paikkakunnilla, joissa oli turvapaikanhakijoitten vastaanottokeskuksia, yhteistyötä koulun ja varhaiskasvatuksen kesken tulisi tiivistää. Yksittäisten asiakkaiden asioissa tehtävä yhteistyö toimi, mutta varsinaisia yhteistyömalleja ei ole luotu.

Pienet ja suuret kaupungit

Pienissä ja suurissa kaupungeissa vahvuudet ja haasteet näyttäytyvät erilaisina. Yhtäältä pienissä kaupungeissa näyttäisi olevan mahdollista luoda joustavia työmahdollisuuksia. Toisaalta niillä alueilla, joissa maahanmuuttajien määrä suhteessa koko alueen väestöön on suuri, joustavaa työtä on kehitetty tietoisesti esimerkiksi koulun ja kodin välisen yhteistyön sujumiseksi. Pienemmissä kaupungeissa näyttäisi olevan myös paremmat mahdollisuudet luoda pysyvämpiä asiakassuhteita, mikä oli tärkeää sekä ammattilaisten että vanhempien kokemuksissa esimerkiksi luottamuksellisen asiakassuhteen rakentamisessa. Tuttujen työntekijöiden puoleen oli helppo kääntyä myös hankalissa asioissa.

Pienten kaupunkien heikkoutena näyttäytyi koulutuksen ja verkostojen puute. Toiveena siellä oli esimerkiksi alueellisen verkoston rakentaminen samaa työtä tekevien ammattilaisten kanssa. Suuremmissa kaupungeissa monikulttuurista työtä on tehty jo vuosikymmeniä, joten erottelua valtaväestön ja maahanmuuttajataustan välillä ei enää nähty. Näissä palveluissa tarkastelun kohteena olivat lähinnä akkulturaatio- ja kotoutumisprosessit esimerkiksi monikielisuuden tulemiseen ja palveluiden tuntemiseen liittyvissä asioissa.

Vanhemmat toivovat neuvottelua

Vanhemmat kokivat, että lastensuojeluilmoituksia tehdään liian helposti ja keskustelematta ensin heidän kanssaan. Pelot lastensuojelua kohtaan estävät myös ongelmista puhumisen. Vanhemmat tuovat esille, että tukea on helpompi ottaa vastaan kodin ulkopuolella kuin kodissa. Kotiin ei lähtökohtaisesti haluta lastensuojelun kautta tulevia työntekijöitä.

Vanhemmat toivoivat ammattilaisilta sekä arvostavaa kohtaamista, leimaamisen välttämistä että mahdollisuutta neuvotella lastensa asioista. Viranomaiskontaktit koettiin etäisinä eikä mahdollisuuksia oman näkökulman esiintuomiseen tarjottu.

Kaiken kaikkiaan palveluiden saavutettavuuden esteet olivat joissain tapauksissa suuria. Toisin sanoen, palveluissa ei välttämättä tunnistettu maahanmuuttajaperheiden tarpeita, palveluiden vastaanottaminen ongelmatilanteissa koettiin häpeällisenä eikä palveluihin luotettu. (ks. myös Alitolppa-Niitamo ym. 2005; Turtiainen 2012).

Ammattilaisten työotteet

Havaitsimme perheammattilaisten puheessa ongelmapuhetta ja toisaalta luovaa otetta arjessa. Luovassa työotteessa ei korostettu maahanmuuttajataustaisten perheiden eroavaisuuksia muihin perheisiin nähden. Tällöin lapset ja perheet nähtiin yksilöinä ilman ennako-oletuksia eikä perheitä tulkittu mahdottomina tai liian vaikeina. Ongelmakeskeisessä tulkinnassa puolestaan ei nähty muutoksen mahdollisuutta ja työ näyttäytyi vaikeana. Keskeistä havainnoissamme oli, että ongelmakeskeistä puhetta käyttivät erityisesti työntekijät, joiden työolosuhteet eivät olleet

kunnossa. Tällöin kävi niin, että ongelmat tulkittiin perheistä johtuvina eikä niiden nähty sijoittuvan työn puitteisiin.

Johtopäätöksenä on, että luovaa työtettä ei tule käyttää sellaisena vaatimuksena, joka kuormittaa entistä enemmän työntekijöitä joustamaan mahdolltomuuksiin. On tärkeää, että kiinnitetään erityisesti huomiota työn rakenteisiin, kuten yhteistyön ja työn koordinointiin, työnohjauksen ja konsultaation mahdollisuuteen sekä osamisen kehittämiseen.

Siltoja keskinäisen yhteistyön rakentamiseksi

Vanhempien ja ammattilaisten yhteistyön vahvistamiseksi on kehitetty erilaisia malleja. Seuraavassa kuvamme muutamia ammattilaisten ja vanhempien esiintuomia hyviä käytäntöjä, jotka eivät ole kontekstisidonnaisia.

- Eräässä kunnassa on kehitetty malli, jossa päivähoidosta tarjotaan kaikille perheille mahdollisuutta kotikäyntiin ennen lapsen siirtymistä päiväkotiin. Kotikäynnillä hoidetaan myös paperiasiat ja käydään ensimmäiset keskustelut vanhempien kanssa. Työntekijä, joka on ollut kotikäynnillä, on ottamassa vastaan lasta hänen ensimmäisenä päivähoitopäivänään. Kyseisen käytännön todetaan toimivan erityisen hyvin maahanmuuttajaperheiden kanssa.
- Varhaiskasvatuksessa toivotaan myös maahanmuuton alkuvaiheessa mahdollisuutta siihen, että lapsi voisi olla kahden lapsen paikalla. Hyvä alku säästäisi aikaa myöhemmässä vaiheessa ja ehkäisisi ongelmia ennakolta. Myös uusien lasten varhaiskasvatuksen aloittamista voisi suositella esimerkiksi heinäkuussa, jolloin päivähoidon henkilökunnalla ainakin joissakin kunnissa saattaa olla enemmän aikaa yhtä lasta kohden.
- Moniammatillisuus ja sujuva prosessi korostuu varhaiskasvatuksesta perusopetukseen siirtymisen sekä valmistavalta luokalta perusopetukseen siirtymisen vaiheissa. Joissakin kouluissa on hankerahoituksen turvin palkattu henkilökuntaa, joka tukee oppilaiden välistä vuorovaikutusta ja tekee yksilötyötä syrjäytymisen ehkäisemiseksi etsimällä harrastuksia ja tukemalla mielekkään vapaa-ajan muotoutumista. Tässä mallissa verkostoidutaan vahvasti vapaa-ajan toimijoiden, kuten nuorisotyön kanssa. Kyseisellä hankerahaa on myös käytetty monikulttuurisen opetuksen tuntikehyksen laajentamiseen. Niin ikään hankerahoituksella ovat mahdollistuneet maahanmuuttajataustaisten vanhempien koulutukset sähköisen Wilma-järjestelmän käyttöön yhdessä koulussa.
- Helsingissä on kehitetty niin kutsuttu Hyve-malli ammattilaisten ja vanhempien yhteistyön kehittämiseksi. Malli toimii yhteistyövälineenä vanhempien neuvolan ja päivähoiton välillä. Malli on kehitetty palvelemaan 4-vuotiaiden

lasten hyvinvoinnin arviointia ja siinä huomioidaan myös eri kulttuuritaustoista tulevat lapset (ks. Tarkka ym. 2013). Mallissa päivähoidon vasu-keskustelun kooste lähetetään neuvolaan ennen nelivuotiaan lapsen neuvolakäyntiä. Neuvolassa tutustutaan päivähoidon materiaaliin ja niin ikään neuvolakäynnin kooste lähetetään takaisin päivähoitoon niiltä osin kuin vanhemmat sitä toivovat. Sen jälkeen myös lääkäri tutustuu koosteisiin ennen lapsen nelivuotislääkäriä. Tiedot lapsen mahdollisista jatkotutkimuksista välitetään jälleen päivähoitoon. Malli oli auttanut sekä sen läpikäyneiden lasten asioissa että myös neuvolan kanssa tehtävän yhteistyön parantamisessa ylipäänsä kaikkien lasten kohdalla.

- Hyvänä käytäntönä toimivat myös Jyväskylässä kongolaisten aloittamat kasvatuskeskusteluillat, joiden tavoitteena on pohtia vanhemmuutta yhdessä eri alojen ammattilaisten kesken. Illoissa on ratkottu konflikteja lastensuojelun kanssa, tiedotettu palveluista, mutta tärkeimpänä tavoitteena on yhteisen ymmärryksen hakeminen lasten kasvattamisesta ja tuen mahdollisuuksista. Tavoitteena on myös pohtia vanhemmuuden muuntumista uusissa olosuhteissa ja relevanttien vanhemmuuden roolien pohtimista nykytilanteessa.
- Erittäin keskeisenä työmuotona sekä perheammattilaiset että vanhemmat näkivät tiiviin ja toimivan yhteistyön maahanmuuttajayhteisöjen ja erilaisten kolmannen sektorin toimijoiden välillä. Kolmannella sektorilla ja myös palveluissa itsessään voidaan järjestää vanhemmuutta vahvistavia ryhmiä, joissa pohditaan vanhemmuuden haasteita uusissa olosuhteissa ja ylipäänsä vanhemmuuden muuntumista uusiin olosuhteisiin relevantiksi. Esimerkiksi Väestöliitto on kehittänyt vertaisryhmämateriaalia tätä tarkoitusta varten.

Luottamus – kohti yhteistä näkemystä

Vanhempien luottamuksen syntymiseen tarvitaan hyvä palveluiden tuntemus ja luottamus perheammattilaisiin. Näyttäisi myös siltä, että palveluissa tarvitaan monikulttuurista työtä kehittävä ilmapiiri. Joustava työote ei näyttäisi kuluttavan resursseja, vaan se toimii ennakoivana ja kohtaamista mahdollistavana työmuotona. On huomionarvoista, että ongelmakeskeinen työote ja kulttuuristavat puhuvat liittyvät erityisesti niihin yksiköihin, joissa perheammattilaisten työtä ei tuettu rakenteellisesti oikeudenmukaisen palkkauksen, työnohjauksen tai työn arvostamisen osalta.

Sekä vanhempien että ammattilaisten kokemuksissa keskeisinä kohtaamisen elementteinä näyttäytyvät ammattilaisten aito kiinnostus perheitä ja heidän hyvinvointia kohtaan sekä suoraan kysymisen ja kuuntelemisen taidot, jossa ennakko-oletuksia puretaan (ks. Tuori 2012; Sainola-Rodriguez 2009). Mikäli viranomainen jää kaukaiseksi tai kohtaaminen muodolliseksi, vanhemmat kokevat pettymyksiä ja lopettavat itsekin puhumisen.

Ammattilaisten kokemusten mukaan monikulttuuriset palvelut edellyttävät arki-rutiinien uudelleen ajattelua. Monikulttuurinen työ näyttäisi olevan yhteisen käsityksen rakentamista vanhemmuudesta, kasvatuksesta ja arjesta.

Selvityksessä haastateltiin sekä maahanmuuttajavanhempia että perheiden varhaisen tuen ammattilaisia. Jotta palvelut tukisivat lapsia ja perheitä parhaalla mahdollisella tavalla, pitää vanhempien ja ammattilaisten välille muodostua luottamuksellinen suhde. Luottamus muodostuu kohtaamisissa, jossa tietoa jaetaan ja yhteistä ymmärrystä kehitetään tasa-arvoisesti ja toinen toistaan arvostaen. Ammattilaisten asenteita ja osaamista kohtaamiseen voidaan kehittää, mutta myös heidän työnsä rakenteiden on oltava kunnossa. Seuraavassa kuviossa esitetään yhteenveto luottamuksen rakentumiseen liittyvistä tekijöistä.

Kuvio 1. Luottamuksen rakentuminen

8 Suositukset

Selvityksen aineistoa koottiin viidessä eri kunnassa. Kuntien toimintatavoissa ja -kulttuurissa oli eroja siinä, miten maahanmuuttajataustaisia perheitä kohdattiin eri varhaisen tuen palveluissa. Monet eroavaisuudet näyttivät johtuvan kuntien koosta ja maahanmuuttajataustaisten asiakkaisen suhteellisesta määrästä. Selvityksen perusteella palveluissa on vielä kehittämisen varaa. Suosittelemme seuraavia kehittämistoimenpiteitä, jotka havaintojemme mukaan paikantuvat pitkälti palveluiden rakenteisiin.

8.1 Rakenteelliset kysymykset:

- **Arkirutiinien uudelleenjärjestely**
 - Monikulttuurinen työ tulisi ymmärtää osana työtehtäviä, ei ylimääräisenä ”taakkana”. Tähän auttaisi se, että työtehtävät määriteltäisiin tosiasiallisen tehtävän työn mukaan
 - Tiedonkulun varmistaminen osaksi työtä: materiaalien tuottaminen, yksilötapaamiset vanhempien kanssa, vertaisryhmät, vanhempainillat
 - Suurissa päiväkodeissa tai alueilla, joissa on paljon monikulttuurisia perheitä, varhaiskasvatuksen ja koulun aloittaminen tulisi koordinoida keskitetysti (esim. joku tietty henkilö hoitaa paperiasiat ja ottaa perheet vastaan)
 - Nuoriso-ohjaajien jalkautuminen kouluihin tukemaan monikulttuurisista taustoista tulevia oppilaita
 - Tulkkauksen koordinoinnin tehostaminen, tulkkien parempi saatavuus
 - Vasta Suomeen muuttaneille lapsille mahdollisuus kokopäiväiseen päivähoidon.
- **Riittävät aikaresurssit**
 - Tulkkausajan huomioiminen työajassa
 - Informaation antamiseen ja varmistamiseen käytetty aika; yksilökeskustelut esimerkiksi silloin kun lomakkeet eivät tule ymmärretyiksi
 - Aikaa varhaiskasvatuksen hyvään alkuun, maahanmuuton aivan alkuvaiheessa lapsi kahden paikalla varhaiskasvatuksessa; myös esimerkiksi kotikäynti ennen varhaiskasvatuksen aloittamista ja päiväkodin aloittaminen heinäkuussa, jolloin vähän lapsia päiväkodissa
 - Neuvoloiden perhevalmennukset eri kielivähemmistöille
 - Mahdollisuuksia toimia myös konkreettisemmin vanhempien tukena tai valmiuksia hankkia lisäresursseja esimerkiksi kolmannen sektorin vapaaehtoisista

- Palveluiden katveissa olevien perheiden tunnistamiseen ja heidän tavoittamiseen suunnatun työn kehittäminen, esim. informaatio neuvolan palveluista varhaiskasvatuksen kautta
 - Wilmaan perehdyttäminen esimerkiksi kieliryhmittäin.
- **Osaamisen ajantasaisuus**
 - Täydennyskoulutus
 - Verkostoituminen samaa työtä tekevien ammattilaisen kanssa kunnan sisällä, alueellisesti tai valtakunnallisesti
 - Ajantasainen ammattikirjallisuus saatavilla
 - Kaikille yhteisen perustiedon lisäksi esim. monikielisyyteen tai kielen kehityksen haasteisiin perehtyneitä resurssihenkilöitä
 - Perheammattilaisten yhteinen materiaalipankki
- **Työnohjaus ja konsultaatio**
 - Toimiva työnohjaus
 - Työyhteisön tuki pulmatilanteissa ja erityiskysymyksissä
 - Työntekijöiden uupumisen ennaltaehkäisy; tämä on välttämätöntä, jotta vältetään korostuneen ongelmakeskeistä suhtautumista asiakkaisiin
- **Palvelujärjestelmien vakinaistaminen**
 - Työn jatkuvuuden varmistaminen
 - Pysyvää palvelujen tarvetta ei tule paikata määräaikaikaisilla malleilla esimerkiksi paikkakunnilla, joissa on vastaanottokeskus, tulee koulujärjestelmän pystyä vastaamaan uusien oppilaiden koulutukseen pysyvästi
 - Osaamisen ja erityisesti hiljaisen tiedon säilyttäminen varmistuu, kun työtä tehdään pitkäjänteisesti
 - Pysyvyys parantaa työmotivaatiota ja mahdollistaa työn kehittämisen
- **Verkostoituminen paikallisesti ja alueellisesti**
 - Samaa työtä tekevien keskinäisen osaamisen jakaminen
 - Moniammatillinen yhteistyö
 - Neuvolan ja varhaiskasvatuksen välisen yhteistyön vahvistaminen ja jo toimivien mallien käyttöönotto
 - Vastaanottokeskusten ja kunnan työprosessien kokonaisvaltainen koordinaatio
- **Vanhempien keskinäisen verkostoitumisen tukeminen**
 - Vanhempainillat, maahanmuuttajien ryhmät, ohjaus olemassa oleviin ryhmiin

- **Kolmannen sektorin, ammattilaisten ja vanhempien tiivis yhteistyö**
 - Työn selkeä koordinointi; alueella sovitaan, kuka ja miten yhteistyötä koordinoidaan
 - Tieto eri toimijoista alueella; esimerkiksi maahanmuuttajajärjestöt ja/tai edustajat, SPR, Mannerheimin Lastensuojeluliitto, Suomen pakolaisapu, Suomen Mielensterveysseura, Väestöliitto, Setlementtiliitto, Martat, seurakunnat ja uskonnolliset yhteisöt, kokemusasiantuntijat
- **Positiivinen ja työn kehittämiseksi kannustava ilmapiiri**
 - työnjohto vastuussa ilmapiirin kehittämisestä; ongelma-keskeinen ajattelu korostuu ilman työtä kehittävää ilmapiiriä
- **Työn arvon ja haastavuuden tunnistaminen**
 - Palkkauksen oikeudenmukaisuus; sama palkkaus kuin kielikylypypäiväkodeissa

8.2 Asiakastyö

- **Monikielisyyden vahvistaminen**
 - Lapsen äidinkieli tulee nähdä tuen mahdollistajana uuden oppimisessa, positiivisen identiteetin muodostumisessa ja arjen verkostoissa (esim. varhaiskasvatuksessa ja perusopetuksessa)
 - Samanaikaisopettajuus; esimerkiksi kielivastaja/opettaja voisi olla mukana myös perusopetuksessa
- **Yleistämisen välttäminen, kuuntelu, asiakkaiden moninaisuuden huomiointi**
 - Arvostava kohtaaminen
 - Kysytään, ei oleteta
 - Kysymisen ja kuuntelemisen taito siten, että lähtökohtana on perheen hyvinvointi
 - Pois ”me-he” -asetelmasta: hyödyllisempää käsittää perheiden tilanteet kuten minkä tahansa perheen tilanne haasteineen ja vahvuuksineen
 - Toimenpidekeskeisyydestä vuorovaikutukseen (erityisesti neuvola)
- **Kysyminen, suoraan sanominen tarvittaessa**
 - Ei ole olemassa aiheita, joista ei voi puhua tai kysyä
- **Joustava, luova työote**
 - Tiedonkulun ja yhteisen ymmärryksen varmistaminen
 - Lomakkeiden toimimattomuus, asiat selvitetään puhumalla

- Yhteydet erityispalveluihin - siltana toimiminen perheiden ja erityispa-
veluiden välillä
- Sama/oma työntekijä mahdollisuuksien mukaan; tuttuus säästää aikaa ja
vie asioita eteenpäin kun luottamus on olemassa
- **Verkostoitunut ja moniammatillinen työote**
 - Tieto siitä, milloin ja missä asioissa otetaan yhteyttä eri ammattilaisiin tai
kootaan moniammatillinen tiimi

Lähteet

Alitolppa-Niitamo, Anne (2010) Perheen akkulturaatio ja sukupolvien väliset suhteet. Teoksessa: Tuomas Martikainen & Lotta Hoikkala (toim.) Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 106. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura. 45-65

Alitolppa-Niitamo, Anne (2004) Somali Youth in the Context of Schooling in Metropolitan Helsinki: A Framework for assessing Variability in Educational Performance. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 30(1): 81-106.

Alitolppa-Niitamo, Anne, Moallin, Mohamed & Novitski, Anita (2005) Välittävä perhetyö. Kokemuksi ja ajatuksia Väestöliiton Kotipuu-projektista. Teoksessa: Anne Alitolppa-Niitamo, Ismo Söderling ja Stina Fågel (toim.) Näkökulmia maahanmuuttoon, perheiden kotoutumiseen ja ammatillisen työn käytäntöihin. Väestötutkimuslaitos ja Kotipuu: Väestöliitto. 84-95.

Alitolppa-Niitamo, Anne & Leinonen, Elina (2013) Perhe, nuoret ja maahanmuutto. Teoksessa: Alitolppa, Anne, Fågel, Stina & Säävälä, Minna: Olemme muuttaneet ja kotoudumme. Maahan muuttaneen kohtaaminen ammatillisessa työssä. Väestöliitto.

Anis, Merja (2008) Sosiaalityö ja maahanmuuttajat. Lastensuojelun ammattilaisten ja asiakkaiden vuorovaikutus ja tulkinnat. Helsinki: Väestöliitto, Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 47.

Arnkil, Tom & Seikkula, Jaakko (2014) "Nehän kuunteli meitä!": Dialogeja monissa suhteissa. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Berry, John (2007) Acculturation. Teoksessa: Joan E. Grusec and Paul D. Hastings (toim.) *Handbook of Socialization: Theory and Research*. New York, Guilford Press. 543-558.

Blommaert, Jan & Rampton, Ben (2011) Language and Superdiversity. - *Diversities* 13/2. Unesco. [<http://www.unesco.org/new/en/social-and-human-sciences/resources/periodicals/diversities/past-issues/vol-13-no-2-2011/language-and-superdiversity/>]

Bredström, Anna, & Gruber, Sabine (2015) Language, Culture and Maternity Care: 'Troubling' Interpretation in an Institutional Context. *Nordic Journal of Migration Research*. DOI: 10.1515/njmr-2015-0010.

Heino, Eveliina & Veistilä, Minna (2015) Integration, Recognition and Security. Discourses on social support by families with a Russian background living in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*. Volume 5, Issue 2, 91-98.

Hiitola, Johanna (2015) Hallittu vanhemmuus. Sukupuoli, luokka ja etnisyys huostaanottoasiakirjoissa. Tampere: Vastapaino.

Honkasalo, Veronika (2011) Nuorisotyön monikulttuurisuus ja sukupuoli. Teoksessa: Suvi Keskinen, Jaana Vuori ja Anu Hirsaho (toim.) Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointi-tyhteiskunnassa. Tampere: Tampere University Press, 263-290.

Ihmisoikeusliitto (2004) Tyttöjen ja naisten ympärileikkaus Suomessa. Asiantuntijaryhmän suositukset sosiaali- ja terveydenhuollon henkilöstölle. [http://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2014/05/Tyttojen_ja_naisten_ymparileikkaus_Suomessa_Suositus_sosiaali_ja_terveydenhuollon_henkilostolle_IOL_2011.pdf] 31.10.2015.

Intke-Hernandez, Minna & Holm, Gunilla (2015) 'Migrants stay-at-home mothers learning to eat and live in the Finnish way'. *Nordic Journal of Migration Research* vol. 5, no 2, 75-82

Juntunen, Marko (2012) Diasporiset hiljaisuudet: irakilaisyhteisön hiljaiset jännitteet ja viranomais-toiminta monikulttuurisessa lähiössä. Teoksessa: Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press.

Jäppinen, Maija (2007) Maahanmuuttajuus, arki ja palvelutarpeet. Teoksessa: Maija Jäppinen, Johanna Hurtig ja Maritta Törrönen (toim.) *Arjen polkuja ja kohtaamisia: venäläistäustaiset maahanmuuttajat ja palvelujärjestelmä Kaakkois-Suomessa*. Kotka: Helsingin yliopisto, koulutus- ja kehittämisskeskus Palmenia, 66-112.

Kamali, Masoud (2002) *Kulturkompetens i socialt arbete: Om socialarbetarens och klientens kulturella bakgrund*. Stockholm: Carlsson Bokförlag.

Keskinen, Suvi (2012) Kulttuurilla merkityt toiset ja universaalien kohtelun paradoksi väkivaltatyössä. Teoksessa: Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 291-320.

Keskinen, Suvi & Vuori, Jaana (2012) Erot, kuulumine ja osallisuus hyvinvointivaltiossa. Teoksessa: Suvi Keskinen, Jaana Vuori & Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli. Kansalaisuus ja erot hyvinvointiyhteiskunnassa*. Tampere: Tampere University Press, 7-38.

Keskinen, Suvi (2011) *roublesome Differences—Dealing with Gendered Violence, thnicity, and 'Race' in the Finnish Welfare State*. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, Vol. 12, pp. 153-172.

Keskinen, Suvi (2014) Ylirajaiset perhesuhteet, väkivalta ja epävarmuuden tilat. *Janus* vol. 22, 1/2014, 19-34.

Keskinen, Suvi (2005) *Perheammattilaiset ja väkivaltatyön ristiriidat. Sukupuoli, valta ja kielelliset käytännöt*. Tampere: Tampere University Press.

Kääriäinen, Aino (2003) *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodotuksen dynamiikka*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Latoma, Sirkku & Suni, Minna (2010) Toisen sukupolven kielelliset valinnat. Teoksessa: Tuomas Martikainen & Lotta Hoikkala (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 106*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura. 151-174.

Lehtonen, Heini (2013) *Kieleilyä monietnisessä yläkoulussa. Kieli, koulutus ja yhteiskunta*. Syyskuun 2013. Kielikoulutuspolitiikan verkosto [<http://www.kieliverkosto.fi/article/kieleilya-monietnisessa-ylakoulussa/>] 31.10.2015.

Lehtonen, Heini (2015) *Tyylytellen: Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsingin yliopisto, humanistinen tiedekunta, suomen kielen, suomalais-ugrialaisten ja pohjoismaisten kielten ja kirjallisuuksien laitos. Helsinki: Unigrafia.

Lillrank, Annika (2015) *Trust, Vacillation and Neglect*. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 83-90.

Magnusson, Eva, Rönnblom, Malin & Silius, Harriet (2008) (toim.) *Critical Studies of Gender Equalities. Nordic Dislocations, Dilemmas and Contradictions*. Göteborg & Stockholm: Makadam Publishers.

Mulinari, Diana, Keskinen, Suvi, Irni, Sari & Tuori, Salla (2009) Introduction: Postcolonialism and the Nordic Models of Welfare and Gender. Teoksessa: Diana Mulinari, Suvi Keskinen, Sari Irni & Salla Tuori (toim.) *Complying With Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham, England: Ashgate Publishing, 1-18.

Määttä, Simo, Kinnunen, Tuija & Rautavuoma, Veera (2014) Asioimistulkkauksen toimijuudet. *MikaEL* Vol. 8. Suomen kääntäjien ja tulkkien liitto, 89-103. [https://sktl-fi.directo.fi/@Bin/533370/M%C3%A4%C3%A4tt%C3%A4_Kinnunen_Rautavuoma_MikaEL2014.pdf] 31.10.2015.

Mönkkönen, Kaarina (2007) Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita: Helsinki.

Nordberg, Camilla (2015) Invisibilised Visions. Migrant mothers and the reordering of citizenship in a Nordic welfare state context. *Nordic Journal of Migration Research*, 5(2), 67-74.

Nätkin, Ritva & Vuori, Jaana (2007) Perhetyön tieto ja kritiikki. Johdanto perhetyön muuttuvaan kenttään. Teoksessa: Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) *Perhetyön tieto*. Tampere: Vastapaino.

Oksanen, Saara (2010) Nuoret somalilaiset sukupuolen ja etnisyyden rajoja etsimässä. Teoksessa: Tuomas Martikainen & Lotta Hoikkala (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 106*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura. 239-256.

Paavola, Heini (2007) Monikulttuurisuuskasvatus päiväkodin monikulttuurisessa esiopetusryhmässä. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Peltola, Marja (2014) Kunnollisia perheitä. Maahanmuutto, sukupolvi ja yhteiskunnallinen asema. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 147.

Portes, Alejandro (1997) Immigration Theory for a New Century. Some Problems and Opportunities. *International Migration Review* 31(4): 799-825.

Pöllänen, Pirjo (2013) Hoivan rajat. Venäläiset maahanmuuttajanaiset ja ylläpidetty perhehoiva. Helsinki: Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 57/2013.

Rossi, Leena-Maija (2009) Licorice Boys and Female Coffee Beans. Representations of Colonial Complicity in Finnish Visual Culture. Teoksessa: Diana Mulinari, Suvi Keskinen, Sari Irni & Salla Tuori (toim.) *Complying With Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham, England: Ashgate Publishing, 189-204.

Rynkänen, Tatjana & Pöyhönen, Sari (2010) Eri-ikäisinä muuttaneet venäjänkieliset nuoret - suhde kielen ylläpitämiseen, kielenoppimiseen ja integroitumiseen. Teoksessa: Tuomas Martikainen & Lotta Hoikkala (toim.) *Maahanmuutto ja sukupolvet. Nuorisotutkimusverkoston julkaisu 106*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura. 175-193.

Sainola-Rodriguez, Kirsti (2009) Transnationaalinen osaaminen. Uusi terveydenhuoltohenkilöstön osaamisvaatimus. Kuopio: Kuopion yliopistojen julkaisuja Yhteiskuntatieteet 172.

Seikkula, Jaakko & Arnkil, Tom Erik (2014) Open dialogues and anticipations - Respecting otherness in the present moment. National institute for health and welfare: Helsinki.

Tarkka, Kirsi, Komi, Aulikki Nevanen, Salla & Tuominiemi-Lilja, Terhi (toim.) (2013) Hyve hallussa - Opas vanhempien, päivähoiton ja neuvolan yhteistyön vahvistamiseen lapsen laajan 4-vuotistarkastuksen yhteydessä. Pääkaupunkiseudun Sosiaalialan osaamiskeskus Socca. [http://www.socca.fi/julkaisut/opaat/hyve_hallussa_-_opas_vanhempien_paivahoidon_ja_neuvolan_yhteistyon_vahvistamiseen_lapsen_laajan_4-vuotistarkastuksen_yhteydessa.2987.shtml] 31.10.2015.

Tiaynen, Tatiana (2013) *Babushka in flux: Grandmothers and family-making between Russian Karelia and Finland*. Tampere: Tampere University Press.

Tuomi, Jouni & Sarajarvi, Anneli (2009) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuori, Salla (2012) *Kuunteleminen monikulttuurisuuden mahdollistajana*. Teoksessa: Suvi Keskinen, Jaana Vuori, Anu Hirsiaho (toim.) *Monikulttuurisuuden sukupuoli*. Tampere: Tampere University Press.

Tuori, Salla (2009) *The politics of multicultural encounters: feminist postcolonial perspectives*. Turku: Åbo Akademi University Press.

Turtiainen, Kati (2012) *Possibilities of trust and recognition between refugees and authorities Resettlement as part of durable solutions to forced migration*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, nro 451.

Turtiainen, Kati (2011) *Riippuvuus pakolaisia vastaanottavassa sosiaalityössä*. Teoksessa: Aini Pehkonen & Marja Väänänen - Fomin (toim.) *Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja*. PS-kustannus. (139-161)

Turtiainen, Kati (2004) *Maahanmuuttajat sosiaalityön asiakkaina - samanlaista vai erityistä* [<http://www.sosiaalityontutkimuksenseura.fi/Tutkiva%20sosiaalityo/Tutkiva%20sosiaalityo%202004.pdf>] 31.10.2015.

Vertovec, Steven (2007) *Super-diversity and its implications*. *Ethnic and Racial Studies* 30/6. 1024-1054.

Vuori, Jaana (2013) *Se on siinä. Asioimistulkit monikulttuurisessa tilassa*. Teoksessa: Kaisa Koskinen (toim.) *Tulkattu Tampere*. Tampere: Tampere University Press, 126-160.

Vuori, Jaana (2001) *Äidit, isät ja ammattilaiset: sukupuoli, toisto ja muunnelmat asiantuntijoiden kirjoituksissa*. Tampere: Tampere University Press.

Laki- ja tilastolähteet

Sotkanet.fi, vastaanotetut pakolaiset [<https://www.sotkanet.fi/sotkanet/fi/index>]

Tilastokeskus (2013a), *Ulkomaalaistaustainen väestö 2013*. [https://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedotot/julkaisuluettelo/yvrm_ulsu_201300_2014_12286_net.pdf]

Tilastokeskus (2013b) *Kuntien avainluvut 2013*. [<http://pxweb2.stat.fi/Dialog/varval.asp?ma=Kuntaportaali&ti=&path=../Database/Kuntien%20operustiedot/Kuntien%20operustiedot/&lang=3&multilang=fi>]

Kielilaki 423/2003

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010

Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

Yhdenvertaisuuslaki 1325/2014

Oppaita

Homma hanskassa! Päiväkodin monimuotoisuus rikkautena. Helsingin kaupungin sosiaalivirasto. Oppaita ja työkirjoja 2009:3.

Ota koppi! -ohjelma on eri kieli- ja kulttuuritaustaisen lapsen kielen kehityksen ja osallisuuden vahvistamisen ohjelma. Kohderyhmänä ovat 4-8 -vuotiaat lapset, joiden äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi ja heidän vanhempansa. Saatavilla: [<http://www.otakoppi-ohjelma.fi/ota-koppi-ohjelma/>] 31.10.2015.

Perustietoa Suomesta -opas [https://www.tem.fi/ajankohtaista/julkaisut/esitteet/perustietoa_suomesta] 31.10.2015.

TEM infoliite. Tietoa kunnille kansainvälistä suojelua hakevien ja oleskeluluvan saaneiden henkilöiden vastaanotosta. [https://www.tem.fi/files/43742/Infoliite_turvapaikanhakijoiden_ja_oleskeluluvan_saaneiden_vastaanottaminen_kunnissa.pdf] 31.10.2015.

Liite 1

Tutkimusluvut

Kokkolan kaupunki, Tikkakoski-Alvarez, Hannele, 11.5.2015 (neuvola)
Kokkolan kaupunki, Johnson, Peter, 21.4.2015 (oppilashuolto)
Kokkolan kaupunki, Johnson, Peter 30.10.2015 (varhaiskasvatus)
Pietarsaaren kaupunki, Jan Levander, 30.4.2015 (varhaiskasvatus)
Pietarsaaren kaupunki, Vikman, Lis-Marie, 5.5.2015 (neuvola)
Pietarsaaren kaupunki, Juha Paasimäki, 30.4.2015 (oppilashuolto)
Vantaan kaupunki, Laine, Raija, 6.5.2015 (varhaiskasvatus)
Vantaan kaupunki, Koivunen, Eila, 15.6.2015 (neuvola)
Vantaan kaupunki, Kalo Ilkka, 26.6.2015 (oppilashuolto)
Jyväskylän kaupunki, Törmälä, Ulla 16.4.2015 (oppilashuolto)
Jyväskylän kaupunki, Kalilainen, Päivi 26.6.2015 (neuvola)
Jyväskylän kaupunki, Ahlqvist, Tarja 27.4.2015 (varhaiskasvatus)
Vaasan kaupunki, Gummelgård, Lillemor 29.4.2015 (varhaiskasvatus)
Vaasan kaupunki, Sirviö, Markku, 30.4.2015 (neuvola)

Haastattelujen teemat

Koostimme haastattelukysymyksiä seuraavien teemojen pohjalta. Käytännössä haastattelurunkoa sovellettiin hyvin joustavasti. Kuitenkin niin, että kaikki yläteemat katettiin jokaisessa haastattelussa.

Alustavia kysymyksiä maahanmuuttajataustaisilta vanhemmilta

1. VANHEMMUUDEN HAASTEET:
 - a. Minkälaiseksi maahanmuuttajavanhemmat kuvaavat vanhemmuuden muutoksen Suomeen tulon jälkeen?

2. KOKEMUKSET JA NÄKEMYKSET VARHAISEN TUEN PALVELUISTA:
 - a. Millaisia käsityksiä/kokemuksia, hyviä sekä kriittisiä, suomalaisesta neuvolasta, oppilashuollosta ja varhaiskasvatuksesta?
 - b. Otetaanko äitiyden ja isyyden kysymykset huomioon ko. palveluissa?
 - c. Millaisia käsityksiä on näiden palveluiden vanhemmuutta vahvistavasta toiminnasta?
 - d. Millaisena suomalainen lastensuojelu näyttytyy ulospäin, myös yli valtion rajojen?
 - e. Mitkä tekijät synnyttävät luottamusta edellä mainittuihin palveluihin? onko luottamusta? Uskaltavatko lapset/nuoret/ perheet puhua ongelmista? Jos ei, mistä tämä johtuu?

3. TARPEENMUKAISUUS:
 - a. Minkälaista tukea ja osaamista tarvitaan viranomaisilta vanhemmuuden vahvistamiseksi Mitä tietoa näistä kysymyksistä olisitte kaivanneet heti maahantulon jälkeen?
 - b. Mikä on toimivaa, mihin toivoisivat muutosta?

4. KEHITTÄMINEN
 - a. Mitä tarvitaan haluttaessa parantaa vallitsevaa tilannetta?
 - b. Millaista tukea kaipaisivat
 - c. Mikä parantaisi luottamuksen rakentamista?

Alustavia kysymyksiä neuvolan, varhaiskasvatuksen ja oppilashuollon työntekijöille

1. VANHEMMUUDEN TARPEIDEN TUNNISTAMINEN
 - a. Millaisia tarpeita olette huomanneet neuvolassa/varhaiskasvatuksessa/oppilashuollossa maahanmuuttajataustaisilla lapsilla/nuorilla/perheitää verrattuna ns. kantasuomalaisiin?
 - b. Millaisia huolen aiheita maahanmuuttajataustaiset lapset/nuoret /perheet herättävät työntekijöissä?
 - c. Näettekö lapsen/nuoren kehityksen kannalta merkittäviä riskejä maahanmuuttajataustaisissa perheissä?

1. MITEN TOIMITAAN
 - a. Miten heränneeseen huoleen reagoidaan?
 - b. Millaisia valmiuksia työntekijöillä on vastata kyseisiin tarpeisiin?
 - c. Millaisia varhaisen tuen ja puuttumisen tavoitteita ja työmuotoja on käytössä?
 - d. Suhtautuvatko maahanmuuttajaperheet luottavaisesti omaan toimintaasi?
 - e. Läheisverkostojen tuen hyödyntäminen?
 - f. Yhteistyö maahanmuuttajayhteisöjen ja järjestöjen kanssa?
 - g. Miten toimii eri toimijoiden välinen yhteistyö (neuvola, varhaiskasvatus, oppilashuolto, lastensuojelu)? Onko sellaista? Miten toimii tiedon siirtyminen näissä verkostoissa Jos ei ole yhteistyöverkostoja, mitä ovat niiden esteet?

1. TARPEENMUKAISUUS:
 - a. Miten varhaisen tuen muodot soveltuvat maahanmuuttajataustaisille perheille/äidille/isille?
 - b. Miten tukimuotoja pitäisi arvioida suhteessa maahanmuuttajataustaisiin perheisiin. Miten tuki otetaan vastaan? Osataanko sitä itse hakea/pyytää?
 - c. Miten kantaväestöstä poikkeavat tarpeet vaikuttavat yhteistyöhön/vuorovaikutukseen maahanmuuttajataustaisten perheiden/vanhempien (äitien/isien) kanssa?
 - d. Miten asiakkaiden erityistarpeisiin voidaan vastata?
 - e. Millaista erityisosaamista tarvitaan? Yhteistyö maahanmuuttajataustaisten perheiden kanssa?

1. KEHITTÄMISTARPEET

Miten voisitte kehittää omaa työtänne vastaamaan paremmin maahanmuuttajataustaisten perheiden tarpeisiin?

- b.** Millaista monialaista yhteistyötä tulisi kehittää?
- c.** Varhainen puuttuminen lasten, nuorten ja perheiden ongelmiin ei yksistään riitä, vaan tarvitaan myös hyvinvointia rakentavaa ja ongelmia ehkäisevää työtä. Mitä se voisi olla?
- d.** Millaisista asioista vanhempien pitäisi saada tietoa jo kotoutumiskoulutuksessa tai muissa alkuvaiheen palveluissa?

Tekijät Författare Authors Kati Turtiainen och Johanna Hiitola (beställare vid ANM, Anne Alitolppa-Niitamo)	Julkaisu-aika Publiceringstid Date November 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Tjänster för stöd i ett tidigt skede för familjer med invandrarbakgrund – Yrkesmänniskors och familjers erfarenheter	
Tiivistelmä Referat Abstract I utredningen besvaras frågan om hur basservice-tjänsterna kan svara mot behoven hos familjer som flyttat till Finland. Särskilda föremål för undersökning är de tjänster som tillhandahålls av mödra- och barnrådgivningen, småbarnsfostran och skolan. Dessa tjänster erbjuder familjer en kontaktyta som i bästa fall kan främja etableringen i det finländska samhället och dess sociala nätverk. I utredningen undersöks tjänsterna inom mödra- och barnrådgivningen, småbarnsfostran och skolan ur perspektivet för både yrkesmänniskor inom sektorerna och de föräldrar som anlitar tjänsterna. Materialet för utredningen är intervjuer med 53 yrkesmänniskor som arbetar med familjer (mödra- och barnrådgivningen, småbarnsfostran, skolan) och med 24 föräldrar samt med två experter som arbetar med invandrarorganisationer. Intervjuerna har gjorts på fem orter: Vanda, Jyväskylä, Karleby, Vasa och Jakobstad. Basservicen svarar huvudsakligen väl mot familjers behov. Emellertid kan familjer som kommit till Finland av olika skäl hamna i servicesystemets skuggområden. Det ser ut som om familjer som kommer till Finland på grund av den ena förälderns arbete inte automatiskt omfattas av mödra- och barnrådgivningens tjänster. Även asylsökande familjer är i utsatt ställning därför att deras möjligheter att stanna i Finland är osäkra. Enligt yrkesmänniskorna förverkligas barnens rättigheter inte alltid i dessa familjer. Föräldrar upplever att barnens flerspråkighet är en resurs. Många yrkesmänniskor delar denna uppfattning, men en del av dem anser att det är ett problem för barnen att deras hemspråk inte är finska eller svenska. Enligt denna utredning är det viktigt att få stödjandet av flerspråkighet i centrum för det mångkulturella arbetet. Yrkesmänniskorna har utvecklat många kreativa lösningar för att arbeta med familjer och barn. Arbetet är krävande, men huvudsakligen klarade de av arbetet väl. Inom vissa områden finns det dock brister i arbetsstrukturerna. Det upplevdes att lönesättningen är orättvis och att det inte finns tillräckligt med tid för introduktion av barn som varken kan finska eller svenska, eller för mottagande av föräldrar till exempel vid mödra- och barnrådgivningen. Föräldrarna upplever att det vid mötet med yrkesmänniskor är viktigast att yrkesmänniskorna har en uppskattande attityd och de inte blir bemötta utifrån förutfattade meningar. Föräldrarna önskar också öppen och rak kommunikation, till exempel att man talar uppriktigt om eventuella problem. Även yrkesmänniskorna betonade vikten av att man lyssnar på kunderna och möter dem individuellt. En del yrkesmänniskor har också problemcenterade sätt att beskriva sina kunder. Ett sådant angreppssätt hade samband med att det saknades ett klimat för utveckling av tjänster. Till denna del upptäcktes det i utredningen att det finns behov av utbildning för yrkesmänniskorna. Mångkulturellt arbete går ut på att bygga upp en gemensam uppfattning om föräldraskap, fostran och vardag. För att tjänsterna ska stödja barnen och familjerna på bästa möjliga sätt, måste det uppstå ett förtroendefullt förhållande mellan föräldrarna och yrkesmänniskorna. Förtroende uppkommer vid möten där man delar med sig av information och utvecklar samförstånd jämlikt och med respekt för varandra. Yrkesmänniskornas attityder och kunskaper i fråga om att möta kunder kan utvecklas, men även strukturerna för deras arbete måste vara i ordning.	
Kontaktperson vid Arbets- och näringsministeriet: Avdelningen för sysselsättning och företagande/ Anne Alitolppa-Niitamo, tfn 029 504 7688	
Asiasanat Nyckelord Key words integration, familjer, tjänster, mödra- och barnrådgivning, småbarnsfostran, skola, yrkesmänniskor, föräldrar	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkajulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-062-6	ISBN 978-952-327-063-3
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 113	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Lönnerberg Print & Promo

Tekijät Författare Authors Kati Turtiainen and Johanna Hiitola (commissioned for the MEE by Anne Alitolppa-Niitamo)	Julkaisu-aika Publiceringstid Date November 2015 Toimeksiantaja(t) Uppdragsgivare Commissioned by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy Toimielimen asettamispäivä Organets tillsättningsdatum Date of appointment
Julkaisun nimi Titel Title Early support services for families with immigrant backgrounds – Experiences of professionals and families	
Tiivistelmä Referat Abstract <p>The report answers the question: How will basic services be able to meet the changing needs of families moving to Finland? A specific focus was given to the services provided by child health centres, early childhood education and schools. These services offer families a foothold that, ideally, can promote their integration into Finnish society and its social networks. The report examines the services provided by child health centres, early childhood education and schools from the perspective of professionals working in these fields as well as the parents using these services.</p> <p>The data used in the report was taken from interviews with 53 family professionals (in child health centres, early childhood education and schools) and 24 parents as well as interviews with 2 experts working with immigrant communities. The interviews were conducted in five locations: Vantaa, Jyväskylä, Kokkola, Vaasa and Pietarsaari.</p> <p>For the most part, basic services effectively meet the needs of families. However, families arriving in Finland can fall into gaps in the service system for a variety of reasons: Families coming to Finland due to the employment of one of the parents are not automatically included in child health centre services. Also, families seeking asylum are in a vulnerable position because the possibility for them to stay in Finland is uncertain. According to the professionals, the rights of children are not always realised in these families.</p> <p>The parents consider the multilingualism of their children as a resource. Although many of the professionals agree on this, some believe that the problem children face is that their native language is something other than Finnish or Swedish. According to the report, it would be crucial to make support for multilingualism an integral part of multicultural work.</p> <p>The professionals have developed numerous creative solutions for working with families and children. The work is demanding, but, for the most part, it has been successfully carried out. However, in certain areas, there were shortcomings in work structures: salaries were considered unfair and many felt that there was not enough time given for the orientation of children and reception of parents who cannot speak Finnish or Swedish.</p> <p>The parents felt that the most important aspect of meetings with professionals was a respectful attitude as well as not being treated in a manner based on prejudices. The parents also desired open, direct communication, such as directly addressing any problems encountered. The professionals placed an emphasis on the importance of listening to the client and dealing with each person as an individual.</p> <p>Some of the professionals also use problem-based approaches in describing their clients. These kinds of approaches were linked with the lack of an atmosphere conducive to developing services. In this respect, the report found that there is a need for the training of professionals.</p> <p>Multicultural work involves building a common understanding of parenthood, education and everyday life. In order for services to support children and families in the best possible way, a trusting relationship between parents and professionals must be established. This trust is built in encounters where information is exchanged and a common understanding is realised, equally and with mutual respect. The attitudes and skills of professionals in encounters can be further developed, but the structures of their work must also be in proper order.</p> <p>Contact person within the Ministry of Employment and the Economy: Employment and entrepreneurship department/ Anne Alitolppa-Niitamo, tel. +358 29 504 7688</p>	
Asiasanat Nyckelord Key words integration, families, services, child health centre, early childhood education, school, professionals, parents	
Painettu julkaisu Inbunden publikation Printed publication ISSN 1797-3554	Verkkajulkaisu Nätpublikation Web publication ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-062-6	ISBN 978-952-327-063-3
Kokonaissivumäärä Sidoantal Pages 113	Kieli Språk Language Suomi, Finska, Finnish
Hinta Pris Price	
Julkaisija Utgivare Published by Työ- ja elinkeinoministeriö Arbets- och näringsministeriet Ministry of Employment and the Economy	Kustantaja Förläggare Sold by Lönnerberg Print & Promo

Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille Ammattilaisten ja vanhempien kokemuksia

Varhaisen tuen palvelut maahanmuuttajataustaisille perheille -selvitys hartoittaa neuvolatoiminnan, varhaiskasvatuksen ja koulun työmenetelmien toimivuutta ja niiden kehittämistarpeita monikulttuurisessa ympäristössä. Selvityksessä on haastateltu sekä mainittujen alojen ammattilaisia että maahanmuuttajataustaisia vanhempia.

Selvitys lisää tietoa maahanmuuttajataustaisten vanhempien tilanteesta kuitenkin luomatta stereotyyppistä kuvaa tietynlaisesta 'maahanmuuttajasta'. Perheammattilasten rooli voi olla yllättävänkin tärkeä monille vanhemmille, sillä he saattavat joissain tapauksissa olla muualta muuttaneiden vanhempien ainoa kontakti vastaanottavaan yhteiskuntaan.

Selvitys tuo monin tavoin esiin sitä sitoutuneisuutta, jolla ammattilaiset työskentelevät lasten ja perheiden hyväksi. Selvityksessä kiinnitetään kuitenkin huomiota myös työn rakenteisiin, kuten yhteistyön ja työn koordinointiin, työnohjauksen ja konsultaation tarpeeseen.

Selvitykseen on myös koottu hyväksi havaittuja konkreettisia käytäntöjä. Selvityksen tuottamaa tietoa voidaan soveltaa muun muassa ennaltaehkäisevien työmuotojen kehittämiseen ja luottamuksellisen ja toimivan vuorovaihtuksen rakentamiseen. Selvitys rohkaiseekin lukijaa siirtymään ongelmakeskeisistä tulkinnoista luovaan työotteeseen, joka mahdollistaa muutoksen sekä ammattilaisen että maahanmuuttajataustaisen asiakkaan arjessa.

Painettu
ISSN 1797-3554
ISBN 978-952-327-062-6

Verkkajulkaisu
ISSN 1797-3562
ISBN 978-952-327-063-3

